

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ & ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση και τον
Χρηματοοικονομικό Σχεδιασμό για στελέχη του Δημοσίου και
Ιδιωτικού Τομέα**

Executive MBA in Financial Planning

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Τίτλος Εργασίας «Ο αφελληνισμός της ελληνικής οικονομίας και η
μετάβαση σε οικονομία ολιγοπωλιακών κλάδων»**

Όνομα φοιτητή: Μαντινιώτης Θεοχάρης

Επιβλέπων Καθηγητής: Μαυριδόγλου Γεώργιος

Διατριβή υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Η παρούσα διατριβή αποτελεί μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στη Διοίκηση και τον Χρηματοοικονομικό Σχεδιασμό για στελέχη του Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα

Καλαμάτα, Μάιος 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ & ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση και τον
Χρηματοοικονομικό Σχεδιασμό για στελέχη του Δημοσίου και
Ιδιωτικού Τομέα**

Executive MBA in Financial Planning

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Όνομα Επιβλέποντος: Μαυριδόγλου Γεώργιος

**Λέκτορας, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, Πανεπιστήμιο
Πελοποννήσου**

Όνομα μέλους: Γιακουμάτος Στέφανος

**Καθηγητής, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου**

Όνομα μέλους: Αγοράκη Μαρία - Ελένη

**Επίκουρος Καθηγήτρια, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου**

UNIVERSITY OF PELOPONNESE
DEPARTMENT OF ACCOUNTING & FINANCE

**Postgraduate Master Program in Management and
Financial Planning for executives of the Public and Private
Sector**

Executive MBA in Financial Planning

Master Thesis

**Thesis Title: "The dehellenization of the Greek economy and the
transition to an oligopolistic economy"**

Student Name: Mantiniotis Theocharis

Supervising Professor: Mavridoglou Georgios

Thesis submitted to the Department of Accounting & Finance of the University of Peloponnese. This dissertation is part of the requirements for obtaining the Master's Degree in Management and Financial Planning for executives of the Public and Private Sector

Kalamata, May 2023

UNIVERSITY OF PELOPONNESE
DEPARTMENT OF ACCOUNTING & FINANCE

**Postgraduate Master Program in Management and
Financial Planning for executives of the Public and Private
Sector**

Executive MBA in Financial Planning

Thesis Committee

Supervisor 's Name: Mavridoglou Georgios
Lecturer, Accounting and Finance Department, University of the
Peloponnese

Member name: Giakoumatos Stefanos
Professor, Accounting and Finance Department, University of the
Peloponnese

Member name : Agoraki Maria – Eleni
Assistant Professor Accounting and Finance Department, University
of the Peloponnese

Ο Μαντινιώτης Θεοχάρης

δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- 1) Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.
- 2) Αποδέχομαι ότι το Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από τη ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Ιδρύματος, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

Ευχαριστίες

Πριν την παρουσίαση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, του σκοπού της και των ερευνητικών της ευρημάτων, είναι καθήκον μου να σταθώ σύντομα σε όλους τους ανθρώπους, συγγενείς, φίλους, καθηγητές, συναδέλφους που με βοήθησαν να φέρω εις πέραν την συγγραφή της.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά, όλους όσους συμπλήρωσαν πρόθυμα και με χαρά το ερωτηματολόγιο μου. Η πλειοψηφία μάλιστα των ανθρώπων αυτών, πέρα από την απλή συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, προχώρησε σε περαιτέρω συζήτηση επί του θέματος και μου έθεσε γόνιμες ερωτήσεις, η απάντηση των οποίων με βοήθησε στην περαιτέρω ανάπτυξη του θέματος της εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου, στον καθηγητή μου στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, κύριο Γεώργιο Μαυριδόγλου, ο οποίος με βοήθησε σημαντικά τόσο στην ανάπτυξη των θεμάτων της εργασίας αλλά και γενικότερα στην συγγραφή και ολοκλήρωση της.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου, τόσο προς του γονείς μου Χρήστο και Λαμπρινή, την αδερφή μου Στεφανία, αλλά και στην μέλλουσα σύζυγο μου Φανή, που με στηρίζουν όλα αυτά τα χρόνια ολόψυχα και συμβάλλουν στην διαμόρφωση ενός υγιούς κλίματος, μέσα στο οποίο μπόρεσα να αναπτυχθώ γνωσιακά και να ολοκληρώσω αυτόν τον κύκλο σπουδών. Τις ευχαριστίες οφείλω ακόμα στον φίλο Δημήτριο Γ., ο οποίος με παρότρυνε διαρκώς να επιλέξω και να αναπτύξω το συγκεκριμένο θέμα διπλωματικής, παρόλες τις δυσκολίες και την γενικότερη έλλειψη σημαντικής βιβλιογραφίας τόσο ελληνικής όσο και ξένης.

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες	1
Περίληψη στα ελληνικά.....	3
Abstract.....	4
Κατάλογος Πινάκων.....	5
Κατάλογος Γραφημάτων.....	6
Συνομογραφίες	7
Εισαγωγή	8
1.Οι μεταβολές στο θεσμικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον της Ελλάδας	12
1.1 Η είσοδος της χώρας στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης.....	12
1.2 Οι μεταβολές στο οικονομικό πλαίσιο	18
1.3 Οι μεταβολές στο κοινωνικό πλαίσιο	24
1.4 Οι μεταβολές στο θεσμικό πλαίσιο	30
2.Η ανάλυση των επιμέρους κλάδων της ελληνικής οικονομίας	35
2.1 Ο κλάδος του λιανικού εμπορίου – σούπερ μάρκετ	35
2.2 Ο Τραπεζικός κλάδος	42
2.3 Ο κλάδος των τηλεπικοινωνιών.....	52
2.4. Ο κλάδος του τουρισμού	56
2.5 Ανάλυση επιμέρους κλάδων βιομηχανίας τροφίμων και ποτών	59
3.Μεθοδολογία	71
3.1.Συλλογή δεδομένων	71
3.2.Κατάρτιση ερωτήσεων.....	72
3.3.Ερευνητικά ερωτήματα.....	73
3.4.Στατιστικές μέθοδοι.....	77
4.Αποτελέσματα έρευνας	78
4.1.Περιγραφική στατιστική ανάλυση	78
4.2.Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2	89
5.Συμπεράσματα -Επίλογος	94
5.1.Συμπεράσματα.....	94
5.2.Συζήτηση - προβληματισμοί	95
5.3.Περιορισμοί - Προτάσεις	96
Βιβλιογραφία	98
Παράρτημα Α. Αποτελέσματα ελέγχων ανεξαρτησίας	104
Παράρτημα Β. Ερωτηματολόγιο.....	109

Περίληψη στα ελληνικά

Η παρούσα εργασία έχει ως βασικό στόχο, να μελετήσει, να συγκεντρώσει στοιχεία και να αναδείξει δύο φαινόμενα τα οποία κατά τον γράφοντα λαμβάνουν χώρα στην ελληνική οικονομία. Το πρώτο φαινόμενο είναι η δημιουργία ολιγοπωλιακών κλάδων και το δεύτερο, η απότομη αύξηση της δραστηριοποίησης πολυεθνικών επιχειρήσεων και κεφαλαίων, σε σημαντικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Για την ανάλυση των δύο φαινομένων, αξιοποιήθηκαν διαθέσιμα στοιχεία από όλους τους φορείς (ΕΛΣΤΑΤ, ΓΕΜΗ, Επιμελητήρια, Τράπεζες κτλ) αρχικά για να παρουσιαστούν επίσημα στοιχεία σχετικά με το αν τα φαινόμενα αυτά λαμβάνουν όντως χώρα εντός της ελληνικής οικονομίας. Η ανάλυση των διαφόρων κλάδων (τραπεζικός, τουριστικός, τηλεπικοινωνίες κ.ά.) που υλοποιήθηκε στο βασικό μέρος της εργασίας, αναδεικνύει πως και τα δύο φαινόμενα είναι υπαρκτά και μάλιστα η ένταση της εμφάνισης τους αυξάνεται με το πέρασμα των ετών, σε σύμπλευση με όσα λαμβάνουν χώρα και στον υπόλοιπο Δυτικό Κόσμο.

Στην συνέχεια, συλλέχθηκαν ποιοτικά στοιχεία από μικρές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται εντός της ελληνικής επικράτειας, με την μορφή στοχευμένου ερωτηματολογίου. Τα ευρήματα του ερωτηματολογίου, δείχνουν πως οι μικρές ελληνικές επιχειρήσεις, κατανοούν την ύπαρξη της ως άνω κατάστασης, την οποία και κρίνουν αρνητικά καθώς τους δημιουργεί αμφιβολίες για την επιβίωση τους έναντι του ανταγωνισμού.

Για την περαιτέρω ανάλυση των απαντήσεων του ερωτηματολογίου, οι επιχειρήσεις ταξινομήθηκαν σε διάφορες κατηγορίες με βάση τα ποιοτικά και δημογραφικά τους χαρακτηριστικά, ώστε να αξιολογηθεί το κατά πόσο αυτά επηρεάζουν τις απαντήσεις που δόθηκαν. Η ανάλυση, έγινε με την χρήση του εργαλείου IBM SPSS Statistics. Από τους ελέγχους που έγιναν με το εργαλείο στατιστικής, έγινε αντιληπτό πως δεν υπάρχει ισχυρή συσχέτιση των απαντήσεων που συλλέχθηκαν με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες με τις απαντήσεις που έδωσαν δείχνουν να έχουν κοινή αντίληψη της σημερινής οικονομικής κατάστασης και κοινές ανησυχίες, εκλαμβάνοντας τα παραπάνω φαινόμενα ως κάτι αρνητικό για το μέλλον της δραστηριότητας τους.

Λέξεις κλειδιά: *Ολιγοπώλιο, αφελληνισμός, εξαγορά, συγχώνευση*

Abstract

The main objectives of this thesis are to gather data, study and highlight two phenomena which, according to the writer, are taking place in the Greek economy. The first phenomenon is the creation of oligopolistic sectors and the second the sharp increase in the activity of multinational companies and funds, in important sectors of the Greek economy.

For the analysis of the two phenomena, available data from all available sources (ELSTAT, General Commercial Registry, Chambers, Banks, etc.) were initially used to present official data on whether these phenomena are actually taking place within the Greek economy. The analysis of the various sectors (banking, tourism, telecommunications, etc.) carried out in the main part of the work, shows that both phenomena exist and in fact the intensity of their appearance increases over the years, in accordance with what is happening in the rest of the Western World.

Subsequently, qualitative data was collected from small businesses operating within the Greek territory, in the form of a targeted questionnaire. The findings of the questionnaire show that small Greek businesses understand the existence of the above situation, which they judge negatively as it creates doubts about their survival against the competition.

For the further analysis of the questionnaire responses, the companies were classified into various categories based on their qualitative and demographic characteristics, in order to assess whether these affected the responses given. The analysis was done using the IBM SPSS Statistics tool. From the checks made with the statistics tool it was realized that there is no strong correlation between the answers collected and the demographic characteristics of the companies. Most participants with the answers they gave show that they have a common understanding of the current economic situation and common concerns, perceiving the above phenomena as something negative for the future of their economic activity.

Keywords: *Oligopoly, dehellenization, acquisition, merge*

Κατάλογος Πινάκων

ΑΡΙΘΜΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ	ΣΕΛΙΔΑ
Πίνακας 1	ΕΛΣΤΑΤ Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ανά κλάδο %, ΕΤΟΣ 2021	11
Πίνακας 2	Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (έλλειμμα (-))/πλεόνασμα (+), % ΑΕΠ, (2005-2011)	14
Πίνακας 3	Διάρκεια προγραμμάτων δημοσιονομικής στήριξης	16
Πίνακας 4	Πορεία εισαγωγών – εξαγωγών 2011-2021 σε δις €	21
Πίνακας 5	Μεταβολές πληθυσμού σε απόλυτα νούμερα 2011- 2021	27
Πίνακας 6	Ποσοστό ιδιοκατοίκησης και ενοικίου στην ΕΕ	28
Πίνακας 7	Άμεσες ξένες επενδύσεις σε ακίνητα στην Ελλάδα σε δις €	29
Πίνακας 8	Κύκλος εργασιών μεγάλων αλυσίδων σούπερ μάρκετ 2018-2021	37
Πίνακας 9	Εξέλιξη κόκκινων δανείων 12/2008 – 09/2022	50
Πίνακας 10	Πάροχοι κινητών επικοινωνιών και κύριοι πάροχοι σταθερής τηλεφωνίας και ευρυζωνικών δικτύων	53
Πίνακας 11	Οι μεγαλύτεροι ξενοδοχειακοί όμιλοι στην Ελλάδα	57
Πίνακας 12	Αριθμός ξενοδοχείων 4* και 5* για τα έτη 2011- 2021	59
Πίνακας 13	Μερίδια αγοράς κλάδου ζυθοποιίας 2021 – Στοιχεία από ΓΕΜΗ	60
Πίνακας 14	Μερίδια αγοράς κλάδου αναψυκτικών 2021 – Στοιχεία από ΓΕΜΗ	61
Πίνακας 15	M&A transactions in Greece - PWC 2011-2021	68
Πίνακας 16	Δραστηριότητα συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο	79
Πίνακας 17	Αριθμός απασχολούμενων ατόμων ανά επιχείρηση	79
Πίνακας 18	Χαρακτηρισμός βάσει ετών λειτουργίας	81
Πίνακας 19	Γεωγραφική κατανομή	82
Πίνακας 20	Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής 1 ^{ου} μέρους ερωτηματολογίου	86

Πίνακας 21	Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής 2 ^υ μέρους ερωτηματολογίου	84
Πίνακας 22	Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για τον κλάδο δραστηριότητας	104
Πίνακας 23	Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για τα απασχολούμενα άτομα	105
Πίνακας 24	Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για τις οικογενειακές επιχειρήσεις	106
Πίνακας 25	Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για τα έτη λειτουργίας	107
Πίνακας 26	Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για την γεωγραφική κατανομή	108

Κατάλογος Γραφημάτων

ΑΡΙΘΜΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ	ΣΕΛΙΔΑ
Γράφημα 1	Πορεία χρέους % προς ΑΕΠ, 2000-2015	14
Γράφημα 2	Πορεία Ελληνικού Δημόσιου Χρέους 2000-2021	19
Γράφημα 3	Δημόσιο Χρέος ως Ποσοστό του Α.Ε.Π. 2000-2021	19
Γράφημα 4	Χρέος κεντρικής διοίκησης ανά είδος πιστωτή. 2010-2021	20
Γράφημα 5	Μέση μηνιαία δαπάνη σε τρέχουσες τιμές 2008-2020	36
Γράφημα 6	Δείκτης κύκλου εργασιών λιανικού εμπορίου – μεγάλων καταστημάτων τροφίμων 2008-2021	38
Γράφημα 7	Γεωγραφική ταξινόμηση συμμετεχόντων	80
Γράφημα 8	Απαντήσεις δεύτερου μέρους ερωτηματολογίου	83
Γράφημα 9	Απαντήσεις σχετικά με την δημιουργία ολιγοπωλίων	86
Γράφημα 10	Απαντήσεις σχετικά με τον αφελληνισμό της ελληνικής οικονομίας	88

Συντομογραφίες

ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
Α.Ε.Π	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ο.Δ.ΔΗ.Χ	Οργανισμός Διαχείρισης Δημόσιου Χρέους
Τ.Α.Ι.ΠΕ.Δ.	Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου
Τ.Χ.Σ.	Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας
Ε.Ε.ΣΥ.Π.	Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας
Α.Α.Δ.Ε.	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
Τ.τ.Ε.	Τράπεζα της Ελλάδος
Ε.Ο.Χ.	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
Δ.Ο.Υ.	Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία
Σ.Ε.Τ.Ε.	Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων
Ε.Σ.Μ.	European Stability Mechanism
Ρ.Σ.Ι.	Private Sector Involvement
W.T.T.C.	World Travel and Tourism Council

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει τριπλό στόχο. Αρχικά, να παραθέσει πραγματικά δεδομένα, που τεκμηριώνουν αυτό που θα μπορούσε να ονομαστεί ως «αφελληνισμός» της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή ουσιαστικά την μετάβαση της ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων, τραπεζικών ιδρυμάτων κ.ά. που δραστηριοποιούνται στον ελλαδικό χώρο, σε ξένους επενδυτές / πολυεθνικές επιχειρήσεις και funds.

Δεύτερον, να παρουσιάσει επίσης δεδομένα, για την ταχύτατη επικράτηση των μεγάλων επιχειρήσεων / ομίλων, καθώς και των πολυεθνικών, οι οποίες κατακτούν όλο και σημαντικότερο μερίδιο αγοράς, σε διάφορους τομείς της οικονομίας, επί των μικρών επιχειρήσεων, δημιουργώντας ολιγοπωλιακές αγορές.

Τρίτον, να αναδειχθούν οι αιτίες των παραπάνω φαινομένων, που κατά τον γράφοντα είναι αλληλένδετα μεταξύ τους και εντέλει να επιχειρηθεί η απάντηση του ερωτήματος, αν η κατάσταση αυτή, ωφελεί ή βλάπτει την ελληνική οικονομία αλλά και ειδικότερα το εισόδημα των Ελλήνων πολιτών. Για την απάντηση του ερωτήματος, θα χρησιμοποιηθεί ερωτηματολόγιο το οποίο απευθύνθηκε σε επιχειρήσεις λιανικής πώλησης τροφίμων και της επίδρασης που έχει η επικράτηση των σούπερ μάρκετ στο εγχώριο λιανικό εμπόριο.

Η εργασία, συγγράφεται εν μέσω της επιτάχυνσης των ως άνω καταστάσεων, αλλά και εν μέσω μιας γενικευμένης αναταραχής στο παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι και ειδικότερα:

- Μιας παγκόσμιας κρίσης ανεξέλεγκτου πληθωρισμού
- Παγκόσμιας έλλειψης σε πρώτες ύλες, ενεργειακούς πόρους
- Διεθνούς προβλήματος στην μεταφορά εμπορευμάτων – φορτίων
- Συνεχιζόμενου εμπορικού πολέμου μεταξύ των ισχυρών χωρών Δύσης και Ανατολής
- Της ταχύτατης μετάβασης στην βιομηχανία 4.0 (Industry 4.0)¹

Πέραν των ως άνω σημερινών προβληματικών, υπάρχουν ακόμα πλήθος άλλων εμποδίων και αδυναμιών στην παγκόσμια οικονομία, με λιγότερη ίσως σημασία, που συμβάλλουν στην διαμόρφωση ενός εντελώς απρόβλεπτου και ριζικά μεταβαλλόμενου διεθνούς οικονομικού κλίματος.

¹ Techtarget (2021) Industry 4.0, which refers to the fourth industrial revolution, is the cyber-physical transformation of manufacturing , ηλεκτρονική πρόσβαση 18/11/2022 στην διεύθυνση:
<https://www.techtarget.com/searcherp/definition/Industry-40>

Όλες οι παραπάνω παρατηρήσεις, θα επιχειρηθεί στο βασικό μέρος της εργασίας, να συνδεθούν με την κατάσταση μετάβασης της ελληνικής οικονομίας σε ένα νέο μοντέλο, όπως περιγράφει ο τίτλος της εργασίας.

Η μετάβαση αυτή, δεν αφορά φυσικά μόνο τον ελλαδικό χώρο, αλλά αποτελεί ένα φαινόμενο που παρατηρείται στις οικονομίες όλων των χωρών, ειδικά του Δυτικού Κόσμου.

Αποτελεί κατά τον γράφοντα, όπως θα αναδειχθεί και παρακάτω, απόρροια της πλήρους επικράτησης της παγκοσμιοποίησης, σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης και φυσικά σε όλες τις ηπείρους, με ελάχιστες ίσως εξαιρέσεις.

Είναι ακριβώς οι βασικές αρχές της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (ελευθερία μετακίνησης ανθρώπων, εμπορευμάτων, κεφαλαίων και επιχειρήσεων), που πλέον είναι κυρίαρχες σε όλες σχεδόν τις οικονομίες του κόσμου, που επιτρέπουν την ταχεία ανάπτυξη του φαινομένου και την επικράτηση του σε πλήθος χωρών.

Γίνεται αντιληπτό λοιπόν, πως το επιχειρείν αλλά και η οικονομική καθημερινότητα των πολιτών, οδηγούνται σε δραματικές αλλαγές, οι οποίες κατά τον γράφοντα είναι σίγουρα άξιες να μελετηθούν και να κατανοηθούν.

Η σημαντικότητα της μελέτης της μετάβασης που περιγράφηκε, είναι ακόμα υψηλότερη για την ελληνική περίπτωση. Αυτό, διότι στην ελληνική πραγματικότητα, δεν παρατηρήθηκε τόσο έντονα το φαινόμενο της απότομης εισόδου ξένων επιχειρήσεων και μεγάλων ομίλων, όπως συνέβη σε πλήθος χωρών (π.χ πρώην σοσιαλιστικές χώρες, πρώην αποικίες κτλ.), μέχρι πολύ πρόσφατα.

Ουσιαστικά στην ελληνική οικονομία κυριαρχούσαν οι μικρές επιχειρήσεις και οι επιχειρήσεις μεγαλύτερου μεγέθους ήταν κατά βάσει οικογενειακές επιχειρήσεις, που διοικούσαν από πρόσωπα τα οποία είχαν συγγένεια μεταξύ τους. Απουσίαζαν οι πολλοί μεγάλοι όμιλοι σε πολλούς κλάδους, με αποτέλεσμα ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων να ήταν περισσότερο υγιής και θεμιτός και να μην υπήρχαν σημαντικά εμπόδια εισόδου νέων παικτών. Στην Ελλάδα, η μετατόπιση της οικονομίας προς τους ισχυρότερους παίκτες, άρχισε να λαμβάνει σημαντικές διαστάσεις, μετά την οικονομική κρίση του 2008 και ειδικότερα μετά την επιβολή των μνημονιακών πολιτικών, που άλλαξαν άρδην το οικονομικό, νομικό και κοινωνικό status quo της χώρας. Η επιβολή των πολιτικών λιτότητας, η κατάργηση σημαντικών προστατευτικών υπέρ των μικρών επιχειρήσεων διατάξεων, η αύξηση των φορολογικών συντελεστών, ο περιορισμός του μισθολογικού κόστους και η προς τα κάτω συμπίεση μισθών και εργοδοτικών παροχών, η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών, το πάγωμα των πιστώσεων από τα τραπεζικά ιδρύματα, αποτέλεσαν το εφιαλήριο για την μείωση του μεριδίου αγοράς των μικρών

επιχειρήσεων, που άρχισαν πλέον να αντικαθίστανται από σημαντικό μεγαλύτερου μεγέθους οντότητες.

Τα παραπάνω, συντελούν στην δημιουργία ολιγοπωλιακών κλάδων στην ελληνική οικονομία, δηλαδή αγορών στις οποίες κυριαρχούν λίγοι, ισχυροί παίκτες, οι οποίοι έχουν και την δυνατότητα να εμποδίζουν την είσοδο νέων ανταγωνιστών, καθώς και να ρυθμίζουν τις τιμές και την κερδοφορία τους, μειώνοντας την ελαστικότητα ζήτησης των αγοραστών (Cournot 1838).²

Επειδή έχει παρέλθει μια δεκαετία, από την έναρξη της ανάπτυξης του φαινομένου το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να επιταχύνεται διαρκώς, ως οικονομολόγος εκτιμώ ότι υπάρχει άμεση ανάγκη να γίνει ακριβώς μια συγκέντρωση δεδομένων που θα τεκμηριώνουν ότι όντως υπάρχει υφίσταται αυτή η αλλαγή. Ταυτόχρονα, απαιτείται και μια σαφής εκτίμηση των συνεπειών του στην ελληνική οικονομία, τόσο σε επίπεδο δεικτών (εξέλιξη ΑΕΠ, απασχόληση κτλ) όσο και στο κατά πόσο επηρεάζει την κοινωνική ζωή και τα εισοδήματα των Ελλήνων πολιτών.

Για να μπορέσει να απαντηθεί αν όντως έχει υπόσταση το ζήτημα στον ελληνικό χώρο, θα επιχειρηθεί να παρουσιαστούν δεδομένα και στοιχεία από αρκετούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, τουλάχιστον από όσους συνεισφέρουν το μεγαλύτερο ποσοστό στο ελληνικό ΑΕΠ, σύμφωνα και με τα επίσημα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής που αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα για το ελληνικό ΑΕΠ του 2021.³

² Cournot A(1838): *Recherches sur les Principes Mathématiques de la Théorie des Richesses*

³ ΕΛΣΤΑΤ (18/10/2022), Ετήσιοι Εθνικοί λογαριασμοί, Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ανά Κλάδο

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.ΕΛΣΤΑΤ Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ανά κλάδο %, ΕΤΟΣ 2021

Κωδ. NACE Rev.2	I. Τρέχουσες τιμές	2021*
68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	15.69
84	Δημόσια διοίκηση και άμυνα· υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	10.07
46	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	6.40
55-56	Καταλύματα και δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	6.03
85	Εκπαίδευση	5.29
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	4.75
86	Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας	4.58
35	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	4.34
01	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	4.02
64	Δραστηριότητες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές εταιρείες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	3.92
10-12	Βιομηχανία τροφίμων, ποτών και καπνού	3.58
50	Πλωτές μεταφορές	3.05
61	Τηλεπικοινωνίες	1.95
41-43	Κατασκευές	1.84
49	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	1.76
52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	1.67
69-70	Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες-Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων· δραστηριότητες παροχής συμβουλών διαχείρισης	1.61

Ειδικότερα, η ανάλυση της παρούσας εργασία θα εστιάσει στους παρακάτω βασικούς κλάδους, οι οποίοι αθροιστικά, συνεισφέρουν ένα σημαντικό ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος:

- Τουρισμός
- Λιανικό εμπόριο (ειδικά στον χώρο των σούπερ μάρκετ)
- Βιομηχανία τροφίμων, ποτών και καπνού
- Τηλεπικοινωνίες
- Τραπεζικός τομέας

1.Οι μεταβολές στο θεσμικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον της Ελλάδας

1.1 Η είσοδος της χώρας στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης

Η ιστορία είναι λίγο πολύ πλέον σε όλους γνωστή: Στις 23 Απριλίου του 2010, ο τότε πρωθυπουργός της χώρας, Γεώργιος Παπανδρέου, ανακοινώνει από το Καστελόριζο την προσφυγή της χώρας στον ευρωπαϊκό μηχανισμό στήριξης.

Είχαν προηγηθεί, η ανακοίνωση του δημοσιονομικού ελλείματος της χώρας, στο ύψους του 12,7 % (και η αναθεώρηση του σε 15,4% από την ΕΛΣΤΑΤ⁴) λίγους μήνες αργότερα, η ταχύτατη υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας από τις ανώτερες βαθμίδες στις κατώτερες (ανάλογα με το score που χρησιμοποιούν οι μεγάλοι οίκοι Moody's, S&P, Fitch κτλ), ο αποκλεισμός της χώρας από τις αγορές ομολόγων, η ταχύτατη άνοδος των κόκκινων δανείων κτλ.

Υπάρχουν δύο διαφορετικές βασικές οπτικές για το πως οδηγήθηκε η χώρα μας στην περιγραφόμενη κατάσταση.

Η πρώτη, αποδίδει την βασικότερη ευθύνη σε ενδογενείς παράγοντες και στρεβλώσεις της ελληνικής οικονομίας. Ως κυριότεροι αναφέρονται:

1) **Το χρόνιο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.** Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι ένας πίνακας συναλλαγών που παρουσιάζει τη διαφορά μεταξύ της αξίας των αγαθών και των υπηρεσιών που εισάγει μια χώρα σε σχέση με την αξία αυτών που εξάγει (Τα βασικά μεγέθη, Τράπεζα της Ελλάδας)⁵.

ειδικότερα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσιάζει τη διαφορά των εσόδων που προέρχονται από το εξωτερικό για παραγόμενα αγαθά και παρεχόμενες υπηρεσίες (συμπεριλαμβανομένων εσόδων από τόκους και μερίσματα, ενοικίων από περιουσιακά στοιχεία και υπηρεσιών των παραγωγικών συντελεστών), μείον τις αντίστοιχες πληρωμές που γίνονται προς το εξωτερικό από την εγχώρια οικονομία / επιχειρήσεις.

Από την στιγμή που το ελληνικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν σταθερά αρνητικό, η χώρα εισήγαγε περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες από όσα εξήγαγε,

⁴ ΕΛΣΤΑΤ Δελτίο τύπου 15/11/2020 «Δημοσιονομικά Στοιχεία Περιόδου 2006-2009»

⁵ Bank of Greece, Τα βασικά μεγέθη, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 21/11/2022 στην διεύθυνση

<https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/isozygio-plhrwmwn/ta-vasika-megethh>

ουσιαστικά δηλαδή κατανάλωνε πέρα από τα όρια της καμπύλης παραγωγικών της δυνατοτήτων. Αυτή η κατάσταση, απαιτούσε την προσφυγή σε εξωτερικό δανεισμό, ώστε να ικανοποιούνται οι βιοτικές ανάγκες των Ελλήνων πολιτών. Η μόνιμη αυτή αδυναμία της ελληνικής οικονομίας αύξανε λοιπόν σταθερά το ιδιωτικό χρέος επιχειρήσεων και νοικοκυριών.

Επίσης η ως άνω κατάσταση, φανερώνει την αδυναμία της χώρας, να παράγει ικανό αριθμό αγαθών και υπηρεσιών ώστε να ικανοποιήσει την εσωτερική ζήτηση, κάτι που δεν έχει πάψει να υφίσταται ως κατάσταση, με δεδομένο ότι από τον πίνακα 1, παρατηρούμε ότι για το 2021, ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας, προσφέρουν <10% του Α.Ε.Π.

2) Το χρόνιο και σημαντικό έλλειμμα του ισοζυγίου της Γενικής Κυβέρνησης. Το ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης, ουσιαστικά αποτυπώνει την διαφορά ανάμεσα στις δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης (Υπουργείων, ΟΤΑ, ΔΕΚΟ, ΝΠΔΔ κτλ) και τα διάφορα έσοδα τους (φορολογικά, ασφαλιστικές εισφορές, διαφορές από μεταφορά αποδόσεων ομολόγων κτλ). Ο δείκτης, εκφράζεται συνήθως ως ποσοστό του Α.Ε.Π της κάθε χώρας και αποτελεί έναν από τους πιο κλασσικούς δείκτες που χρησιμοποιούνται από οικονομικούς φορείς, ώστε να μετρήσουν την αποτελεσματικότητα της κυβερνητικής πολιτικής, αλλά και το ρίσκο της επένδυσης σε μία χώρα, καθώς υψηλό ποσοστό ελλείματος, σημαίνει πως η χώρα κατά πάσα πιθανότητα σε σύντομο χρονικό διάστημα, θα αναγκαστεί να εφαρμόσει πολιτικές λιτότητας.

Ο δείκτης, συνήθως μελετάται και αναλύεται συνοδευτικά με το μέγεθος του δημόσιου χρέους προς το Α.Ε.Π μιας χώρας, ο οποίος αποτυπώνει για τους επενδυτές π.χ το ρίσκο να επενδύσουν σε ένα κρατικό ομόλογο μιας χώρας, η οποία είναι πολύ πιθανό να μην είναι σε θέση να καλύψει τις εξωτερικές της υποχρεώσεις.

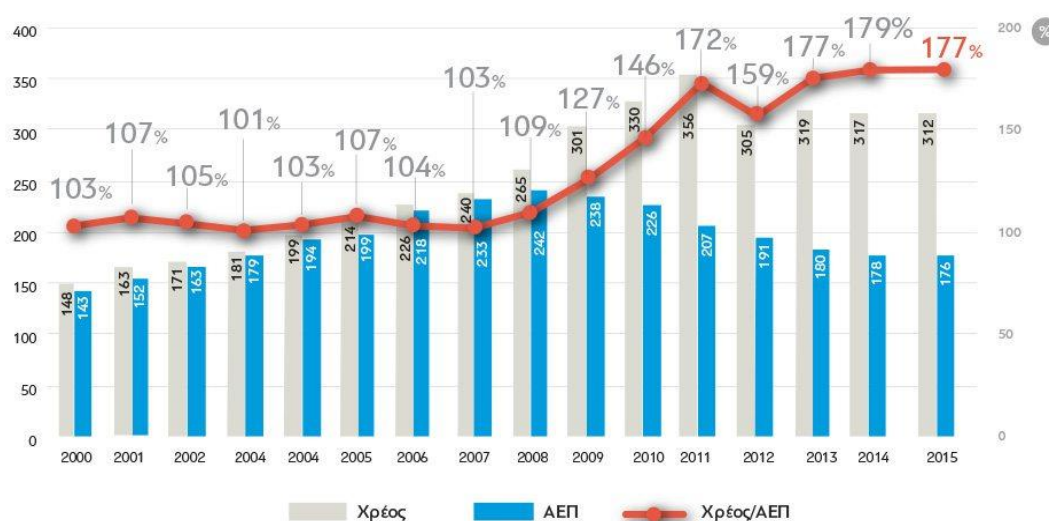
Στον πίνακα 2, παρουσιάζεται η πορεία του ισοζυγίου της Γενικής Κυβέρνησης για τα έτη 2005-2011 για την Ελλάδα, καθώς και τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που αντιμετώπιζαν παρόμοια προβλήματα ελλειμμάτων, καθώς και με τον μέσο όρο της Ε.Ε. και της Ευρωζώνης των 17 και 19 μελών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (έλλειμμα (-)/πλεόνασμα (+), % ΑΕΠ, 2005-2011)⁶

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Γερμανία	-3,4	-1,7	0,2	-0,2	-3,2	-4,2	-1,0
Ελλάδα	-6,2	-5,9	-6,7	-10,2	-15,2	-11,2	-10,2
Ιρλανδία	1,6	2,8	0,3	-7,0	-13,8	-32,3	-12,6
Ισπανία	1,2	2,2	2,0	-4,4	-11,0	-9,4	-9,6
Ιταλία	-4,2	-3,6	-1,5	-2,7	-5,3	-4,2	-3,5
Κύπρος	-2,2	-1,0	3,2	0,9	-5,5	-4,8	-5,7
Πορτογαλία	-6,2	-4,3	-3,0	-3,8	-9,8	-11,2	-7,4
Ευρωζώνη – 17	-2,6	-1,5	-0,6	-2,1	-6,2	-6,2	-4,2
Ευρωζώνη – 19	-2,6	-1,5	-0,6	-2,2	-6,3	-6,2	-4,2
ΕΕ - 28	-2,5	-1,6	-0,9	-2,4	-6,7	-6,4	-4,5

Ο πίνακας φανερώνει με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο, την ανεπάρκεια και την ανικανότητα των ελληνικών κυβερνήσεων, να αποκομίσουν περισσότερα έσοδα από τις δαπάνες τους, σε σύγκριση και με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές οικονομίες. Και σε αυτήν την περίπτωση, η μόνη λύση είναι η προσφυγή σε εξωτερικό δανεισμό και άρα η διόγκωση του δημόσιου χρέους.

Ο πίνακας 3, παρουσιάζει την πορεία του δημόσιου χρέους το οποίο το 2009, αντιστοιχούσε στο 127% επί του Α.Ε.Π.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1. Πορεία χρέους % προς ΑΕΠ, 2000-2015⁷

⁶ Πηγή: European Commission, (2015), European Economy, Autumn-Statistical Annex

⁷ Πηγή: Protagon.gr (2016), "Η ανατομία του δημόσιου χρέους", ηλεκτρονική πρόσβαση στις 23/11/2022 στην διεύθυνση: <https://www.protagon.gr/themata/focus/poioi-einai-oi-megaloi-prwtagwnistes-tis-krisis-44341082501>

Η δεύτερη οπτική, αποδίδει την ταχύτατη κατάρρευση της ελληνικής οικονομίας και την προσφυγή στον ευρωπαϊκό μηχανισμό στήριξης, κατά βάσει σε εξωγενείς παράγοντες.

Η οπτική αυτή, βασίζεται στην λογική πως η ελληνική κρίση, είναι απόρροια της γενικότερης παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης που ξεκίνησε ουσιαστικά στα τέλη του 2006 όταν άρχισαν να εμφανίζονται σημάδια ότι έχει δημιουργηθεί μια «φούσκα» στην αγορά ακινήτων τόσο στην Ευρώπη όσο και στις Η.Π.Α.

Το πρώτο μεγάλος γεγονός της χρηματοπιστωτικής κρίσης, συνέβη στις 6 Αυγούστου 2007. Αυτή ήταν η ημερομηνία όπου η American Home Mortgage, ένας από τους μεγαλύτερους προμηθευτές στεγαστικών δανείων των Η.Π.Α., κατέθεσε αίτηση για πτώχευση. Η κίνηση αυτή, έθεσε ουσιαστικά ένα καμπανάκι σε όλες τις οικονομίες του Δυτικού κόσμου, ότι το χρέος είχε ήδη ξεφύγει από τον έλεγχο των κυβερνήσεων και των εποπτικών φορέων. Η ημερομηνία αυτή λοιπόν, 06/08/2007 ήταν λοιπόν κατά τον Robert Kiyosaki(2011)⁸ η ημέρα κατά την οποία τα νοικοκυριά, οι επιχειρήσεις αλλά και οι κυβερνήσεις, θα έπρεπε να αντιληφθούν ότι η συσσώρευση χρέους (μέσω στεγαστικών δανείων, καταναλωτικών δανείων κτλ) και η υπερβολική έκθεση των τραπεζών σε υψηλού ρίσκου επενδυτικά προϊόντα, έχει φτάσει στο ανώτατο όριο της.

Φυσικά, το μεγαλύτερο γεγονός και η μεγαλύτερη αποτυχία τραπεζικού ιδρύματος, η οποία και πυροδότησε ραγδαίες εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο , ήταν η κατάρρευση της αμερικάνικης Lehman Brothers, εντός του Σεπτεμβρίου του 2008. Από την ημέρα αυτή και έπειτα, πλήθος μεγάλων ευρωπαϊκών τραπεζών, καθώς και η ίδια η Commission, άρχιζαν να διαισθάνονται τον κίνδυνο μιας γενικευμένης και ταχύτατης κατάρρευσης και του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος. Σαν αποτέλεσμα, άρχισε εντός του 2009 η συζήτηση εντός Ε.Ε. για την μη εφαρμογή των οικονομικών και δημοσιονομικών προϋποθέσεων που έθετε η συνθήκη του Μάαστριχτ του 1992, τις οποίες έπρεπε να πληρούν τα μέλη της Ένωσης ώστε να τηρείται η οικονομική σταθερότητα. Έτσι άρχισαν να συζητούνται και οι πρώτες πολιτικές λιτότητας για τις χώρες που αντιμετώπιζαν το μεγαλύτερο πρόβλημα, δηλαδή τις PIIGS⁹ (Portugal, Italy, Ireland, Greece, Spain).

Όλες οι χώρες πλην την Ιταλίας, που απαρτίζουν τον όρο PIIGS μαζί με την Κυπριακή Δημοκρατία, αναγκάστηκαν να προσφύγουν στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης στο διάστημα 2010-2013, αναζητώντας χρηματοδοτική ενίσχυση και εφαρμόζοντας

⁸ Robert Kiyosaki (2011) Rich Dad Poor Dad: What The Rich Teach Their Kids About Money That the Poor and Middle Class Do Not!

⁹ Investopedia: PIIGS definition, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 27/11/2022 στην διεύθυνση: <https://www.investopedia.com/terms/p/piigs.asp>

αυστηρές πολιτικές λιτότητας και περιορισμού κρατικών δαπανών, οι οποίες σύντομα ονομάζονται ως μνημονιακές πολιτικές.

Όπως θα δούμε και στις επόμενες υποενότητες, η χώρα μας ήταν από τις 5 αναφερόμενες, αυτή που αντιμετώπισε την αυστηρότερη λιτότητα, ενώ ήταν και αυτή της οποίας η υπαγωγή στις μνημονιακές πολιτικές διήρκησε σημαντικά περισσότερο χρόνο.

Ενδεικτικά, στον παρακάτω πίνακα αναφέρεται η ημερομηνία ένταξης και εξόδου της κάθε χώρας, από τα προγράμματα στήριξης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Διάρκεια προγραμμάτων δημοσιονομικής στήριξης

ΧΩΡΑ	ΗΜ. ΕΝΤΑΞΗΣ	ΗΜ. ΕΞΟΔΟΥ
ΙΣΠΑΝΙΑ	07/2012	01/2014
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	11/2010	12/2013
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	05/2011	06/2014
ΚΥΠΡΟΣ	06/2012	03/2016
ΕΛΛΑΔΑ	05/2010	08/2018

Από τον πίνακα, γίνεται φανερό, πως η χώρα μας, συμμετείχε σε πρόγραμμα στήριξης για λίγο παραπάνω από 8 έτη, η Κύπρος για σχεδόν 4 έτη, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία για 3 έτη και η Ισπανία για 1,5 έτος.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειώσουμε πως από τις 5 χώρες που εντάχθηκαν σε κάποιο πρόγραμμα στήριξης, η χώρα μας ήταν η λιγότερη εκτεθειμένη οικονομία σε διεθνείς χρηματοπιστωτικούς κινδύνους, καθώς το τραπεζικό μας σύστημα ήταν ελάχιστα εκτεθειμένο σε χρηματοπιστωτικά προϊόντα υψηλού ρίσκου όπως περιγράφεται αναλυτικά στην έκθεση που εξέδωσε η Ελληνική Ένωση Τραπεζών το 2010¹⁰.

Πρώτον, οι ελληνικές τράπεζες δεν είχαν στα χαρτοφυλάκια τους, όπως οι λοιπές ευρωπαϊκές τράπεζες που αντιμετώπισαν προβλήματα φερεγγυότητας, «τοξικά ομόλογα» των οποίων οι τιμές μειώθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό για τους λόγους που προαναφέρθηκαν λόγω και της κρίσης της φούσκας ακινήτων. Συνεπώς, οι ελληνικές τράπεζες δεν ήταν υποχρεωμένες να εγγράψουν στις καταστάσεις τους ζημίες από τέτοια ομόλογα.

¹⁰ Ελληνική Ένωση Τραπεζών(2010) «Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2009»

Δεύτερον, οι ελληνικές τράπεζες διέθεταν υψηλή κεφαλαιακή επάρκεια, και, συνεπώς, ήταν θωρακισμένες απέναντι στους κινδύνους που ανέκυψαν, με αποτέλεσμα να είναι ασφαλείς και οι καταθέτες τους. Έτσι, στο τέλος του 2009 οι Δείκτες Κεφαλαιακής Επάρκειας και Βασικών Κεφαλαίων διαμορφώθηκαν για μεν τις τράπεζες σε 13,2% και 12,0% αντίστοιχα, για δε τους τραπεζικούς ομίλους σε 11,8% και 10,7% αντίστοιχα, δηλαδή υπερέβαιναν το όριο του 8% και 6% που έθεσαν οι νέοι αυστηρότεροι κανονισμοί (Βασιλεία III)¹¹ που τέθηκαν σε εφαρμογή το 2010, ως απόρροια και της γενικότερης κρίσης του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Η φερεγγυότητα των ελληνικών τραπεζών δεν κινδύνευσε ακόμα από αυτήν την κρίση, διότι δεν υπήρχαν οι δίαυλοι για τη μετάδοση και στην Ελλάδα των προβλημάτων που ανέκυψαν στις χώρες που επλήγησαν κατά κύριο λόγο από την κρίση. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο στην Ελλάδα (όπως και σε άλλες χώρες της Ευρώπης), ακριβέστερο θα ήταν να γίνεται λόγος όχι για κρίση, αλλά για «αναταραχή» ή «αναστάτωση». Ο μοναδικός δίαυλος που αφορούσε και την Ελλάδα ήταν η αύξηση των επιτοκίων που σημειώθηκε στη διατραπεζική αγορά (η οποία δεν ήταν ελληνική αλλά πανευρωπαϊκή).

Εντός λοιπόν, της παραπάνω κατάστασης, διεθνούς και εγχώριας, όπως περιγράφηκε πολύ συνοπτικά στις παραπάνω παραγράφους, η Ελλάδα εισήλθε σε πρόγραμμα ενισχυμένης εποπτείας, από την επονομαζόμενη τρoίκα (Κομισιόν, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο). Η Ελλάδα ήταν η χώρα που έλαβε τα μεγαλύτερα δάνεια «διάσωσης», η χώρα της οποίας οι τράπεζες ανακεφαλαιοποιήθηκαν τέσσερις φορές (2008, 2012, 2014, 2015) και της οποίας το πρόγραμμα διήρκεσε παραπάνω από το διπλάσιο της αμέσως επόμενης χώρας.

Τα προγράμματα διάσωσης που εφαρμόστηκαν, άλλαξαν άρδην το παραγωγικό, κοινωνικό, νομικό και οικονομικό γίνεσθαι της χώρας. Αποτέλεσμα των παραπάνω αλλαγών, σε συνδυασμό και με την ταχεία ώθηση που παρατηρείται σε εξαγορές και συγχωνεύσεις εταιριών παγκοσμίως, είναι ότι η ελληνική οικονομία αλλάζει σήμερα ριζικά και οδηγείται αφενός στον «αφελληνισμό της» και κατά δεύτερον στην κυριαρχία λίγων μεγάλων ομίλων.

Στις επόμενες ενότητες του κεφαλαίου, θα αναλύσουμε τις σημαντικές μεταβολές, που επέφεραν οι συμφωνίες διάσωσης, στο νομικό καθεστώς της χώρας, οι οποίες παρά την λήξη της μνημονιακής επιτροπείας παραμένουν κανονικά σε ισχύ και συνδράμουν ουσιαστικά στην μετάβαση που περιγράφεται με την παρούσα εργασία.

¹¹ Basel Committee on Banking Supervision: Basel III (2010) international regulatory framework for banks

1.2 Οι μεταβολές στο οικονομικό πλαίσιο

Όπως αναφέρθηκε και στην υποενότητα 1.1 η Ελλάδα, παρέμεινε υπό καθεστώς «μνημονιακής επιτροπείας» για περισσότερα από 8 έτη, από τον Μάιο του 2010 έως και τον Αύγουστο του 2018. Ακόμα, έως και τις 20 Αυγούστου του 2022, η Ελλάδα βρισκόταν σε καθεστώς «μεταμνημονιακής» επιτροπείας υπό αυξημένη δηλαδή επιτήρηση από τους θεσμούς – δανειστές της.

Εντός αυτής της δωδεκαετίας, η οικονομία της χώρας, άλλαξε ριζικά μορφή και τίποτα πλέον δεν θυμίζει την περίοδο προ του 2010.

Θα ξεκινήσουμε τον εντοπισμό των αλλαγών εξετάζοντας τα βασικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας (Α.Ε.Π., εξωτερικό χρέος, κατανάλωση, ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών). Θα γίνει παράθεση των πλέον πρόσφατων στοιχείων που δημοσίευσε η ΕΛΣΤΑΤ στις 18/11/2022¹²

Όσον αφορά το Α.Ε.Π, σύμφωνα με την τελευταία δημοσίευση της ΕΛΣΤΑΤ, για το έτος 2021, ανήλθε σε 181.700 εκ ευρώ περίπου, αυξημένο κατά 16 δις ευρώ από το έτος 2020, χρονιά την οποία πρωτοεμφανίστηκε η υγειονομική κρίση του covid-19 και η ελληνική οικονομία μπήκε δύο φορές σε καθεστώς Lock down. Το έτος 2020 άλλωστε, το Α.Ε.Π έφτασε το πλέον χαμηλό επίπεδο της τελευταίας εικοσαετίας και η ποσοστιαία μείωση από το έτος 2008, ήταν συνολικά 31%. Αντίστοιχα, για το έτος 2021, το Α.Ε.Π έχει επιστρέψει στα επίπεδα του 2003, δείχνοντας ότι η Ελληνική οικονομία παρά την δημοσιονομική προσαρμογή έχει κάνει πολλά βήματα προς τα πίσω. Εάν λάβουμε μάλιστα υπόψη ότι έως το 2008 η Ελλάδα αναπτυσσόταν με ρυθμούς 4-10%, ποσοστά που την κατέτασσαν στις υψηλότερες θέσεις μεταξύ τόσο των χωρών της ΟΝΕ όσο και γενικά της Ε.Ε., η ύφεση που αντιμετώπισε η οικονομία ήταν υπερβολικά υψηλή.

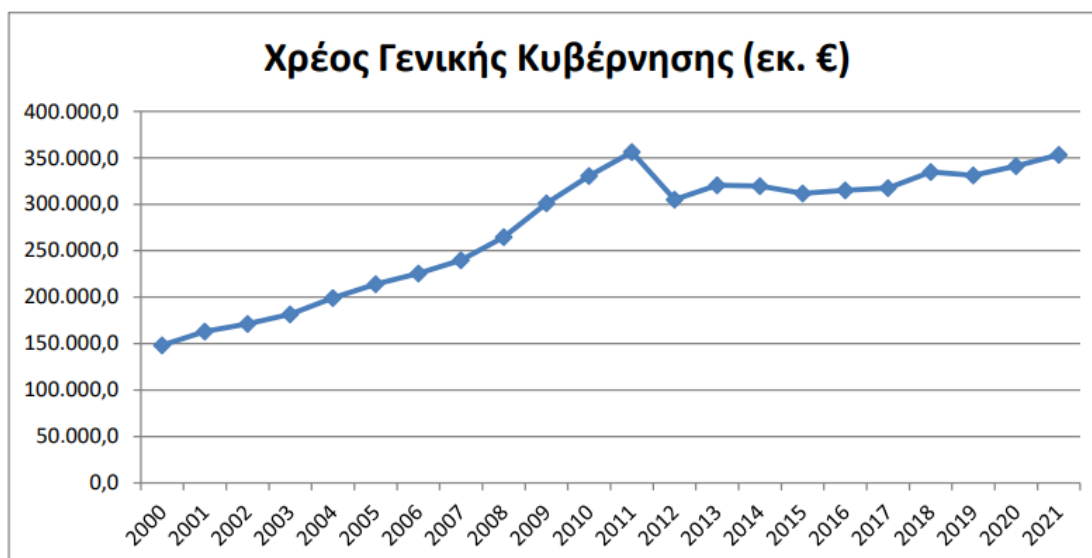
Επόμενη οικονομική μεταβλητή που πρέπει να εξεταστεί, είναι το εξωτερικό χρέος της χώρας, η υπερβολική διόγκωση του οποίου άλλωστε σε συνδυασμό με τα υψηλά πρωτογενή ελλείμματα της ελληνικής οικονομίας, την οδήγησαν στο να αιτηθεί την οικονομική υποστήριξη από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας.

Στο σημείο, αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε πως με βάση τα επίσημα στοιχεία που δημοσιεύει ο Οργανισμός Διαχείρισης Δημόσιου Χρέους (ΟΔΔΗΧ)¹³ στις 31/12/2021

¹² ΕΛΣΤΑΤ (2022) Η Ελληνική Οικονομία, πρόσβαση στις 30/11/2022 στην διεύθυνση https://www.statistics.gr/documents/20181/17775450/greek+economy_18-11-2022.pdf/d9eae7b5-ded6-be2a-d688-65b0892d8692

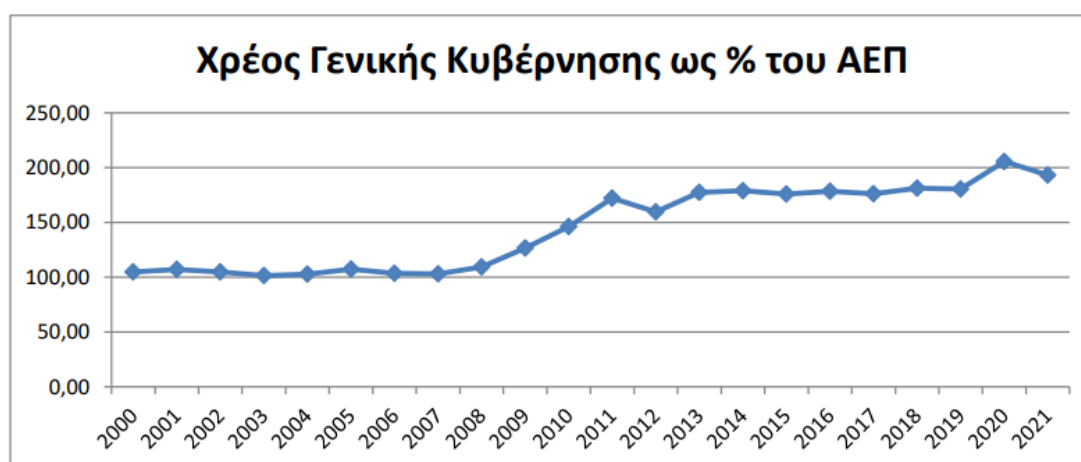
¹³ Ο.Δ.ΔΗ.Χ (2021) Δημόσιο Χρέος & Δανεισμός Ετήσια Ενημερωτική Έκδοση

παρουσιάζεται το μοναδικό φαινόμενο, μετά από δύο σημαντικές αναδιαρθρώσεις χρέους (το PSI του 2012, και την επιμήκυνση της διάρκειας των δανείων του EFSF κατά το δέκα έτη το 2018) το ύψος του δημοσίου χρέους σε απόλυτο αριθμό, να υπερβαίνει το αντίστοιχο ύψος του έτους 2010 όπου η χώρα εισήλθε σε παρατεταμένη περίοδο δημοσιονομικής προσαρμογής.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2. Πορεία Ελληνικού Δημοσίου Χρέους 2000-2021¹⁴

Αντίστοιχα, λόγω τόσο της αύξησης του χρέους σε απόλυτο αριθμό όσο και λόγω της μείωσης του Α.Ε.Π, σημαντική μεταβολή προς τα πάνω, υπάρχει και στον δείκτη που παρουσιάζει το χρέος ως ποσοστό του Α.Ε.Π. Η πορεία του δείκτη για την πρόσφατη εικοσαετία, αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα που δημοσίευσε ο Ο.Δ.ΔΗ.Χ:

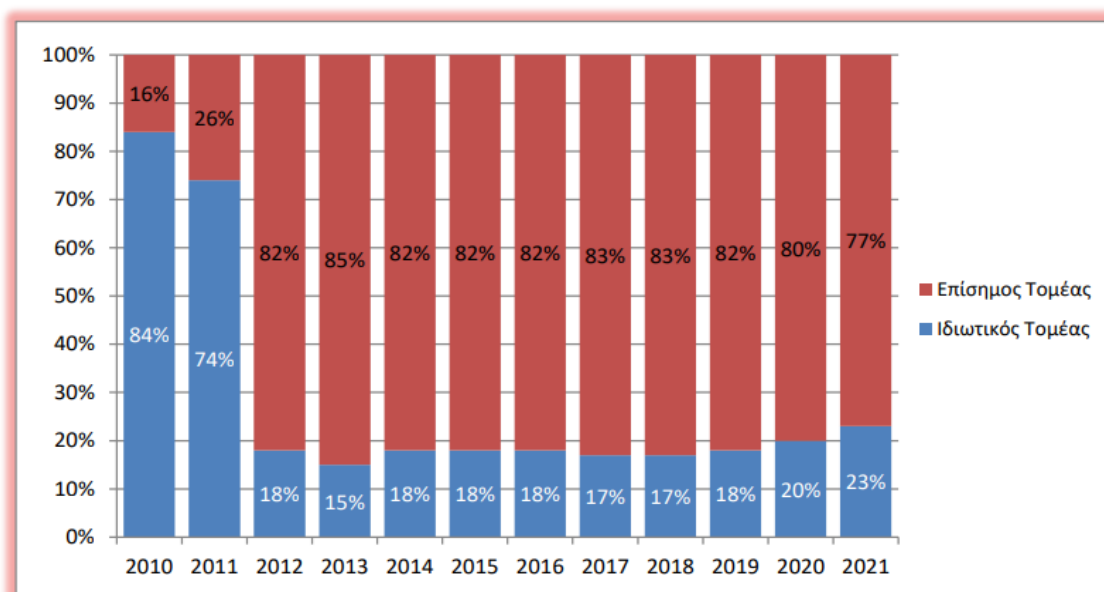
ΓΡΑΦΗΜΑ 3. Δημόσιο Χρέος ως Ποσοστό του Α.Ε.Π. 2000-2021

¹⁴ Βλέπε υποσημείωση 13

Το χρέος ως ποσοστό του Α.Ε.Π, πλησιάζει την τιμή 200%, τιμή που καθιστά την Ελλάδα, την χώρα με την δεύτερη υψηλότερη τιμή του εν θέματι δείκτη παγκοσμίως, μετά την Ιαπωνία ¹⁵. Εντός των πλαισίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα προφανώς καταλαμβάνει την πρώτη θέση, ενώ ο αριθμοδείκτης χρέος / Α.Ε.Π, είναι υπερδιπλάσιος από τον μέσο όρο της Ε.Ε (88% περίπου στις 31/12/2021)¹⁶.

Ένα ακόμα επιπρόσθετο ποιοτικό στοιχείο που αφορά το δημόσιο χρέος της Ελλάδας, είναι πως μετά την υλοποίηση του PSI το 2012, άλλαξε εντελώς η εικόνα του ελληνικού δημόσιου χρέους για 2 βασικούς λόγους:

1. Το ελληνικό χρέος μεταφέρθηκε από τον ιδιωτικό τομέα στον δημόσιο τομέα, όπως αποτυπώνεται και στον πίνακα 7. Ουσιαστικά κατά την διαδικασία του PSI, έγινε αντικατάσταση χρέους (ομολόγων του ελληνικού δημοσίου) που κατείχαν ιδιωτικοί φορείς (ελληνικές και ευρωπαϊκές τράπεζες, ομολογιούχοι φυσικά πρόσωπα, κάτοχοι αμοιβαίων κεφαλαίων κτλ) με ομόλογα του EFSF, επομένως το χρέος της ελληνικής κυβέρνησης μεταφέρθηκε από ιδιωτικά χέρια προς τον EFSF. Η συγκεκριμένη μεταβολή είναι κομβικής σημασίας στην ανάλυση που θα πραγματοποιηθεί για την κατάσταση του τραπεζικού συστήματος σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4. Χρέος κεντρικής διοίκησης ανά είδος πιστωτή. 2010-2021¹⁷

2. Το ελληνικό χρέος, πλέον σε μεγάλο βαθμό υπάγεται στο αγγλικό δίκαιο, καθώς τα νέα ομόλογα με τα οποία ανταλλάχθηκαν τα ομόλογα που κατείχαν

¹⁵ Imf (2022) Central Government Debt map for year 2021

¹⁶ Eurostat (2022) Governments ' finance statistics

¹⁷ Βλέπε υποσημείωση 13

οι πιστωτές προ του PSI υπάγονται βάσει της συμφωνίας στο αγγλικό δίκαιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τα ομόλογα ονομαστικής αξίας 206.000 εκ ευρώ που συμμετείχαν στο πρόγραμμα ανταλλαγής ομολόγων, το 86% περίπου υπαγόταν στο ελληνικό δίκαιο ¹⁸ (177.000 εκ ευρώ), κατάσταση που αντιστράφηκε πλήρως μετά το PSI.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, δεν θα επεκταθούμε περαιτέρω στις διαφορές του αγγλικού δικαίου που συνοπτικά α) Αντιλαμβάνεται την χρηματοδότηση κάθε μορφής ως εμπορική πράξη (πράξη διαχείρισης) η οποία δεν εξασφαλίζει στο κράτος-οφειλέτη το προνόμιο της ετεροδικίας και β) Επιτρέπει την έκδοση και την εκτέλεση αποφάσεων σε βάρος αλλοδαπού Δημοσίου (Atiyah 1995) ¹⁹. Η παραπάνω θεμελιώδης διαφορά του βρετανικού δικαίου προκάλεσε παγκόσμιο γεγονός στην αντιδικία της Κυβέρνησης της Αργεντινής με το Fund NML Capital LTD, όπου ουσιαστικά το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α απεφάνθη ότι δεν υφίσταται ασυλία στα περιουσιακά στοιχεία αλλοδαπών κρατών. Η υπαγωγή λοιπόν του ελληνικού χρέους στο βρετανικό δίκαιο αν και δεν θα αναλυθεί περαιτέρω, αποτελεί ένα ακόμα στοιχείο του «αφελληνισμού» της ελληνικής οικονομίας που πραγματεύεται η παρούσα εργασία.

Η τρίτη οικονομική μεταβλητή που θα εξεταστεί στα πλαίσια της παρούσας εργασίας είναι η διαφορά μεταξύ εισαγωγών και εξαγωγών των ελληνικών επιχειρήσεων ή αλλιώς εξωτερικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ²⁰, προκύπτει ο παρακάτω πίνακας

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Πορεία εισαγωγών – εξαγωγών 2011-2021 σε δις €

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	63,72	62,76	58,76	60,33	58,47	57,11	64,65	73,91	76,60	65,63	88,27
ΕΞΑΓΩΓΕΣ	51,82	54,14	54,34	57,57	56,62	54,60	61,98	70,01	73,54	52,91	74,26

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, το έλλειμμα στο ισοζύγιο εισαγωγών – εξαγωγών αποτελεί ένα δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας.

¹⁸ Καθημερινή (10/03/2012) «Κούρεμα» 197 δις. κατά 53,5%, με όφελος 105,4 δις. Ευρώ» πρόσβαση στις 30/11/2022 στην διεύθυνση <https://www.kathimerini.gr/politics/452671/koyrema-197-dis-kata-53-5-me-ofelos-105-4-dis-eyro/>

¹⁹ Atiyah P.S (1995) .: An Introduction to the Law of Contract, 5th Ed., 1995

²⁰ ΕΛΣΤΑΤ (2023): Η Ελληνική Οικονομία / 27-01-2023

Το φαινόμενο, οι ελληνικές επιχειρήσεις να εισάγουν περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες από όσα εξάγουν είναι διαχρονικό και παρά τον περιορισμό του ελλείμματος την περίοδο από το 2013 έως το 2019, από το έτος 2020 και έπειτα το έλλειμμα έχει αυξηθεί και πάλι σημαντικά σε απόλυτο αριθμό, με τον δείκτη **ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ / ΕΞΑΓΩΓΕΣ** να κυμαίνεται στο 1,18, παρότι οι ελληνικές εξαγωγές έχουν σημειώσει μεγάλη αύξηση. Μάλιστα για το έτος 2022, το έλλειμμα αναμένεται να ανέλθει σε ιστορικά υψηλό επίπεδο καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε η ΕΛΣΤΑΤ²¹ εντός του Ιανουαρίου 2023, στο πρώτο ενδεκάμηνο του έτους κυμαίνεται σε περίπου 24 δις ευρώ.

Η ελληνική οικονομία λοιπόν, συνεχίζει να εξαρτάται σε πολύ σημαντικό βαθμό από τις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών και μάλιστα αυτή η εξάρτηση έχει ενισχυθεί σημαντικά την τελευταία τριετία.

Άλλη μια σημαντική μεταβολή στην ελληνική οικονομία, αφορά την πορεία των ιδιωτικών καταθέσεων ήτοι των αποταμιεύσεων των ελληνικών επιχειρήσεων και νοικοκυριών στα ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδας²² από 237 δις ευρώ στο τέλος του 2009, οι εν θέματι καταθέσεις ανέρχονται στο τέλος του 2021 στο ύψος των 180 δις ευρώ περίπου, δηλαδή έχουν μειωθεί κατά 24%. Ο σχετικός δείκτης έφτασε στο ναδίρ τον Ιούνιο του 2015 με την προκήρυξη του δημοψηφίσματος από την ελληνική κυβέρνηση, καθώς οι καταθέσεις έφτασαν στο ύψος των 121 δις ευρώ δηλαδή μειώθηκαν στο μισό σε σχέση με το έτος 2009.

Η μείωση των καταθέσεων, οφείλεται τόσο στην μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των ελληνικών νοικοκυριών και επιχειρήσεων και στην ταυτόχρονη αύξηση των φόρων, την εξεταζόμενη περίοδο αλλά και σε πολύ μεγάλο βαθμό, στον φόβο που επικράτησε ως απότοκος της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης. Ο φόβος αυτός, οδήγησε μεγάλο αριθμό ελληνικών νοικοκυριών να μεταφέρουν τις καταθέσεις τους σε πιστωτικά ιδρύματα του εξωτερικού (κυρίως ευρωπαϊκές χώρες Γερμανία, Ελβετία, Αγγλία, Λουξεμβούργο κτλ).

Τέλος, σημαντικό ζήτημα που αναδεικνύει τον αφελληνισμό της ελληνικής οικονομίας, είναι η μεταφορά σημαντικού αριθμού κομβικών πρώην δημόσιων επιχειρήσεων, στον έλεγχο ξένων επενδυτών. Άλλωστε, η επιτάχυνση των ιδιωτικοποιήσεων, αποτέλεσε και αποτελεί ακόμα και σήμερα, βασικό προαπαιτούμενο όλων των συμφωνιών που έχουν συναφθεί μεταξύ των ελληνικών κυβερνήσεων και των δανειστών της, ώστε να εκταμιεύονται οι αντίστοιχες δόσεις δανείων.

²¹ ΕΛΣΤΑΤ (09/01/2023) «Εμπορικές συναλλαγές της Ελλάδας»

²² ΤΤΕ (2023): «Καταθέσεις και ρέπος των μη ΝΧΙ στα ΝΧΙ στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)»

Ενδεικτικά, παρατίθενται οι παρακάτω εξαγορές – παραχωρήσεις ελληνικών επιχειρήσεων του δημοσίου σε ξένους επενδυτές:

04/2008: Παραχώρηση δικαιώματος κατασκευής και εκμετάλλευσης της Ολυμπίας Οδού σε επενδυτικό σχήμα, με το 47% του σχήματος να αποτελείται από ισπανική και γερμανική εταιρεία

11/2008 Εξαγορά του 25% της ΟΤΕ Α.Ε. που κατείχε το ελληνικό δημόσιο από την γερμανική εταιρεία Deutsche Telekom

07/2011 Εξαγορά του 15% της ΟΤΕ Α.Ε. που κατείχε το ελληνικό δημόσιο από την γερμανική εταιρεία Deutsche Telekom

12/2011 Εξαγορά του 49% της ΔΕΠΑ (Δημόσια Επιχείρηση Παροχής Αερίου) από την ιταλική εταιρεία ENI gas e luce S.p.A.

10/2013: Εξαγορά του 33% της ΟΠΑΠ ΑΕ (τελικό ποσοστό που κατείχε το ελληνικό δημόσιο) από την κυπριακή εταιρεία Emma Delta Holdings Ltd

04/2016: Εξαγορά του 67% του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς ΑΕ από την κινεζική εταιρεία Cosco Shipping Co LTD

05/2016: Παραχώρηση άδειας χρήσης, εκμετάλλευσης και λειτουργίας των 14 περιφερειακών αεροδρομίων (Θεσσαλονίκης, Κέρκυρας, Κεφαλληνίας, Ακτίου, Ζακύνθου, Καβάλας, Χανίων, Κω, Σαντορίνης, Ρόδου, Σάμου, Σκιάθου, Μυτιλήνης, Μυκόνου) στην γερμανική εταιρεία Fraport AG Frankfurt Airport Services Worldwide για 40 έτη

06/2017: Εξαγορά του 24% του Ανεξάρτητου Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΔΜΗΕ) Α.Ε. από την κινεζική εταιρεία State Grid Corporation of China

07/2017: Εξαγορά του 43,6% της Αγοράς Μοδιάνο στην Θεσσαλονίκη, από την εταιρεία ONE OUTLET Α.Ε. ισραηλινών συμφερόντων. Σήμερα ο όμιλος κατέχει το 57%.

09/2017: Εξαγοράζεται το 100% της ΤΡΑΙΝΟΣΕ (του φορέα που μονοπωλεί την λειτουργία των σιδηροδρομικών μεταφορών) από την Ιταλική **κρατική** εταιρεία σιδηροδρόμων Ferrovie dello Stato Italiane S.p.A.

03/2018: Εξαγορά του 67% του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης ΑΕ από σχήμα με συμμετοχή γαλλικής, κυπριακής και γερμανικής εταιρείας

05/2018: Εξαγορά του υπολοίπου 5% της ΟΤΕ Α.Ε. που κατείχε το ελληνικό δημόσιο από την γερμανική εταιρεία Deutsche Telekom

07/2018: Εξαγορά του υπολοίπου 51% της ZENIΘ (ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΡΟΜΗΘΕΙΑΣ ΑΕΡΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ – ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ) από την ιταλική εταιρεία ENI gas e luce S.p.A.

01/2022: Εξαγορά του 10% της ΔΕΗ Α.Ε. μέσω της χρηματιστηριακής αγοράς από την ιταλική εταιρεία Selath Holdings s.r.l

09/2022: Εξαγορά του 100% της ΔΕΠΑ Υποδομών (της εταιρείας διαχείρισης του δικτύου φυσικού αερίου) από την ιταλική εταιρεία Italgas s.p.A

Επίσης, ήδη υπάρχουν συζητήσεις για περαιτέρω ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων, με υποψήφιους να αποτελούν ξένους επενδυτές, καθώς όπως αναφέρει το Ταμείο Αξιοποίησης Δημόσιας Περιουσίας (ΤΑΙΠΕΔ)²³, έπονται διαγωνισμοί για την αξιοποίηση πλήθους δημόσιων επιχειρήσεων και εγκαταστάσεων (Λιμένες, μαρίνες, Εγνατία Οδός κ.ά.).

Βάσει των παραπάνω, που αφορούν κατά βάσει την ελληνική οικονομία θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τα εξής:

- Το ελληνικό Α.Ε.Π έχει μειωθεί κατά περίπου 28% εντός της δεκαετίας
- Το ελληνικό δημόσιο χρέος έχοντας μεταφερθεί στον δημόσιο τομέα, είναι πλέον το δεύτερο υψηλότερο σε ποσοστό του ΑΕΠ, παγκοσμίως.
- Υπάρχει επιτάχυνση στην αύξηση του εμπορικού ελλείμματος (διαφορά εισαγωγών – εξαγωγών) την τελευταία τριετία
- Υπάρχει μεταφορά μεγάλου όγκου καταθέσεων από τα ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα σε αντίστοιχα του εξωτερικού.
- Υπάρχει μεταφορά ιδιοκτησίας κομβικών κλάδων και υπηρεσιών της ελληνικής οικονομίας σε ξένους επενδυτές

1.3 Οι μεταβολές στο κοινωνικό πλαίσιο

Εκτός από την ελληνική οικονομία, σημαντικές αλλαγές επήλθαν και στην ελληνική κοινωνία. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας και με βάσει το ερευνητικό θέμα, θα ασχοληθούμε αποκλειστικά με τα δημογραφικά στοιχεία και ειδικότερα με την μετανάστευση Ελλήνων πολιτών στο εξωτερικό καθώς και με το φαινόμενο της μείωσης της ιδιοκατοίκησης, μη αναλύοντας άλλες πολύ σημαντικές μεταβολές

²³ ΤΑΙΠΕΔ: «Έργα σε εξέλιξη και επικείμενα έργα» ηλεκτρονική πρόσβαση στις 31/01/2023 στην διεύθυνση <https://hradf.com/axiopiisi-chartofilakiou/epikimena-erga/>

όπως η εξέλιξη της ανεργίας, η ηλικιακή κατανομή του ελληνικού πληθυσμού, η εισαγόμενη μετανάστευση κτλ.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει άλλωστε η χώρα μας και επηρεάζει άμεσα το σύνολο των δραστηριοτήτων που ασκούνται εντός της (οικονομική δραστηριότητα, πολιτισμός, κοινωνική συνοχή κτλ.) είναι ακριβώς η φυγή πολλών πολιτών σε χώρες του εξωτερικού με στόχο την ανεύρεση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και εργασίας.

Σύμφωνα με τους Λαμπριανίδη και Πρατσινάκη²⁴ (2016) υπάρχει σαφώς ένα μεγάλο ρεύμα μετανάστευσης Ελλήνων πολιτών στο εξωτερικό, το οποίο πλέον σε ποσοστό άνω του 70% κατέχουν τουλάχιστον πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κάτι που άλλωστε διαφοροποιεί σημαντικά το πρόσφατο κύμα μετανάστευσης σε σχέση με τα αντίστοιχα ρεύματα των προηγούμενων περιόδων.

Ο Μ. Πρατσινάκης, στην τελευταία έρευνα που δημοσίευσε²⁵ εντός του 2021, αξιοποιώντας δεδομένα του Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών και της Eurostat, εκτιμά τον συνολικό αριθμό των Ελλήνων που μετανάστευσαν στο εξωτερικό από το 2010 και έπειτα σε 530.000 – 550.000, με τους 100.000 να υπολογίζονται οι κατέχοντες την ελληνική ιθαγένεια που επέστρεψαν στην χώρα. Η πλειοψηφία των μεταναστών αυτών αποτελείται από άτομα <45 ετών τα οποία έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση και εργάζονται σε επιστημονικούς τομείς όπως υγεία, χρηματοοικονομικά, εκπαίδευση κτλ. Το φαινόμενο αυτό, στις σύγχρονες κοινωνικές επιστήμες ονομάζεται “brain drain”²⁶ και έχει πολλαπλές αρνητικές συνέπειες για τις χώρες που το υφίστανται. Στην Ελλάδα, οι συνέπειες αυτές, μπορούν να συνοψιστούν στις παρακάτω:

- Η χώρα πραγματοποιεί δαπάνες για την εκπαίδευση των νέων επιστημόνων, τις οποίες δεν αποσβένει ενώ αντίθετα χώρες υποδοχής των μεταναστών, επωφελούνται από την επιστημονική τους γνώση «δωρεάν»
- Απώλεια φορολογικών εσόδων
- Απώλεια ασφαλιστικών εσόδων και προβλήματα κίνδυνος βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος λόγω της μείωσης του ενεργού εργατικού δυναμικού και αύξησης του ανενεργού (συνταξιούχοι)
- Δημογραφικός κίνδυνος με την αύξηση του μέσου όρου ηλικίας των κατοίκων της χώρας και την μείωση των γεννήσεων

²⁴ Labrianidis L and Pratsinakis M (2016): Greece new emigration at time of crisis

²⁵ Πρατσινάκης Μ. (2021): Μετανάστευση, ενσωμάτωση, σχέσεις με την Ελλάδα και προοπτικές επιστροφής

²⁶ Spokesmen for the Royal Society (1963): The term first referred in the British Parliament for the scientists that were emigrating to USA and Canada

- Περιορισμός των δυνατοτήτων της χώρας να παράγει νέα επιστημονική γνώση και έρευνα και μεγάλωμα του χάσματος μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών που υποδέχονται τα μεταναστευτικά ρεύματα

Τα παραπάνω στοιχεία, γίνονται ακόμα πιο δυσχερή, διαβάζοντας την έρευνα του οργανισμού ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ²⁷ που πραγματοποιήθηκε σε νέους ηλικίας 15-39 ετών. Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ερωτήματα της έρευνας, ήταν «Θα μεταναστεύατε στο εξωτερικό εάν βρίσκατε δουλειά με καλύτερες αποδοχές και συνθήκες εργασίας;». Ποσοστό άνω του 70% απάντησε στην ερώτηση θετικά. Αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα έρευνας του Πανεπιστημίου Μακεδονίας²⁸ σε μαθητές ηλικίας 15-18 ετών όπου το 76% απάντησε ότι εξετάζει το ενδεχόμενο να μεταναστεύσει στο εξωτερικό για σπουδές και μόνιμη εγκατάσταση.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι το σύνολο των μεταναστών στο εξωτερικό δεν υπάγεται στο brain drain, αλλά υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός μη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού το οποίο επίσης έχει αποχωρήσει, μέρος εκ των οποίων είναι και πολίτες άλλων χωρών που διέμεναν νόμιμα στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, σύμφωνα με τον Economist²⁹ αποτελεί η αλβανική κοινότητα στην Ελλάδα, η οποία στα τέλη του 2012 είχε ήδη απωλέσει το 18-22% (περίπου 180.000 άτομα) του δυναμικού της, το οποίο είτε είχε επιστρέψει στην Αλβανία είτε είχε μεταναστεύσει σε χώρες της Ε.Ε. και της Αμερικής.

Όλα τα παραπάνω δεδομένα πιστοποιούνται από την ΕΛΣΤΑΤ στην ανακοίνωση³⁰ που εξέδωσε σχετικά με την απογραφή του 2021 όπου ανακοινώθηκαν τα παρακάτω ευρήματα:

- Ο πληθυσμός της χώρας μειώθηκε κατά 3,5% δηλαδή περίπου 384.000 άτομα. **Ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται για πρώτη φορά μεταξύ δύο απογραφών από το 1838³¹**
- Σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας μειώθηκε ο πληθυσμός, με εξαίρεση την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Τα αναλυτικά δεδομένα, περιλαμβάνονται στον παρακάτω πίνακα της ΕΛΣΤΑΤ:

²⁷ διαΝΕΟσις Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης (2022): «Τι πιστεύουν οι νέοι;»

²⁸ International Migration and Integration (2022): Έρευνα του Πανεπιστημίου Μακεδονίας σε μαθητές ηλικιών 15-18 ετών

²⁹ Economist (2022): Greece and Albanians, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023 στην διεύθυνση <https://www.economist.com/europe/2012/01/14/heading-home-again>

³⁰ ΕΛΣΤΑΤ (2022): Ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της απογραφής 2021

³¹ ΕΛΣΤΑΤ (2021): Απογραφές πληθυσμού 1821-2011

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Μεταβολές πληθυσμού σε απόλυτα νούμερα 2011-2021³²

Επικράτεια

Περιφέρειες	Πληθυσμός		Άνδρες		Γυναίκες	
	2011	2021	2011	2021	2011	2021
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	608.182	562.069	299.643	275.340	308.539	286.729
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	1.882.108	1.792.069	912.693	861.420	969.415	930.649
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	283.689	255.056	141.779	126.711	141.910	128.345
ΗΠΕΙΡΟΥ	336.856	319.543	165.775	157.092	171.081	162.451
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	732.762	687.527	362.194	336.801	370.568	350.726
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	547.390	505.269	277.475	252.106	269.915	253.163
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	207.855	200.726	102.400	99.139	105.455	101.587
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	679.796	643.349	339.310	322.242	340.486	321.107
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	577.903	538.366	291.777	269.285	286.126	269.081
ΑΤΤΙΚΗΣ	3.828.434	3.792.469	1.845.663	1.810.987	1.982.771	1.981.482
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	199.231	194.136	99.984	97.178	99.247	96.958
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	309.015	324.542	155.865	162.576	153.150	161.966
ΚΡΗΤΗΣ	623.065	617.360	308.665	304.372	314.400	312.988

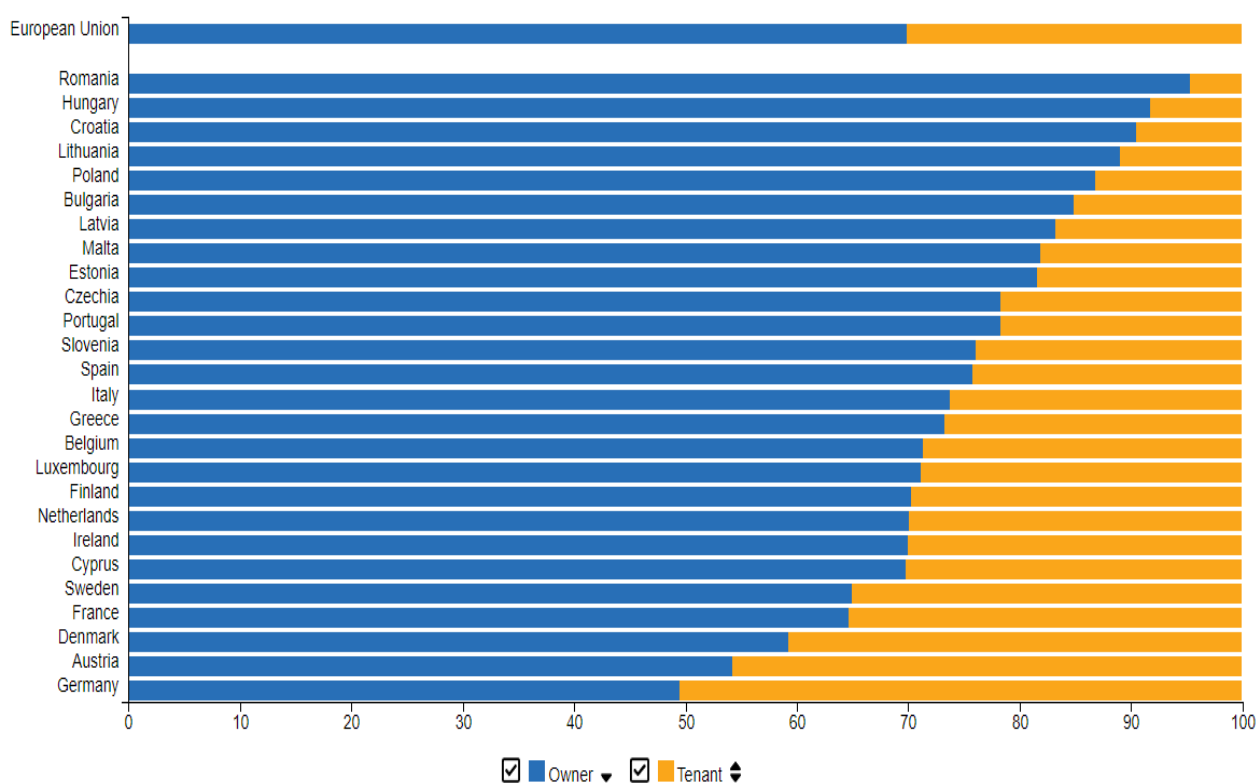
Το δεύτερο κοινωνικό ζήτημα που απασχολεί την παρούσα εργασία, είναι οι μεταβολές που έχουν επέλθει στο καθεστώς της ιδιοκατοίκησης δηλαδή της κατάστασης να κατοικεί κάποιος σε οικία η οποία του ανήκει και δεν απαιτείται να καταβάλει οποιοδήποτε αντάλλαγμα σε τρίτο για την διαμονή του.

Το ποσοστό των Ελλήνων που διαθέτουν ιδιόκτητη κατοικία, μειώνεται σταθερά και μάλιστα έχει παρουσιάσει ακόμα εντονότερη μείωση την τελευταία τριετία, καθώς από το μέγιστο ποσοστό του 84,6% το 2005, στο τέλος του 2021 έχει κατέλθει στο 73,3%. Σημαντικό ρόλο στην μείωση του ποσοστού, διαδραματίζει τόσο το γεγονός ότι έχει μειωθεί σημαντικά το ποσοστό των νέων < 34 ετών που ιδιοκατοικούν

³² Βλέπε υποσημείωση 30

εγκαταλείποντας την οικογενειακή στέγη (11% από 25% το 2005)³³ καθώς και η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με την άνθιση του μοντέλου των βραχυχρόνιων μισθώσεων και την απελευθέρωση των πλειστηριασμών κατοικιών από το 2017. Αξίζει να σημειωθεί πως η χώρα μας, παραδοσιακά ανήκε πάνω από τον μέσο όρο του ποσοστού ιδιοκατοίκησης εντός της ΕΕ, καθώς την ξεπερνούσαν μόνο οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες. Ωστόσο, με την μείωση των τελευταίων ετών, προσεγγίζει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο του 70%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Ποσοστό ιδιοκατοίκησης και ενοικίου στην ΕΕ³⁴

Από τα στοιχεία που τηρεί η Τράπεζα της Ελλάδος³⁵ στην χώρα μας υπάρχουν περίπου 3.950.000 κατοικίες. Με την μείωση του ποσοστού ιδιοκατοίκησης κατά 11%, αυτό σημαίνει ότι περισσότερες από 430.000 κατοικίες έχουν πάψει να

³³ Εφημερίδα Καθημερινή (2022): «Μειώνεται το ποσοστό της ιδιοκατοίκησης στην Ελλάδα» ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023 στην διεύθυνση

<https://www.kathimerini.gr/economy/562133659/meionetai-to-pososto-tis-idiokatoikisis/>

³⁴ Eurostat(2022) : “House or flat owning or renting” ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023 στην διεύθυνση <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/housing/bloc-1a.html>

³⁵ Τράπεζα της Ελλάδος (2021): Στατιστικά στοιχεία ελληνικής οικονομίας ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023 στην διεύθυνση

<https://opendata.bankofgreece.gr/el/items?query=%257B%2522PageNum%2522:1,%2522DataSetSorting%2522:0%2527D>

χρησιμοποιούνται ως μόνιμες κατοικίες και αξιοποιούνται για επενδυτικούς σκοπούς (βραχυχρόνια ή μακροχρόνια μίσθωση).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που τηρεί και δημοσιεύει η Τράπεζα της Ελλάδος, ένα πολύ σημαντικό μέρος των επενδυτικών αγορών ακινήτων, προέρχεται από κεφάλαια του εξωτερικού.

Συγκεκριμένα, για την τελευταία πενταετία 2017-2021 υπάρχουν τα παρακάτω δεδομένα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Άμεσες ξένες επενδύσεις σε ακίνητα στην Ελλάδα σε δις €³⁶

	2017	2018	2019	2020	2021
Εισροή κεφαλαίων για αγορά ακινήτων	0,76	1,31	1,45	0,88	1,17

Αντίστοιχα για το 2022 και με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας, μόνο για το πρώτο εξάμηνο η εισροή κεφαλαίων για αγορά ακινήτων ανέρχονται σε 788 εκ ευρώ έναντι 488 εκ ευρώ για την αντίστοιχη περίοδο του 2021, επομένως αναμένεται το έτος να κλείσει με το μέγιστο ποσό διαχρονικά.

Αντίστοιχη αύξηση, υπάρχει στον αριθμό των golden visas (άδεια διαμονής που χορηγεί το ελληνικό κράτος σε επενδυτές που επενδύουν ποσό άνω των 250.000,00€ για αγορά ακινήτων στην Ελλάδα σύμφωνα με τον νόμο 4251/2014) καθώς εντός της πενταετίας 2018-2022 έχουν υποβληθεί 12.812 αιτήσεις³⁷, ενώ για το διάστημα 2014 – 2017 οι αιτήσεις ανέρχονταν σε μόλις 1.825. Αξίζει να σημειωθεί ακόμα, πως η χώρα μας διαθέτει μαζί με την Λετονία, το χαμηλότερο όριο για την απόκτηση golden visa εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από την ανάλυση των δεδομένων τις δύο στατιστικές που σχετίζονται με την κοινωνική κατάσταση της χώρας μας, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το φαινόμενο του αφελληνισμού είναι υπαρκτό και στα νέα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας καθώς:

- Υπάρχει σημαντικός αριθμός Ελλήνων πολιτών οι οποίοι έχουν μεταναστεύσει σε χώρες του εξωτερικού με αποτέλεσμα την μείωση του πληθυσμού της Ελλάδας, για πρώτη φορά μετά από 190 έτη

³⁶ Τράπεζα της Ελλάδας (2022): Μελέτες και αναλύσεις για την ελληνική αγορά ακινήτων

³⁷ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου στατιστικά στοιχεία καθεστώτος golden visa του ν. 4251/2014

- Υπάρχει σημαντική μεταφορά ακίνητης περιουσίας, από Έλληνες ιδιοκτήτες σε ιδιοκτήτες που προέρχονται από χώρες της Ε.Ε. και τρίτες χώρες.

1.4 Οι μεταβολές στο θεσμικό πλαίσιο

Σε συνέχεια της παράθεσης σημαντικών στοιχείων του οικονομικού και κοινωνικού τομέα που καταδεικνύουν τον αφελληνισμό της ελληνικής οικονομίας, είναι χρήσιμο να παραθέσουμε και μεταβολές που έχουν επέλθει στο θεσμικό πλαίσιο και έχουν μεταβάλει άρδην την οικονομική δραστηριότητα.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, θα εξεταστούν μόνο οι θεσμικές αλλαγές που επιδρούν στην λειτουργία της ελληνικής οικονομίας άμεσα και δεν θα γίνει αναλυτική παράθεση των χιλιάδων νομοθετικών ρυθμίσεων που έχουν μεταβάλει άρδην το νομικό πλαίσιο της χώρας.

Κατά την άποψη του γράφοντα, η σημαντικότερη αλλαγή που έχει επέλθει, είναι η κατάργηση της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων που υπαγόταν απευθείας στο Υπουργείο Οικονομικών και η μεταφορά των αρμοδιοτήτων της, στην νέα ανεξάρτητη αρχή που δημιουργήθηκε το 2016³⁸, την Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε).

Η νεοσυσταθείσα ανεξάρτητη αρχή, όπως αναφέρεται στο καταστατικό της έχει ως βασικό σκοπό της: Τον προσδιορισμό, τη βεβαίωση και την είσπραξη των φορολογικών, τελωνειακών και λοιπών δημοσίων εσόδων, που άπτονται του πεδίου των αρμοδιοτήτων της. Επομένως, αποτελεί πλέον τον βασικό φορέα που προσδιορίζει και επιβλέπει την είσπραξη των φορολογικών εσόδων έχοντας υπό τον έλεγχο της τα πλήρη φορολογικά στοιχεία, όλων των Ελλήνων φορολογουμένων.

Εντούτοις, όπως αναφέρεται στο καταστατικό της:

Άρθρο 1: Η Αρχή απολαύει λειτουργικής ανεξαρτησίας, διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας και δεν υπόκειται σε έλεγχο ή εποπτεία από κυβερνητικά όργανα, κρατικούς φορείς ή άλλες διοικητικές αρχές. Η Αρχή υπόκειται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο, σύμφωνα με τα οριζόμενα στον Κανονισμό της Βουλής και τη διαδικασία του άρθρου 4 του παρόντος νόμου.

Άρθρο 3: Ο Πρόεδρος, τα μέλη του Συμβουλίου Διοίκησης, ο Εμπειρογνώμονας και ο Διοικητής κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, δεσμεύονται μόνο από το νόμο

³⁸ Νόμος 4389/2016 ΦΕΚ Α'94/27-05-2016: Κεφάλαιο Α, Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων

και τη συνείδησή τους και δεν υπόκεινται σε ιεραρχικό έλεγχο ούτε σε διοικητική εποπτεία από κυβερνητικά όργανα ή άλλες διοικητικές αρχές ή άλλον δημόσιο ή ιδιωτικό οργανισμό. Ο Πρόεδρος, τα μέλη του Συμβουλίου Διοίκησης, ο Εμπειρογνώμονας και ο Διοικητής απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας.

Άρθρο 5: Η Αρχή δεν υπόκειται σε ιεραρχικό έλεγχο ή εποπτεία από τον Υπουργό Οικονομικών

Το Συμβούλιο Διοίκησης που ασκεί την διοίκηση της Ανεξάρτητης Αρχής, αποτελείται από πέντε μέλη (το ένα αποτελεί τον Πρόεδρο) και τον Διοικητή ο οποίος δεν έχει δικαίωμα ψήφου. Εντούτοις η πρωτοφανής θεσμική καινοτομία, προέρχεται από την επιλογή των μελών του Συμβουλίου Διοίκησης. Συγκεκριμένα, τα 2 από τα 5 μέλη του Συμβουλίου Διοίκησης υποδεικνύονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ενώ επιπρόσθετα και ο Εμπειρογνώμονας ο οποίος αποτελεί σύμβουλο της Αρχής, επιλέγεται από τον Υπουργό Οικονομικών, από λίστα τριών υποψηφίων που του παραδίδει η Κομισιόν.

Από το καταστατικό λοιπόν της Αρχής και τον τρόπο λειτουργίας της, γίνεται αντιληπτό ότι δεν είναι υπόλογη σε έλεγχο στην κυβέρνηση και στο Υπουργείο Οικονομικών, ενώ στον σχηματισμό της διοίκησης της παίζει πρωτεύοντα ρόλο η Κομισιόν, η οποία δεν έχει καμία λειτουργική σύνδεση με την ελληνική κυβέρνηση. Η ανάθεση βασικών θεσμικών αρμοδιοτήτων που υπάγονται στον στενό πυρήνα του κράτους, σε μια Αρχή η οποία δεν ελέγχεται πλήρως από την ελληνική κυβέρνηση, είναι πρωτοφανής για τα ευρωπαϊκά δεδομένα, καθώς σε καμία άλλη χώρα της Ε.Ε. δεν υπάρχει αντίστοιχη αρχή. Τα φορολογικά δεδομένα των Ελλήνων πολιτών και Επιχειρήσεων λοιπόν, τα συγκεντρώνει και διαχειρίζεται πλέον, μια Ανεξάρτητη Αρχή η οποία και δεν υπάγεται στον απευθείας έλεγχο του ελληνικού κράτους.

Δεύτερη σημαντική μεταβολή στο θεσμικό πλαίσιο της λειτουργίας της χώρας, είναι η σύσταση της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας Α.Ε., το 2016.³⁹ Η Ε.Ε.Σ.Υ.Π διαθέτει ως θυγατρικές εταιρείες τις παρακάτω:

- Το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας που επιβλέπει την ομαλή λειτουργία του τραπεζικού συστήματος
- Το Ταμείο Αξιοποίησης της Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου το οποίο και είναι αρμόδιο για την υλοποίηση των ιδιωτικοποιήσεων που προβλέπονται στις συμφωνίες που έχει υπογράψει η χώρα με τους δανειστές
- Η Εταιρεία Ακινήτων του Δημοσίου η οποία διαχειρίζεται το σύνολο των ακινήτων που ανήκουν στον Δημόσιο Τομέα.

³⁹ Νόμος 4389/2016 ΦΕΚ Α'94/27-05-2016: Κεφάλαιο Δ, Σύσταση Ε.Ε.Σ.Υ.Π

Από τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι η εταιρεία αυτή, είναι αρμόδια για την επίβλεψη και διαχείριση του συνόλου της περιουσίας, κινητής και ακίνητης που ανήκει στο κράτος, καθώς και της λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Η εταιρεία, διαθέτει Γενική Συνέλευση που αποτελείται από τον Υπουργό Οικονομικών και έχει ως αρμοδιότητα να εγκρίνει προτάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου σχετικά με τον εσωτερικό κανονισμό, την στρατηγική των θυγατρικών (εκτός του ΤΧΣ και των ιδιωτικοποιήσεων που είχαν ήδη προκηρυχθεί από το ΤΑΙΠΕΔ πριν την σύσταση της εταιρείας).

Το Διοικητικό Συμβούλιο είναι το όργανο το οποίο διοικεί ουσιαστικά την εταιρεία και διαχειρίζεται τις υποθέσεις της. Ωστόσο, το Διοικητικό Συμβούλιο εκλέγεται και ορίζεται από το Εποπτικό Συμβούλιο της εταιρείας το οποίο είναι και υπεύθυνο για την εποπτεία του. Το Εποπτικό Συμβούλιο, αποτελείται από πέντε μέλη, εκ των οποίων τα τρία μέλη επιλέγονται από τον Υπουργό Οικονομικών, **με την σύμφωνη γνώμη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας** και τα άλλα δύο, μεταξύ των οποίων και ο Πρόεδρος του Ε.Σ, επιλέγονται απευθείας από την Κομισιόν και τον ΕΜΣ κατόπιν σύμφωνης γνώμης του Υπουργού Οικονομικών.

Συνυπολογίζοντας, ότι η διάρκεια της εταιρείας, ορίζεται από το άρθρο 186 του ν. 4389/2016 σε 99 έτη και το γεγονός πως η εταιρεία αποτελεί τον εποπτικό φορέα διαχείρισης του συνόλου της κρατικής περιουσίας, η επιλογή ουσιαστικά της Διοίκησης της από την Κομισιόν και τον ΕSM, αντιστοιχεί σε περιορισμένη επιρροή του ελληνικού κράτους στην ίδια του την περιουσία.

Άλλωστε και στην ιδρυτική διακήρυξη του Ταμείου Αξιοποίησης της Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου⁴⁰, αναφέρεται πως το προϊόν αξιοποίησης (δηλαδή η κρατική περιουσία) χρησιμοποιείται πρωτίστως για την μείωση του ελληνικού δημόσιου χρέους, δηλαδή για την αποπληρωμή τοκοχρεολυσίων από το Ελληνικό Δημόσιο προς τους δανειστές του. Δηλαδή, η ιδιωτικοποίηση της δημόσιας περιουσίας, προορίζεται αρχικά για την πληρωμή των υποχρεώσεων του δημοσίου και δευτερευόντως για την κάλυψη των λειτουργικών του αναγκών.

Τρίτο και τελευταίο στοιχείο που αποτελεί αντικείμενο έρευνας της παρούσης εργασίας αποτελούν τα ορόσημα που τίθενται από το εθνικό σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0»⁴¹ και ευνοούν το φαινόμενο που περιγράφεται ως τίτλος της εργασίας.

⁴⁰ Νόμος 3986/2011 ΦΕΚ Α' 152/01-07-2021: ΜΕΡΟΣ Α Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου

⁴¹ Υπουργείο Οικονομικών (2021): Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0

Το εθνικό σχέδιο «Ελλάδα 2.0» εγκρίθηκε από το Eco-Fin στις 13/07/2021 και καθορίζει τους στόχους και τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας αρχικά έως το 2026, με απορρόφηση των κοινοτικών πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης. Το σχέδιο ενσωματώνει πλήρως τις οδηγίες και τους περιορισμούς της Κομισιόν για τον μετασχηματισμό των ευρωπαϊκών οικονομιών.

Ένας από τους πέντε βασικούς στόχους που θέτει ως προτεραιότητα το σχέδιο, είναι η δημιουργία οικονομιών κλίμακας, μέσω της παροχής φορολογικών και χρηματοδοτικών κινήτρων στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, ώστε να συγχωνευτούν ή να εξαγοραστούν από άλλες.

Η υλοποίηση των υποχρεώσεων που προέρχονται από την απορρόφηση των κοινοτικών πόρων, επιδιώκονται αρχικά με την ψήφιση του νόμου 4935/2022⁴² από την ελληνική κυβέρνηση.

Στον νόμο εξειδικεύονται τα φορολογικά κίνητρα για την προώθηση του μετασχηματισμού των ελληνικών επιχειρήσεων μέσω εξαγορών και συγχωνεύσεων όπως:

- Μείωση του φόρου εισοδήματος νομικού προσώπου κατά 30% για έως 9 έτη
- Απαλλαγές από διάφορους φόρους, χαρτόσημα και λοιπές επιβαρύνσεις για τις πράξεις που απαιτούνται για την διεκπεραίωση της διαδικασίας του μετασχηματισμού
- Έκπτωση από το καθαρό εισόδημα της δαπάνης για απόκτηση εταιρικών συμμετοχών

Επιπρόσθετα, πέραν των ανωτέρω, έχουν ήδη θεσπιστεί περαιτέρω κίνητρα από την ελληνική κυβέρνηση για την ενίσχυση των εξαγορών – συγχωνεύσεων όπως:

- Χαμηλότοκη χρηματοδότηση για ποσοστό έως του 40% του τιμήματος εξαγοράς
- Διατήρηση τυχόν αδειοδοτήσεων που διαθέτουν οι επιχειρήσεις
- Υψηλότερη βαθμολόγηση σε επενδυτικά προγράμματα του ΕΣΠΑ και του Αναπτυξιακού Νόμου και άρα ευκολότερη ένταξη σε αυτά

Μέσω των παραπάνω νομοθετικών παρεμβάσεων, ενισχύεται ο μετασχηματισμός των επιχειρήσεων και η συγκέντρωση τους σε μεγαλύτερα σχήματα – οντότητες καθώς και η σταδιακή κατάργηση των ατομικών επιχειρήσεων με την μετατροπή τους σε νομικά πρόσωπα – εταιρείες.

⁴² Νόμος 4935/2022 ΦΕΚ Α'103 / 26-05-2022 «Κίνητρα ανάπτυξης επιχειρήσεων, μέσω συνεργασιών και εταιρικών μετασχηματισμών και άλλες διατάξεις»

Η στόχευση αυτή, έρχεται σε άμεση αντίθεση με την δημογραφική κατάσταση των ελληνικών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία ⁴³ το 99,9% των ελληνικών επιχειρήσεων ανήκουν στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις σύμφωνα με τον ορισμό της Ε.Ε. ⁴⁴ Και το 88,2% των επιχειρήσεων αυτών είναι πολύ μικρές επιχειρήσεις, το 10% μικρές και το 1,3% μεσαίες. Δηλαδή το ποσοστό των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων στο τέλος του 2021, αντιστοιχούσε στο 98,2% του συνόλου των ελληνικών επιχειρήσεων. Μάλιστα το ποσοστό των ατομικών επιχειρήσεων αντιστοιχεί στο 75% του συνόλου.

Υπάρχει λοιπόν, σαφής προσανατολισμός του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης, στην ανατροπή της υφιστάμενης κατάστασης που χαρακτηρίζει την ελληνική οικονομία και στην «ανάπτυξη» του μεγέθους των επιχειρήσεων, σε άμεση συνάρτηση άλλωστε με τις διεθνείς κατευθύνσεις.

Ένα ακόμα θεσμικό ζήτημα, το οποίο ωστόσο θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο και στην επεξεργασία των δεδομένων του τραπεζικού συστήματος, είναι η ανάθεση της διαχείρισης των ληξιπρόθεσμων απαιτήσεων των τραπεζικών ιδρυμάτων (των κόκκινων δανείων⁴⁵) σε εταιρείες διαχείρισης απαιτήσεων, οι οποίες μπορούν να προέρχονται και από τον ΕΟΧ.

Συνδυάζοντας όλα τα παραπάνω κοινωνικά, θεσμικά και οικονομικά νέα δεδομένα που έχουν προκύψει μετά την οικονομική κρίση του 2008 και την προσφυγή της Ελλάδος στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας, προκύπτει κατά τον γράφοντα η σαφής μεταστροφή της ελληνικής οικονομίας σε δύο κατευθύνσεις:

Α) Έχει γίνει μεταφορά ιδιωτικής και δημόσιας περιουσίας, καθώς και καθοριστικών αρμοδιοτήτων σε ξένους παράγοντες – επενδυτές

Β) Υπάρχει σαφής πρόθεση της εθνικής πολιτικής, στην επέκταση του παραπάνω φαινομένου καθώς και στον περιορισμό του αριθμού και του ρόλου των μικρών επιχειρήσεων

Για τα παραπάνω συμπεράσματα, θα επιχειρηθεί στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο η ορθότητα τους, μέσω της εξέτασης κομβικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας και των στατιστικών στοιχείων που προκύπτουν από αυτούς.

⁴³ Εφημερίδα Ναυτεμπορική (2022) ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023 στην διεύθυνση <https://www.naftemporiki.gr/business/1361277/oi-ellinikes-mikromesaies-palevoun-gia-tin-epiviositous-to-empa-ta-ebodia-kai-i-stirixi/>

⁴⁴ Commission(2020): SME definition guideline

⁴⁵ Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (2016): Κόκκινο Δάνειο θεωρείται το δάνειο για το οποίο ο δανειολήπτης καθυστερεί την αποπληρωμή δόσης του δανείου για περισσότερες από 90 ημέρες ή όταν υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι θα καταστεί αφερέγγυος

2.Η ανάλυση των επιμέρους κλάδων της ελληνικής οικονομίας

2.1 Ο κλάδος του λιανικού εμπορίου – σούπερ μάρκετ

Ένας από το πλέον σημαντικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, που συνδέεται άμεσα με την κατανάλωση των νοικοκυριών, είναι ο κλάδος των υπεραγορών ή αλλιώς των γνωστών σε όλους super markets.

Τα σούπερ μάρκετ αποτελούν ένα από τα βασικότερα κανάλια διανομής, διαφόρων κατηγοριών εμπορευμάτων, παραγόμενων τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Ως σούπερ μάρκετ άλλωστε, ορίζεται η επιχείρηση η οποία διαθέτει εγκατάσταση άνω των 200 τ.μ., λειτουργεί άνω των δύο ταμειακών μηχανών – ταμείων και πωλάει τουλάχιστον 7/10 κατηγορίες των βασικών καταναλωτικών αγαθών (τρόφιμα, είδη υγιεινής, ποτά κτλ).⁴⁶

Από τα παραπάνω, συνεπάγεται πως οι πωλήσεις του κλάδου, συνδέονται άμεσα με το διαθέσιμο εισόδημα των καταναλωτών, το οποίο άλλωστε και αποτελεί τον βασικό παράγοντα που καθορίζει την ιδιωτική κατανάλωση.

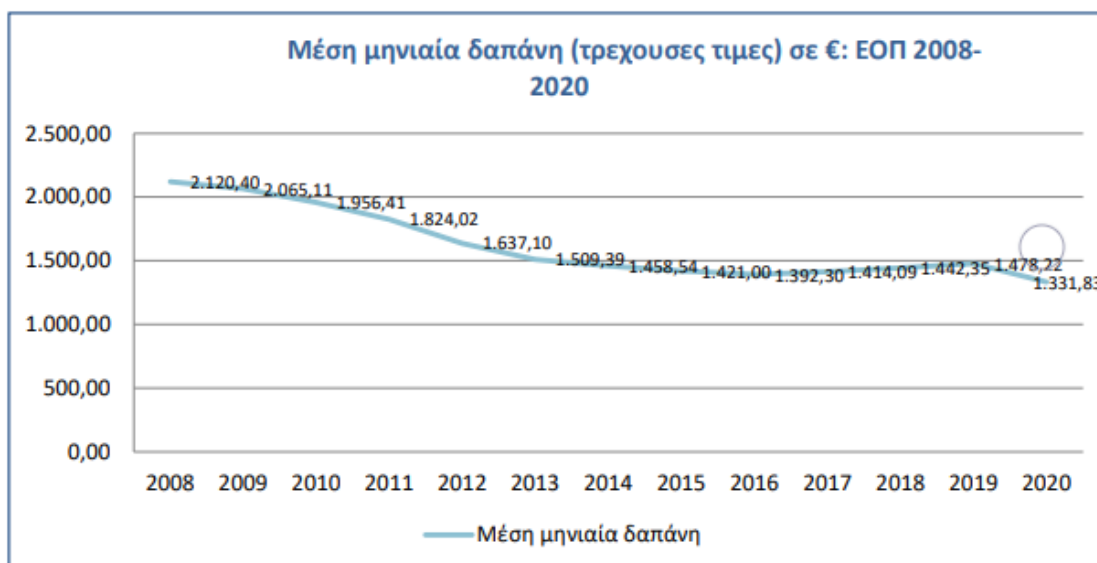
Η ιδιωτική κατανάλωση λοιπόν, όπως άλλωστε διατυπώθηκε και από τον Keynes στην Γενική Θεωρία (Keynes 1936)⁴⁷ αποτελεί συνάρτηση του εισοδήματος των νοικοκυριών. Τα δύο μεγέθη είναι ανάλογα, όπερ σημαίνει ότι για κάθε 1€ αύξησης του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών, αντιστοιχεί ένα ποσοστό αύξησης της κατανάλωσης τους.

Από τα παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψιν την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας τα έτη 2008 – 2017 περίπου όπου παρατηρήθηκε οικονομική ύφεση και μείωση του Α.Ε.Π, θα θεωρούσαμε λογικό ότι η ατομική κατανάλωση θα εμφάνιζε μείωση, αντίστοιχα με την μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των Ελλήνων καταναλωτών.

Η μείωση αυτή, αποτυπώνεται άλλωστε στο παρακάτω γράφημα της ΕΛΣΤΑΤ, που αποτυπώνει την μέση μηνιαία δαπάνη των νοικοκυριών (συνυπολογίζοντας τον πληθωρισμό) για τα έτη 2008 – 2020, δηλαδή από το πρώτο έτος της οικονομικής κρίσης έως και το έτος κορύφωσης της πανδημίας του covid-19.

⁴⁶ Νόμος 4442/2016 ΦΕΚ Α'230 / 07-12-2016, Άρθρο 44: Ο ορισμός των Υπεραγορών Τροφίμων «Σούπερ Μάρκετ Τροφίμων»

⁴⁷ Keynes J.M (1936): General theory of employment, interest and money

ΓΡΑΦΗΜΑ 5. Μέση μηνιαία δαπάνη σε τρέχουσες τιμές 2008-2020⁴⁸

Στο γράφημα, παρατηρούμε πως η μέση μηνιαία δαπάνη, εμφανίζει συνολική μείωση της τάξης του 34,3% για τα έτη 2008-2017, ενώ από το 2018, εμφανίζει σταδιακή αύξηση, μέχρι και το έτος 2020 όπου ξέσπασε η παγκόσμια υγειονομική κρίση του covid-19 η οποία και επηρέασε την δαπάνη των νοικοκυριών λόγω των Lock down, των περιορισμών στις μετακινήσεις και το κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων.

Ωστόσο, παρά τον γενικότερο περιορισμό της ιδιωτικής κατανάλωσης των νοικοκυριών, όπως θα παρατηρήσουμε παρακάτω, ο κύκλος εργασιών των σούπερ μάρκετ, παρουσίασε σημαντική αύξηση και ειδικά μετά την πανδημία του covid-19 όπου παρέμειναν κανονικά ανοικτά και μάλιστα επέκτειναν και το ωράριο λειτουργίας τους. Το γεγονός αυτό, υποδηλώνει πως ο κλάδος αυτός, κατακτάει όλο και μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς λιανικής, εις βάρος των μικρότερων καταστημάτων.

Στον παρακάτω πίνακα, αποτυπώνεται ο κύκλος εργασιών των δέκα μεγαλύτερων αλυσίδων σούπερ μάρκετ στην χώρα, βάσει και των πλέον πρόσφατων οικονομικών καταστάσεων τους (2018-2021) που δημοσιεύονται στο Γ.Ε.ΜΗ.

⁴⁸ Βλέπε υποσημείωση 3

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Κύκλος εργασιών μεγάλων αλυσίδων σούπερ μάρκετ 2018-2021⁴⁹

ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ σε εκ. ευρώ			
	2018	2019	2020	2021
ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ	2.370	2.632	3.150	3.319
ΑΒ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ	1.986	1.947	1.966	2.021
ΜΕΤΡΟ ΑΕΒΕ	1.190	1.259	1.335	1.371
ΜΑΣΟΥΤΗΣ	770	829	882	883
ΠΕΝΤΕ ΑΕ «ΓΑΛΑΞΙΑΣ»	449	450	511	503
ΚΡΗΤΙΚΟΣ	310	350	355	419
MARKET IN	284	318	347	353
ΣΥΝ ΚΑ	175	189	186	189
ΒΑΖΑΑΡ	169	183	183	195
ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΠΑΝΤΟΠΩΛΕΣ	70	77	84	92

Ο πίνακας κάνει φανερό, ότι και οι δέκα αλυσίδες σούπερ μάρκετ, παρουσίασαν αύξηση του κύκλου εργασιών τους για την τελευταία τετραετία, με την μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση να επιτυγχάνεται το έτος 2020, εντός της πανδημίας του covid - 19.

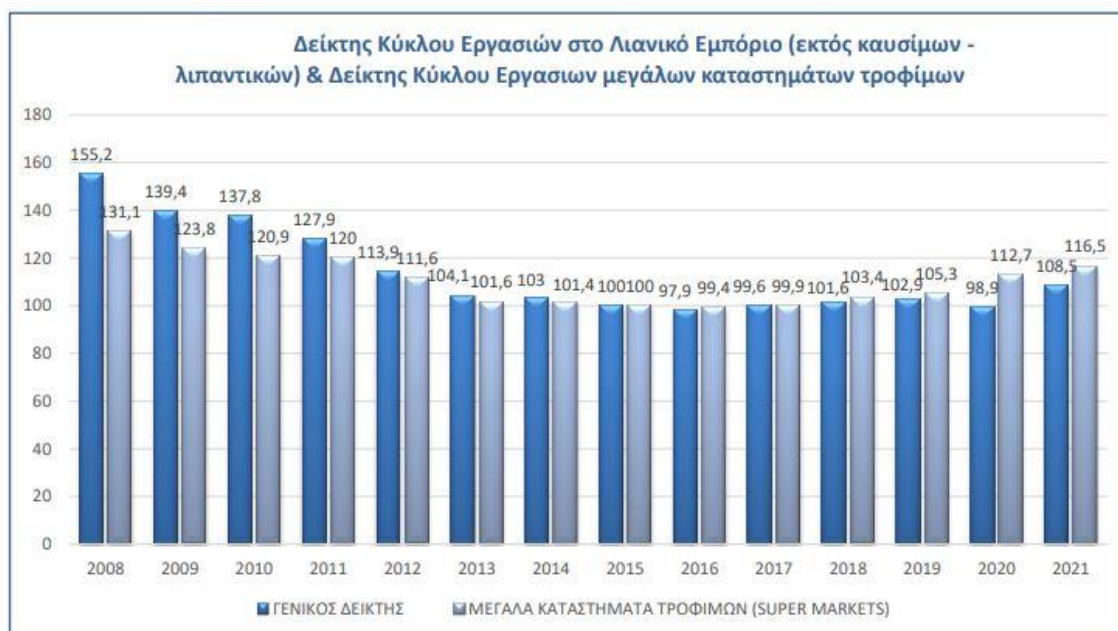
Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι στην πρώτη δεκάδα, εντάσσεται και η Lidl Hellas Ο.Ε η οποία αποτελεί θυγατρική εταιρεία της γερμανικής αλυσίδας σούπερ μάρκετ Lidl Stiftung & Co KG και μάλιστα βάσει των στοιχείων της γνωστής εταιρείας ερευνών αγοράς Nielsen IQ⁵⁰ κατατάσσεται στην τρίτη θέση όσον αφορά τον ετήσιο κύκλο εργασιών. Εντούτοις, η εταιρική μορφή της επιχείρησης (Ομόρρυθμη Εταιρεία) της επιτρέπει βάσει νόμου να μην δημοσιεύει τις οικονομικές της καταστάσεις, παρά μόνο να τις υποβάλει στο Γ.Ε.ΜΗ. Για τον λόγο αυτό τα στοιχεία της επιχείρησης δεν παρατίθενται καθώς δεν υπάρχουν διαθέσιμα σε οποιαδήποτε πηγή.

Η μεταβολή του κύκλου εργασιών των μεγάλων αλυσίδων σούπερ μάρκετ, θα πρέπει να εξετάζεται μαζί με την μεταβολή του κύκλου εργασιών των λοιπών επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου, ώστε να μπορέσει να εξαχθεί το συμπέρασμα αν όντως οι αλυσίδες, αυξάνουν το μερίδιο αγοράς που διαθέτουν στον χώρο του λιανικού εμπορίου. Βάσει των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, από το έτος 2015 και έπειτα, οι μεγάλες αλυσίδες, έχουν υπερβεί σε τζίρο, τον συνολικό κύκλο εργασιών όλων των υπόλοιπων επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου της χώρας. Για το έτος 2021, ο κύκλος εργασιών των μεγάλων αλυσίδων, αντιστοιχεί **στο 107%** όλων των υπόλοιπων

⁴⁹ Πηγή ΓΕΜΗ και ίδια επεξεργασία

⁵⁰ Nielsen IQ (2022) "Η ανάλυση του κλάδου των υπεραγορών για το έτος 2021"

επιχειρήσεων λιανεμπορίου, σε αντίθεση με το έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) όπου αντιστοιχούσε **μόλις στο 84,5%**.

ΓΡΑΦΗΜΑ 6. Δείκτης κύκλου εργασιών λιανικού εμπορίου – μεγάλων καταστημάτων τροφίμων 2008-2021⁵¹

Η επικράτηση των μεγάλων αλυσίδων σούπερ μάρκετ έναντι των μικρότερων καταστημάτων λιανικής, βασίζεται βασικά στους παρακάτω λόγους:

Α) Ηγεσία κόστους: Οι μεγάλες αλυσίδες είναι σε θέση να πωλούν τα εμπορεύματα με τις μικρότερες επιχειρήσεις, με χαμηλότερο κόστος, καθώς συνάπτουν συμβάσεις προμήθειας απευθείας με τους παραγωγούς ή εισάγουν τα εμπορεύματα, αγοράζοντας πολύ μεγαλύτερες ποσότητες και εξασφαλίζοντας χαμηλότερη τιμή αγοράς. Αντίθετα, οι μικρότερες επιχειρήσεις, αγοράζουν εμπορεύματα μέσω χονδρεμπόρων – μεσαζόντων, οι οποίοι αρκετά συχνά, είναι οι ίδιες οι μεγάλες αλυσίδες μέσω των καταστημάτων cash n carry που διαθέτουν. Επιπρόσθετα, οι μεγάλες αλυσίδες εφαρμόζουν το σύστημα PL (Private Label) όπου παράγουν ή αγοράζουν προϊόντα με ιδιωτική τους ετικέτα, με ακόμα χαμηλότερες τιμές. Η πολιτική αυτή είναι αδύνατο να εφαρμοστεί από τις μικρότερες επιχειρήσεις.

Β) Διαφοροποίηση προϊόντος: Λόγω αποθηκευτικού χώρου αλλά και ρευστότητας, οι μεγάλες αλυσίδες είναι σε θέση να διαθέτουν πολύ μεγαλύτερη ποικιλία προϊόντων. Επομένως, ο καταναλωτής είναι σε θέση με μία επίσκεψη σε ένα κατάστημα να αγοράσει όλο το εύρος των απαραίτητων εμπορευμάτων.

⁵¹ Πηγή: Πανόραμα ελληνικών σούπερ μάρκετ 2022, Εκδόσεις Boussias

Υπάρχουν ακόμα δευτερεύοντες λόγοι που ενισχύουν την στροφή των καταναλωτών στα μεγάλα καταστήματα όπως: Λιγότερος συνωστισμός λόγω χώρου και άρα μικρότερος κίνδυνος μετάδοσης ασθενειών, ύπαρξη πάρκινγκ, διάφοροι διαγωνισμοί-κουπόνια, εκμετάλλευση εκπαιδευτικών καρτών, η ανάπτυξη των e-shop και των ηλεκτρονικών αγορών των μεγάλων αλυσίδων κτλ.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να τονιστούν όμως και οι θεσμικές αλλαγές της ελληνικής εμπορικής νομοθεσίας, που προέκυψαν από τις συμφωνίες δημοσιονομικής προσαρμογής με τον ESM αλλά και από λοιπές οδηγίες και κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις κοινοτικές κατευθύνσεις, κατήγγησε οποιαδήποτε προστατευτική για τα μικρότερα καταστήματα λιανικής εθνική διάταξη και επέτρεψε στις μεγάλες αλυσίδες να επεκτείνουν το εύρος των προσφερόμενων προϊόντων. Ειδικότερα:

- Με την Υ.Α 236/2012 επιτρέπεται η πώληση βρεφικού γάλακτος Α' ηλικίας
- Με τον νόμο 4093/2012 επιτρέπεται η πώληση καπνικών προϊόντων
- Το 2013 απελευθερώθηκε πλήρως η πώληση αρτοσκευασμάτων
- Με την ΥΑ 28408/2016 επιτρέπεται η πώληση συγκεκριμένων φαρμακευτικών σκευασμάτων
- Με την Υ.Α 31927 /2020 γίνεται υποχρεωτική η πώληση εφημερίδων
- Υπάρχουν διαρκείς νομοθετικές παρεμβάσεις για την απελευθέρωση της λειτουργίας των σούπερ μάρκετ τις Κυριακές

Με τις παραπάνω νομοθετικές παρεμβάσεις, είναι σαφής η πρόθεση των ελληνικών κυβερνήσεων, ακολουθώντας τις κοινοτικές οδηγίες, να απελευθερώσουν πλήρως την λιανική αγορά, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο και τον κύκλο εργασιών των μεγάλων αλυσίδων.

Συνεχίζοντας την ανάλυση της παρούσας εργασίας, θα εστιάσουμε στο φαινόμενο της συσσώρευσης που συντελείται από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις του κλάδου τόσο μέσω εξαγορών όσο και μέσω της μετατόπισης της καταναλωτικής συμπεριφοράς. Παρακάτω παρατίθενται ενδεικτικά οι μεγαλύτερες συμφωνίες εξαγοράς από τις μεγαλύτερες εταιρείες του κλάδου ανά έτος.

02/2016 Εξαγορά της Βερόπουλος ΑΦΟΙ Α.Ε. από την ΜΕΤΡΟ ΑΕΒΕ η οποία ως τότε δραστηριοποιούταν μόνο στο χονδρικό εμπόριο

07/2016 Εξαγορά ΚΑΝΑΚΗΣ ΑΕ (καταστήματα λιανικής στην Σαλαμίνα) από την ΑΒ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ

03/2017 Εξαγορά ΜΑΡΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΕ από την ΥΠΕΡΑΓΟΡΕΣ ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ ΑΕ, σημείο καμπής στον κλάδο, καθώς μέσω της εξαγοράς της υπό κατάρρευση επιχείρησης, η εταιρεία ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ επεκτάθηκε για πρώτη φορά εκτός Αττικής και τριπλασίασε

το δίκτυο καταστημάτων της. Έκτοτε παραμένει σταθερά στην πρώτη θέση όσον αφορά τον όγκο πωλήσεων, στην ελληνική αγορά.

03/2017 Εξαγορά ΥΠΕΡ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗ από την ΑΝΕΔΗΚ ΚΡΗΤΙΚΟΣ. Για πρώτη φορά η εταιρεία επεκτείνει τις δραστηριότητες της στην Βόρεια Ελλάδα.

02/2018 Εξαγορά της ΜΕΡΙΜΝΑ ΑΕ (καταστήματα λιανικής εντός της Αττικής) από την ΑΝΕΔΗΚ ΚΡΗΤΙΚΟΣ

05/2018 Εξαγορά ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΙΚΗΣ Α.Ε. από την ΜΑΣΟΥΤΗΣ ΑΕ η οποία για πρώτη φορά επεκτείνει τις δραστηριότητες της στην Αττική.

01/2019 Εξαγορά της ΜΑΚΟ Α.Ε. από την ΑΝΕΔΗΚ ΚΡΗΤΙΚΟΣ και επέκταση της εταιρείας εντός της Θεσσαλονίκης όπου πριν την εξαγορά διατηρούσε μόλις δύο καταστήματα.

10/2020 Εξαγορά OLLA SUPERMARKETS από την ΠΕΝΤΕ ΑΕ- ΓΑΛΑΞΙΑΣ και επέκταση του δικτύου της εταιρείας στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

04/2022 Εξαγορά SEP Markets Ιωαννίνων από ΥΠΕΡΑΓΟΡΕΣ ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ ΑΕ.

06/2022 Εξαγορά ΓΑΛΑΞΙΑΣ Α.Ε «ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΡΚΕΤ» και της συνδεδεμένης ΜΑΡΚΑΤΟ Α.Ε. (καταστήματα λιανικής στην Κέρκυρα) από την ΜΑΣΟΥΤΗΣ ΑΕ.

06/2022 Εξαγορά ΧΑΡΑ ΑΕ από την MARKET INN και επέκταση της εταιρείας στο νησί της Χίου.

08/2022 Εξαγορά ΣΥΝ.ΠΑ από την ΑΝΕΔΗΚ ΚΡΗΤΙΚΟΣ. Μέσω της εξαγοράς αυτής, η ΑΝΕΔΗΚ ΚΡΗΤΙΚΟΣ απέκτησε την δέκατη σε μέγεθος αλυσίδα η οποία διατηρούσε συνεργασία με περισσότερα από 300 καταστήματα λιανικής εντός της Βόρειας Ελλάδος και πλήθος ιδιωτικών σημάτων.

09/2022 Εξαγορά καταστημάτων ΣΥΝ.ΚΑ Αιγαίου από την ΜΑΣΟΥΤΗΣ ΑΕ. Η εταιρεία ΜΑΣΟΥΤΗΣ απέκτησε όλα τα καταστήματα της εταιρείας ΣΥΝΚΑ στις Κυκλάδες και στην Κέρκυρα. Ο ΣΥΝ.ΚΑ ο οποίος αποτελούσε την όγδοη σε μέγεθος αλυσίδα, διατήρησε τα καταστήματα του μόνο στην Περιφέρεια Κρήτης.

09/2022 Εξαγορά ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ ΑΕ από την ΑΝΕΔΗΚ ΚΡΗΤΙΚΟΣ και διεύρυνση του δικτύου της εταιρείας στην Κρήτη.

10/2022 Εξαγορά ΑΦΟΙ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΕΝΑΞΑ ΕΠΕ από ΜΑΣΟΥΤΗΣ ΑΕ και επέκταση της εταιρείας σε άκρως τουριστικά νησιά των Κυκλάδων.

11/2022 Εξαγορά FAMILY MARKETS (καταστήματα λιανικής στην Κεντρική Μακεδονία) από την ΜΑΣΟΥΤΗΣ ΑΕ.

12/2022 Εξαγορά της ΓΕΓΟΣ ΜΑΡΚΕΤΣ (καταστήματα λιανικής στην Ανατολική Αττική) από την ΥΠΕΡΑΓΟΡΕΣ ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ ΑΕ.

Από την παράθεση των παραπάνω συμφωνιών, γίνεται αντιληπτό πως εντός του έτους 2022 πραγματοποιήθηκαν 7 σημαντικές εξαγορές μικρότερων επιχειρήσεων από τις αλυσίδες που ηγούνται του κλάδου ενώ υπήρξαν και 2 εξαγορές μεταξύ εταιρειών που συμπεριλαμβάνονται στην πρώτη δεκάδα των μεγαλύτερων επιχειρήσεων. Πλέον οι μεγάλοι παίκτες του κλάδου, δραστηριοποιούνται έκαστος σχεδόν στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, γεγονός που δεν ίσχυε πριν το έτος 2016 όπου αρκετές εταιρείες είχαν συγκεντροποίηση σε συγκεκριμένες περιοχές (π.χ ΜΑΣΟΥΤΗΣ ΑΕ στην Βόρειο Ελλάδα, ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ στην Αττική κτλ).

Απόρροια των παραπάνω συμφωνιών, είναι η ολοένα και μεγαλύτερη κατάκτηση μεριδίου αγοράς από τις ηγετικές επιχειρήσεις του κλάδου. Ενδεικτικά, ο όγκος πωλήσεων από τις εταιρείες που εντάσσονται στον κλάδο των σούπερ μάρκετ (εξαιρουμένης της εταιρείας ΛΙΝΤΛ ΕΛΛΑΣ Ο.Ε) για το έτος 2021 ανήλθε σε 10,1 δις ευρώ⁵². Από τον πίνακα 9, ο όγκος των πωλήσεων των δέκα μεγαλύτερων ομίλων ανήλθε σε 9,35 δις ευρώ, άρα το 92% του κύκλου εργασιών του κλάδου μοιράζεται στις 10 μεγαλύτερες επιχειρήσεις, ενώ οι τρεις μεγαλύτεροι παίκτες καταλαμβάνουν μερίδιο αγοράς ίσο με το 66,4%.

Από τις παραπάνω μεγάλες αλυσίδες σούπερ μάρκετ, προς το παρόν μόνο η ΑΒ Βασιλόπουλος έχει εξαγοραστεί από την Πολυεθνική επιχείρηση λιανικού εμπορίου τροφίμων Ahold Delhaize, ενώ όπως σημειώθηκε η πολυεθνική εταιρεία LIDL για την οποία δεν υπάρχουν διαθέσιμα εντάσσεται στην πρώτη τριάδα των μεγαλύτερων παικτών της αγοράς. Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα πως οι 2 από τις τρεις μεγαλύτερες επιχειρήσεις του κλάδου ανήκουν σε πολυεθνικούς ομίλους, οι οποίοι και κατέχουν άνω των 2/3 του συνολικού κύκλου εργασιών για τον ελλαδικό χώρο.

Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί πως υπάρχουν ήδη συνομιλίες για την εξαγορά κάποιων από τις αλυσίδες σούπερ μάρκετ που αναφέρθηκαν (ειδικότερα για την ΜΑΣΟΥΤΗΣ Α.Ε.), από πολυεθνικές επιχειρήσεις και funds και μια τέτοια κίνηση φαίνεται αρκετά πιθανή στα επόμενα έτη, με την πραγματοποίησή της να σημαίνει ότι άνω του 75% του μεριδίου αγοράς θα ανήκει σε πολυεθνικές επιχειρήσεις.

⁵² Βλέπε ως άνω υποσημ. 51 (Πηγή: Πανόραμα ελληνικών σούπερ μάρκετ 2022, Εκδόσεις Boussias)

2.2 Ο Τραπεζικός κλάδος

Ο τραπεζικός κλάδος, αποτελεί έναν από τους πυλώνες κάθε σύγχρονης οικονομίας, ανεξαρτήτως του οικονομικού μοντέλου που εφαρμόζει η κάθε χώρα.

Η αξία του τραπεζικού συστήματος για κάθε κράτος και οικονομία έγκειται ακριβώς στις βασικές λειτουργίες που επιτελεί, οι οποίες σύμφωνα με τους Mankiw και Ball (2013)⁵³ ορίζονται σε :

- Η αποδοχή καταθέσεων από ιδιώτες, επιχειρήσεις και κρατικούς φορείς
- Η παροχή δανείων και πιστώσεων προς ιδιώτες και επιχειρήσεις
- Η παροχή επενδυτικών διευκολύνσεων

Ουσιαστικά, η μεγαλύτερη ποσότητα χρήματος σε μια οικονομία, διακινείται μέσω των τραπεζικών ιδρυμάτων καθώς εξυπηρετούν το μεγαλύτερο μέρος των εμπορικών και αποταμιευτικών συναλλαγών. Ο ρόλος τους άλλωστε επεκτείνεται στην σημερινή οικονομία και στον έλεγχο της διαφάνειας των συναλλαγών που διενεργείται μέσω αυτών.

Ειδικά για την ελληνική περίπτωση, τα τραπεζικά ιδρύματα έχουν αποκτήσει ιδιαίτερα διευρυμένες αρμοδιότητες, οι οποίες επεκτείνονται διαρκώς με αποτέλεσμα οι εμπορικές συναλλαγές που εκτελούνται χωρίς την παρέμβαση τους να είναι ελάχιστες. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι νέες αρμοδιότητες - δικαιώματα που έχουν χορηγηθεί στα τραπεζικά ιδρύματα και έχουν μεταβάλει άρδην τον τρόπο διεκπεραίωσης των εμπορικών συναλλαγών εντός της ελληνικής οικονομίας:

Από τις 23/07/2013 είναι υποχρεωτική η εξόφληση συναλλαγών με καθαρή αξία άνω των 500,00€ μέσω τραπεζικής πληρωμής, καθώς σε διαφορετική περίπτωση δεν εκπίπτει η δαπάνη από τα έσοδα των επιχειρήσεων⁵⁴

Από τα φορολογικά έτη 2017 και έπειτα έγινε υποχρεωτική η υλοποίηση πληρωμών με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής από τους φορολογούμενους, σε ποσοστό 10% του εισοδήματος τους καθώς σε διαφορετική περίπτωση επιβαλλόταν προσαύξηση του φόρου προς πληρωμή. Από το φορολογικό έτος 2020 το ποσοστό αυξήθηκε στο 30%.

Από 01/06/2017 είναι υποχρεωτική η καταβολή των αποδοχών των εργαζομένων μέσω Τραπεζής⁵⁵, καθώς σε διαφορετική περίπτωση δεν εκπίπτει το έξοδο της μισθοδοτικής δαπάνης και υπάρχουν κυρώσεις από την Επιθεώρηση Εργασίας

⁵³ Mankiw G and Ball M.L (2013): Macroeconomics and the financial system

⁵⁴ Νόμος 4172/2013 ΦΕΚ Α'167 / 23-07-2013

⁵⁵ Κ.Υ.Α Υπουργείου Εργασίας και Οικονομικών, ΦΕΚ Β'1721 / 18-05-2017

Από τις 27/07/2017 είναι υποχρεωμένος μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων, διαφόρων κλάδων να διαθέτουν και να λειτουργούν ενεργό μηχάνημα αποδοχής συναλλαγών με κάρτα POS⁵⁶

Από 01/01/2020 είναι υποχρεωτική η καταβολή των ενοικίων για επαγγελματικές μισθώσεις μέσω τραπεζικής πληρωμής

Από τις 06/01/2021 με απόφαση της Α.Α.Δ.Ε απαγορεύτηκε η πληρωμή με μετρητά στα γκισέ των ΔΟΥ. Οι πληρωμές πραγματοποιούνται αποκλειστικά με επιταγές τραπεζών ή ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής.

Από 01/05/2021 έχει πραγματοποιηθεί η διασύνδεση των τραπεζικών ιδρυμάτων με την πλατφόρμα taxis net, από όπου μπορούν να αντλούνται με την έγκριση του καταναλωτή τα πλήρη προσωπικά και φορολογικά του στοιχεία και δεδομένα.

Από 01/10/2021 όλες οι δωρεές και γονικές παροχές χρηματικών ποσών, για να γίνονται αποδεκτές από την Α.Α.Δ.Ε θα πρέπει να έχουν διενεργηθεί μέσω τραπεζικής μεταφοράς.

Από τις παραπάνω ενδεικτικές κρατικές ρυθμίσεις των ελληνικών κυβερνήσεων, γίνεται αντιληπτός ο ολοένα και μεγαλύτερος ρόλος που διαδραματίζει το ελληνικό τραπεζικό σύστημα στην καθημερινότητα των ελληνικών επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Επιπλέον, είναι εύλογο ότι τα τραπεζικά ιδρύματα πλέον, διαχειρίζονται πολύ μεγαλύτερο όγκο συναλλαγών άρα και χρήματος, καθώς η χρήση μετρητών έχει περιοριστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Αφού αναδείχθηκε ο διευρυμένος ρόλος των εμπορικών τραπεζών στην λειτουργία της σημερινής ελληνικής οικονομίας, στο πλαίσιο της εργασίας θα επιχειρηθεί η ανάλυση της συγκέντρωσης κεφαλαίων από τις ελληνικές τράπεζες καθώς και ο εντοπισμός αν ο κλάδος μπορεί να θεωρηθεί «αφελληνισμένος».

Αρχικά, η ανάλυση θα επικεντρωθεί στον ρόλο και στην λειτουργία, του βασικότερου πυλώνα επιτήρησης και ελέγχου του χρηματοπιστωτικού συστήματος που είναι η Τράπεζα της Ελλάδος.

Η Τράπεζα της Ελλάδος, ιδρύθηκε το 1927, ώστε να συμμορφωθεί η Ελλάδα με τις υποδείξεις της τότε ΚΤΕ (Κοινωνία των Εθνών, πρόγονος του ΟΗΕ), καθώς έως τότε το εκδοτικό προνόμιο χρήματος στην χώρα κατείχε η Εθνική Τράπεζα η οποία ασκούσε όμως παράλληλα και εμπορική δραστηριότητα. Από το 1928, το προνόμιο αυτό μαζί με τα εθνικά αποθέματα χρυσού, κρατικών καταθέσεων και ομολόγων, μεταβιβάστηκαν στην Τράπεζα της Ελλάδος (εφεξής ΤτΕ). Το 1982 ο ρόλος επεκτάθηκε και διευρύνθηκε, καθώς απέκτησε τα δικαιώματα της καταργηθείσας

⁵⁶ Νόμος 4446/2016 ΦΕΚ Α'240 / 22-12-2016

Νομισματικής Επιτροπής του Υπουργείου Οικονομικών, δηλαδή το δικαίωμα ορισμού και άσκησης νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής.

Συνοψίζοντας δηλαδή, η ΤτΕ έχει τις παρακάτω θεμελιώδεις αρμοδιότητες που την μετατρέπουν σε ανώτατο τραπεζικό θεματοφύλακα:

- Αποκλειστικό προνόμιο έκδοσης χαρτονομισμάτων (είναι σε αδράνεια καθώς η Ελλάδα έχει υιοθετήσει το ευρώ και δεν διαθέτει εθνικό νόμισμα)
- Ασκήει την συναλλαγματική πολιτική της χώρας και διαχειρίζεται τα επίσημα συναλλαγματικά αποθέματα του κράτους
- Ασκήει την εποπτεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των ασφαλιστικών επιχειρήσεων
- Ενεργεί ως ταμίας και εντολοδόχος του δημοσίου
- Δέχεται καταθέσεις από τις εμπορικές τράπεζες και χορηγεί πιστώσεις προς αυτές

Εντούτοις, παρά τον πολύ σοβαρό και απαραίτητο ρόλο που διαθέτει η ΤτΕ, δεν υπάγεται σε καμία περίπτωση στην εποπτεία του Ελληνικού Δημοσίου.⁵⁷ Βάσει του καταστατικού της, τα μέλη των οργάνων της, δεν ζητούν και δεν δέχονται οδηγίες από την Ελληνική Κυβέρνηση ή τους κρατικούς οργανισμούς, αλλά ο Διοικητής της είναι υποχρεωμένος να παραδίδει ετησίως αναφορά στην Ελληνική Βουλή καθώς και να παρουσιάζεται ενώπιον των αρμοδίων επιτροπών της, όταν καλείται.

Επιπλέον, η τράπεζα δεν αποτελεί δημόσια επιχείρηση, αλλά ανώνυμη εταιρεία, στο μετοχικό κεφάλαιο της οποίας απαγορεύεται να συμμετέχει το ελληνικό δημόσιο με ποσοστό άνω του 35%. Λόγω τούτου, η ανωνυμία των μετόχων προστατεύεται από το καταστατικό της Τράπεζας, με αποτέλεσμα σήμερα να γνωρίζουμε μόνο ότι το Ελληνικό Δημόσιο κατέχει το 8,93% του μετοχικού κεφαλαίου της Τράπεζας. Επιπρόσθετα με την τροποποίηση του άρθρου 14 του καταστατικού της Τράπεζας στις 18/04/2011, η παράγραφος όπου ανέφερε ότι μόνο οι έχοντες την ελληνική υπηκοότητα μπορούν να ασκήσουν στην Γενική Συνέλευση τα δικαιώματα των μετόχων, τροποποιήθηκε και συμπεριέλαβε και τους υπηκόους κράτους μέλους της Ε.Ε ή του Ε.Ο.Χ. Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο ότι βάσει του καταστατικού, δεν έχουν δικαίωμα ψήφου για ποσοστό μεγαλύτερο του 2%, οι μέτοχοι που δεν ανήκουν στο ελληνικό δημόσιο.

Ωστόσο το γεγονός, πως οι Έλληνες πολίτες δεν γνωρίζουν οτιδήποτε σχετικά με την μετοχική σύνθεση της βασικής ελληνικής τράπεζας εκτός του ότι το ελληνικό δημόσιο κατέχει μόλις το 8,93% του κεφαλαίου της, καθώς και του ότι οποιοσδήποτε ιδιώτης ή επιχείρηση ανεξαρτήτως εθνικότητας, μπορεί να συμμετέχει στο κεφάλαιο της (με

⁵⁷ Τράπεζα της Ελλάδος – Καταστατικό έκδοση Ι'

περιορισμούς στην λήψη αποφάσεων), καθιστούν ιδιαίτερα αμφίβολη την ελληνικότητα της ιδιοκτησίας της ΤτΕ.

Συμπληρωματικά με την ΤτΕ, λειτουργεί και το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (εφεξής ΤΧΣ) το οποίο όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, αποτελεί θυγατρική εταιρεία της Ε.Ε.Σ.Υ.Π. και δεν εντάσσεται στον δημόσιο τομέα αλλά αποτελεί νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου.

Το ΤΧΣ ιδρύθηκε το 2010⁵⁸ με ρόλο την εξασφάλιση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας, καθώς και την διάθεση των μετοχών και λοιπών χρηματοοικονομικών μέσων των ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων που διαθέτει. Επίσης, είναι αρμόδιο για την παροχή κεφαλαιακής ενίσχυσης προς τα πιστωτικά ιδρύματα, παρακολουθώντας και αξιολογώντας την πορεία και την λειτουργία τους. Διαθέτει εκπρόσωπο στα Διοικητικά Συμβούλια και των τεσσάρων συστημικών τραπεζών που θα αναλυθούν παρακάτω, καθώς και τα παρακάτω ποσοστά δικαιωμάτων ψήφου⁵⁹:

- 69,5% στην Attica Bank⁶⁰
- 40,39% στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος
- 27% στην Τράπεζα Πειραιώς
- 9% στην Alpha Bank
- 1,4% στην Eurobank Ergasias

Η διοίκηση του Ταμείου και η διαχείριση των υποθέσεων του, ασκείται από το Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο αποτελείται από εννέα μέλη, τα πέντε εκ των οποίων (ένα εκτελεστικό και τέσσερα μη εκτελεστικά) διορίζονται και αντικαθίστανται με την σύμφωνη γνώμη του Euro Working Group. Επιπρόσθετα, στις συνεδριάσεις του Δ.Σ. υποχρεωτικά καλούνται ένας εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ένας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και ένας από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας ως απλοί παρατηρητές, χωρίς δικαίωμα ψήφου.

Από την λειτουργία και τον τρόπο διοίκησης του, εξάγεται το εύλογο συμπέρασμα πως και η λειτουργία και οι αποφάσεις του δεύτερου βασικού μηχανισμού ελέγχου του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, ο οποίος αποτελεί και μέτοχος στα βασικά

⁵⁸ Νόμος 3864/2010 ΦΕΚ Α'119 / 21-07-2010

⁵⁹ Ιστοσελίδα Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας: «Το χαρτοφυλάκιο μας» ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023 στην διεύθυνση <https://hfsf.gr/our-portfolio/piraeus-bank/#>

⁶⁰ Οικονομικός Ταχυδρόμος: "Attica Bank: Στο 69,5% το ποσοστό του ΤΧΣ" ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023 στην διεύθυνση <https://www.ot.gr/2022/12/06/epixeiriseis/trapezes/attica-bank-sto-695-to-pososto-tou-txs/>

τραπεζικά ιδρύματα, δεν υπάγονται πλήρως στον έλεγχο της ελληνικής κυβέρνησης, καθώς επηρεάζονται άμεσα από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς.

Συνεχίζοντας την ανάλυση του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, θα γίνει παράθεση των στοιχείων που αφορούν τις εμπορικές τράπεζες που δραστηριοποιούνται εντός της Ελληνικής Επικράτειας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών⁶¹ τον Απρίλιο του 2011, υπήρχαν εγκατεστημένα στην Ελλάδα 62 πιστωτικά ιδρύματα, εκ των οποίων αρκετά ήταν από τα μεγαλύτερα της νοτιοανατολικής Ευρώπης, όπως παρακάτω:

- 18 εμπορικές τράπεζες
- 16 συνεταιριστικές τράπεζες
- 22 υποκαταστήματα τραπεζών με έδρα εντός της ΕΕ
- 5 υποκαταστήματα τραπεζών με έδρα εκτός της ΕΕ
- Το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων

Ωστόσο, λόγω του ξεσπάσματος της διεθνούς οικονομικής κρίσης, αλλά και της δραματικής κατάστασης που βρέθηκε η ελληνική οικονομία, άλλαξε άρδην το ελληνικό τραπεζικό τοπίο παρότι στα τέλη του 2009 το ελληνικό το σύνολο των ελληνικών τραπεζών εμφάνιζε ισχυρά θεμελιώδη μεγέθη⁶² τα οποία ήταν σύμφωνα με τα τότε διεθνή πρότυπα.

Η ραγδαία επιδείνωση της θέσης των τραπεζών επήλθε λόγω:

- Της μαζικής εκροής καταθέσεων στο εξωτερικό (87 δις ευρώ έως τον Ιούνιο του 2012)
- Της υποβάθμισης της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας από όλους τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης
- Την ταχύτατη αύξηση σχηματισμού προβλέψεων για μη εξυπηρετούμενα δάνεια (από 5% το 2008 στο 27,5% στο τέλος του 2012) λόγω και της συρρίκνωσης του εισοδήματος των Ελλήνων πολιτών
- Στις ζημίες που ενέγραψαν τα πιστωτικά ιδρύματα λόγω του κουρέματος των κρατικών ομολόγων που κατείχαν προ του PSI.

Όλες αυτές οι αρνητικές καταστάσεις και παρά τις 2 ανακεφαλαιοποιήσεις που είχαν συντελεστεί με εγγύηση του ελληνικού δημοσίου, οδήγησαν την ελληνική κυβέρνηση σε συνεργασία με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και την ΤτΕ και το ΤΧΣ να μεταβάλουν το ελληνικό τραπεζικό σύστημα άρδην. Συγκεκριμένα, ξεκίνησε το 2011 ένα πρωτοφανές κύμα ενοποίησης μέσω εξαγορών και συγχωνεύσεων, που οδήγησε εντέλει στην συγκέντρωση του ενεργητικού του τραπεζικού τομέα σε τέσσερα

⁶¹ ΕΕΤ(2011) Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα

⁶² Στουρνάρας Ι. (2022) «Η πορεία των ελληνικών τραπεζών από το 2010 έως σήμερα»

«συστημικά» τραπεζικά ιδρύματα (Eurobank, Εθνική Τράπεζα, Alpha Bank, Πειραιώς). Ο αριθμός των τραπεζών, εγχώριων και ξένων που λειτουργούν στην ελληνική επικράτεια έχει μειωθεί σημαντικά όπως θα αναφερθεί παρακάτω. Η Ιστορική αναδρομή της μετάβασης του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος έχει ως εξής:

07/2010: Εξαγορά της T-BANK από το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο.

03/2012: Ανάκληση άδειας Συνεταιριστικής Τράπεζας Λαμίας, Αχαϊκής Συνεταιριστικής Τράπεζας, Συνεταιριστικής Τράπεζας Λέσβου – Λήμνου, Συνεταιριστικής Τράπεζας Δωδεκανήσου,

07/2012: Απορρόφηση Αγροτικής Τράπεζας από την Τράπεζα Πειραιώς.

12/2012: εξαγορά Γενικής Τράπεζας από την Τράπεζα Πειραιώς

03/2013: Εξαγορά της Λαϊκής Τράπεζας Κύπρου από την Τράπεζα Πειραιώς

05/2013: Εξαγορά της FBB BANK από την Εθνική Τράπεζα.

06/2013: Εξαγορά της Pro Bank από την Εθνική Τράπεζα

06/2013: Συγχώνευση Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος με την Alpha Bank.

06/2013: Εξαγορά Millenium Bank από την Τράπεζα Πειραιώς

08/2013: Εξαγορά της PROTON BANK από την Eurobank έναντι του συμβολικού ποσού του ενός ευρώ. Προηγουμένως, το Ελληνικό Δημόσιο, μέσω του ΤΧΣ είχε καλύψει τις κεφαλαιακές ανάγκες της εταιρείας ύψους 395 εκ ευρώ.

10/2013: Εξαγορά ελληνικών δραστηριοτήτων της Τράπεζας Κύπρου από την Τράπεζα Πειραιώς

12/2013: Απορρόφηση του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου από την Eurobank.

12/2013: Ανάκληση άδειας Συνεταιριστικής Τράπεζας Δυτικής Μακεδονίας, Συνεταιριστικής Τράπεζας Ευβοίας.

04/2015: Εξαγορά της Πανελλήνιας Τράπεζας από την Τράπεζα Πειραιώς.

02/2023: Κατά την στιγμή συγγραφής της παρούσας εργασίας, η ΤτΕ είναι σε διαδικασία ανάκλησης της άδειας μιας ακόμα συνεταιριστικής τράπεζας, της «Συνεταιριστικής Τράπεζας Όλυμπος»⁶³

⁶³ Εφημερίδα Ναυτεμπορική (2023): «Ανακαλείται η άδεια της Συνεταιριστικής Όλυμπος – Στην ΕΤΕ οι καταθέσεις της τράπεζας», ηλεκτρονική πρόσβαση στις 06/02/2023 στην διεύθυνση:

Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας εξαγορών, συγχωνεύσεων – απορροφήσεων, το ελληνικό τραπεζικό τοπίο είχε αλλάξει άρδην.

Σήμερα στην χώρα δραστηριοποιούνται 8 εμπορικές Τράπεζες (εκ των οποίων μόνο οι 4 θεωρούνται σημαντικές οντότητες - συστημικές⁶⁴, 7 συνεταιριστικές Τράπεζες, 6 τραπεζικά υποκαταστήματα με μητρική εταιρεία εκτός ΕΕ και 14 τραπεζικά υποκαταστήματα με μητρική εταιρεία εντός ΕΕ⁶⁵.

Παρακάτω παρατίθενται τα στοιχεία για το μερίδιο αγοράς που κατέχουν οι 5 μεγαλύτερες τράπεζες, δηλαδή οι 4 συστημικές και η τράπεζα Attica:⁶⁶

- Κατέχουν το 97,8% των καταθέσεων ιδιωτών και επιχειρήσεων
- Κατέχουν το 98% του ενεργητικού του εγχώριου τραπεζικού τομέα
- Κατέχουν το 94,6% των υποκαταστημάτων τραπεζικών ιδρυμάτων
- Έχουν χορηγήσει το 95,7% των νέων δανείων που δόθηκαν προς επιχειρήσεις το 2021

Από τα παραπάνω στοιχεία, γίνεται αντιληπτό, πως ο ελληνικός τραπεζικός τομέας, παρουσιάζει τεράστια συγκέντρωση, με 5 ουσιαστικά ιδρύματα να μονοπωλούν όλες τις χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες. Στην συνέχεια εξετάζεται το ιδιοκτησιακό καθεστώς των πέντε τραπεζών:

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ:

- 27% Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας
- 19% η αμερικανική εταιρεία Paulson and Co
- 9% το αγγλικό fund Helikon Investments
- 38% Διάφορα νομικά πρόσωπα χωρίς διευκρίνιση από την Τράπεζα αν προέρχονται από το εσωτερικό ή εξωτερικό
- 7% διάφοροι ιδιώτες

EUROBANK ERGASIAS:

- 1,40% Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας
- 32,99% το καναδικό fund Fairfax Financial Holdings Ltd
- 5,06% το αμερικανικό fund Capital Group of Companies
- 5,52% διάφοροι μη θεσμικοί επενδυτές εσωτερικού

<https://www.naftemporiki.gr/finance/economy/1435324/anakaleitai-i-adeia-tis-synetairistikis-olympos-stin-ete-oi-katatheseis-tis-trapezas/>

⁶⁴ Financial Stability Board (2013) : Συστημική είναι η Τράπεζα της οποίας η κατάρρευση θα είχε αρνητικές επιπτώσεις στις άλλες τράπεζες και στην οικονομία

⁶⁵ Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2022): οι κωδικοί ενεργών Τραπεζών το Δ τρίμηνο του 2022.

⁶⁶ Hellenic Banking Association (2022): Greek banking system overview

- 2,54% διάφοροι θεσμικοί επενδυτές εσωτερικού
- 52,49% διάφοροι θεσμικοί επενδυτές εξωτερικού

ALPHA BANK:

- 73% Ξένοι θεσμικοί επενδυτές
- 6% Έλληνες θεσμικοί επενδυτές
- 12% διάφορα νομικά και φυσικά πρόσωπα
- 9% Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ:

- 40,39% Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας

Δεν υπάρχει κανένας άλλος μέτοχος με ποσοστό άνω του 5%, επομένως η τράπεζα δεν δημοσιεύει περαιτέρω στοιχεία. Ωστόσο, στο διοικητικό της συμβούλιο, από τα 14 μέλη, τα 6 δεν είναι Έλληνες πολίτες.

ΑΤΤΙΚΑ BANK:

- 69,5% Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας
- 12,03% το ταμείο ΤΜΕΔΕ
- 8,4% ο ΕΦΚΑ
- 8,08% η κυπριακή εταιρεία Rinoa LTD

Από τα παραπάνω στοιχεία που δημοσιεύουν τα τραπεζικά ιδρύματα στις ιστοσελίδες τους, γίνεται αντιληπτό πως για τις δύο από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες, η πλειοψηφία του μετοχικού τους κεφαλαίου κατέχεται από ξένα επενδυτικά σχήματα, ενώ για την Τράπεζα Πειραιώς και την Εθνική Τράπεζα δεν είναι δυνατόν να γνωρίζουμε το ακριβές ποσοστό που κατέχουν μη ελληνικές εταιρείες και επενδυτές.

Τελευταίο ενδιαφέρον στοιχείο στα πλαίσια της ανάλυσης του τραπεζικού τομέα της χώρας, είναι η διαχείριση των λεγόμενων κόκκινων δανείων. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, αποτέλεσαν έναν τεράστιο βραχνά στην λειτουργία των τραπεζών απειλώντας την ίδια την υπόσταση των τραπεζικών ιδρυμάτων λόγω του ύψους τους.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, που παρατίθενται λίγο πιο κάτω σε αναλυτικούς πίνακες, το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο σύνολο των δανείων που κατείχαν στο χαρτοφυλάκιο τους οι ελληνικές τράπεζες, από 5,7 % το 2008 ανήλθε στο 48,7% στο τέλος του 2016. Δηλαδή σχεδόν τα μισά δάνεια που κατείχαν οι ελληνικές τράπεζες ήταν επισφαλή ή μη εξυπηρετούμενα.

Η κατάσταση αυτή, φαίνεται να έχει ανατραπεί πλήρως, αν παρατηρήσουμε τα αντίστοιχα δεδομένα για το 2022 όπου μόλις το 9,1% των δανείων που έχουν χορηγήσει τα τραπεζικά ιδρύματα παραμένουν μη εξυπηρετούμενα. Ωστόσο, η μεταβολή αυτή έχει επέλθει όχι λόγω της επίτευξης συμφωνιών ή της εξυγίανσης δανειοληπτών, αλλά μέσω της αφαίρεσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, από τις προβλέψεις του παθητικού των τραπεζικών ιδρυμάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Εξέλιξη κόκκινων δανείων 12/2008 – 09/2022⁶⁷

(ευρώ χιλ.)	Dec 2008	Dec 2009	Dec 2010	Dec 2011	Dec 2012	Dec 2013	Dec 2014
Υπόλοιπα δανείων (προ προβλέψεων)	255,699,207	271,167,151	272,404,699	242,771,298	217,473,817	230,002,877	273,704,232
Καταναλωτικά	34,411,933	34,804,213	32,430,003	27,150,403	24,994,702	25,536,843	35,698,029
Στεγαστικά	68,811,811	74,503,431	76,638,301	67,806,445	65,322,126	67,831,735	79,302,398
Επιχειρηματικά	152,475,463	161,859,507	163,336,395	147,814,450	127,156,989	136,634,299	158,703,805
Σύνολο Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (προ προβλέψεων)	14,622,982	25,633,558	38,411,987	52,312,707	67,989,728	90,866,845	111,784,949
Καταναλωτικά	2,979,399	5,430,183	8,648,278	10,357,401	12,708,281	14,248,373	16,181,964
Στεγαστικά	3,743,339	6,761,598	10,914,100	14,369,401	17,997,345	23,349,942	26,984,312
Επιχειρηματικά	7,900,244	13,441,777	18,849,609	27,585,905	37,284,102	53,268,530	68,618,673
% Μη εξυπηρετούμενα δάνεια ανά κατηγορία	5.7	9.5	14.1	21.5	31.3	39.5	40.8
Καταναλωτικά	8.7	15.6	26.7	38.1	50.8	55.8	45.3
Στεγαστικά	5.4	9.1	14.2	21.2	27.6	34.4	34.0
Επιχειρηματικά	5.2	8.3	11.5	18.7	29.3	39.0	43.2

(ευρώ χιλ.)	Dec 2015	Dec 2016	Dec 2017	Dec 2018	Dec 2019	Dec 2020	Dec 2021	Sep 2022
Υπόλοιπα δανείων (προ προβλέψεων)	247,153,503	237,761,483	217,963,476	196,069,581	184,127,542	176,738,529	159,331,833	165,835,076
Καταναλωτικά	28,205,281	26,382,036	22,270,450	18,828,365	16,932,647	15,544,325	10,550,620	10,538,573
Στεγαστικά	75,878,539	73,030,224	68,533,952	65,738,821	60,471,928	51,959,158	35,816,420	35,226,400
Επιχειρηματικά	143,069,682	138,349,223	127,159,074	111,502,395	106,722,967	109,235,046	112,964,792	120,070,103
Σύνολο Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (προ προβλέψεων)	119,224,812	115,783,536	103,724,496	89,276,254	73,587,881	57,904,199	19,340,315	15,112,305
Καταναλωτικά	16,377,433	15,107,567	12,101,975	9,283,937	7,500,304	6,633,711	1,823,787	1,631,384
Στεγαστικά	30,460,771	29,876,117	29,651,420	29,069,526	25,281,209	17,631,069	3,515,088	3,411,373
Επιχειρηματικά	72,386,607	70,799,852	61,971,101	50,922,790	40,806,369	33,639,419	14,001,440	10,069,548
% Μη εξυπηρετούμενα δάνεια ανά κατηγορία	48.2	48.7	47.6	45.5	40.0	32.8	12.1	9.1
Καταναλωτικά	58.1	57.3	54.3	49.3	44.3	42.7	17.3	15.5
Στεγαστικά	40.1	40.9	43.3	44.2	41.8	33.9	9.8	9.7
Επιχειρηματικά	50.6	51.2	48.7	45.7	38.2	30.8	12.4	8.4

⁶⁷ Τράπεζα της Ελλάδος (2022): Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων

Η δυνατότητα αυτή, δόθηκε στα τραπεζικά ιδρύματα, μέσω του νόμου 4354/2015⁶⁸ όπου επιτράπηκαν τα παρακάτω:

- Η παραχώρηση της **διαχείρισης** των δανείων και πιστώσεων (όχι απαραίτητα των μη εξυπηρετούμενων καθώς δεν ορίζεται ρητά στο άρθρο 1 του νόμου) μπορεί να ανατίθεται σε ειδικές εταιρείες διαχείρισης απαιτήσεων με έδρα την Ελλάδα ή άλλο κράτος μέλος του Ε.Ο.Χ με την προϋπόθεση της εγκατάστασης στην Ελλάδα μέσω υποκαταστήματος
- Η πώληση δανείων και πιστώσεων (και πάλι όχι απαραίτητα μη εξυπηρετούμενων) σε ειδικές εταιρείες διαχείρισης απαιτήσεων με έδρα την Ελλάδα ή τον Ε.Ο.Χ. ή με έδρα σε συνεργαζόμενο με την Ελλάδα φορολογικά τρίτο κράτος με την διακριτική ευχέρεια της εγκατάστασης στην Ελλάδα μέσω ίδρυσης υποκαταστήματος.

Ουσιαστικά, επιτράπηκε η πώληση του συνόλου των δανείων που έχουν χορηγήσει τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα σε ειδικές εταιρείες του εξωτερικού, χωρίς καμία υποχρέωση για αυτές να τηρούν εγκατάσταση εντός της Ελλάδος.

Σύμφωνα με τον Διοικητή της ΤτΕ ⁶⁹ στο τέλος του 2022, το συνολικό ληξιπρόθεσμο χρέος επιχειρήσεων και νοικοκυριών από δάνεια και πιστώσεις, ανερχόταν σε 101,3 δις ευρώ, εκ των οποίων τα 86,8 δις έχουν εκχωρηθεί σε funds και τα υπόλοιπα 14,5 δις παραμένουν στο παθητικό των ελληνικών τραπεζών.

Η πλειοψηφία των απαιτήσεων που έχουν εκχωρηθεί, είναι υπό διαχείριση των παρακάτω funds – servicers που συστάθηκαν και λειτουργούν σύμφωνα με τον ν. 4354/2015:

- 25,2 δις από την Τράπεζα Πειραιώς είναι υπό την διαχείριση της Intrum Hellas, θυγατρικής της Σουηδικής πολυεθνικής εταιρείας χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων Intrum.
- 10,8 δις από την Alpha Bank είναι υπό την διαχείριση της Cepal Hellas θυγατρικής της αγγλικής πολυεθνικής εταιρείας χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων Davidson Kempner Capital Management
- 37 δις από την Eurobank και την Εθνική είναι υπό την διαχείριση της Do Value, θυγατρικής της ιταλικής πολυεθνικής εταιρείας χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων Do Value S.p.A, με σημαντικό χαρτοφυλάκιο μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Νότια Ευρώπη.

⁶⁸ Νόμος 4354/2015 ΦΕΚ Α'176 / 16-12-2015

⁶⁹ Στουρνάρας Ι. (2023) Συνέντευξη στην ετήσια έκδοση του περιοδικού Κ Επιχειρείν

- 12,5 δις είναι υπό την διαχείριση της Quant Master Servicer, θυγατρικής της πολυεθνικής εταιρείας χρηματοπιστωτικής τεχνολογίας Qualco Group.

Δηλαδή το 98,5% των εκχωρημένων μη εξυπηρετούμενων δανείων – NPI, είναι υπό διαχείριση τεσσάρων ειδικών εταιρειών διαχείρισης απαιτήσεων, οι οποίες αποτελούν θυγατρικές πολυεθνικών επιχειρήσεων. Στην πράξη και συνδυάζοντας τα δεδομένα από το υποκεφάλαιο 1.3 σχετικά με την ιδιοκατοίκηση, το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της υποθηκευμένης ιδιωτικής και επιχειρησιακής ακίνητης περιουσίας, είναι υπό διαχείριση πολυεθνικών επιχειρήσεων μέσω των ελληνικών θυγατρικών τους.

Το παραπάνω στοιχείο, είναι κομβικό για την κατανόηση του βαθμού του αφελληνισμού της ελληνικής οικονομίας καθώς και της πολύ αυξημένης πιθανότητας, το ιδιοκτησιακό καθεστώς επιχειρήσεων και ακίνητης περιουσίας να μεταβιβαστεί σε ξένους επενδυτές, λόγω αδυναμίας ανταπόκρισης των δανειοληπτών στους όρους των δανείων.

Τέλος, το γεγονός ότι στην χώρα μας πλέον δραστηριοποιούνται μόνο 4 + 1 ουσιαστικά συστημικές τράπεζες οδηγεί και ως έναν βαθμό στην χρέωση ιδιαίτερα υψηλών ποσών προμήθειας για διαφόρων ειδών πληρωμές και εργασίες (μεταφορές σε άλλη τράπεζα, πληρωμές λογαριασμών κτλ.), υψηλότερων συχνά από τους μέσους όρους των λοιπών τραπεζικών ιδρυμάτων⁷⁰. Ενδεικτικά, το ποσοστό των αντίστοιχων εσόδων στα συνολικά έσοδα των πιστωτικών ιδρυμάτων, αυξήθηκε από 19% το 2019 σε 24% στα τέλη του 2021.⁷¹

2.3 Ο κλάδος των τηλεπικοινωνιών

Ο κλάδος των τηλεπικοινωνιών αφορά τις υπηρεσίες παροχής κινητής και σταθερής τηλεφωνίας καθώς και υπηρεσίες internet. Βάσει και του **πίνακα 1**, συνεισφέρει ετησίως ποσοστό 1,95% του Α.Ε.Π. άρα αποτελεί έναν σημαντικό κλάδο. Η σημασία του κλάδου γίνεται ακόμα μεγαλύτερη, αν αναλογιστούμε πως ο ψηφιακός μετασχηματισμός της οικονομίας και των κοινωνιών και η ενσωμάτωση της

⁷⁰ Newmoney (2022) «Πόσο κοστίζουν οι συναλλαγές μας με τις τράπεζες» ηλεκτρονική πρόσβαση στις 31/01/2023 στην διεύθυνση <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/trapezes/poso-kostizoun-i-sinallages-mas-me-tis-trapezes-i-promithies-gia-logarismous-dania-ke-kartes-pinakes/>

⁷¹ Εφημερίδα Καθημερινή (2022) : «Τι μας χρεώνουν τελικά οι τράπεζες» ηλεκτρονική πρόσβαση στις 31/01/2023 στην διεύθυνση <https://www.kathimerini.gr/economy/562124935/ti-mas-chreonoyn-telika-oi-trapezes/>

τεχνολογίας που εντάσσεται στο Industry 4.0 (δίκτυα 5G, cloud services κτλ), αποτελεί διακηρυγμένο προς άμεση υλοποίηση στόχο της Ε.Ε.⁷²

Ο κλάδος όπως θα αποτυπωθεί και στην ανάλυση που ακολουθεί, είναι ένας από τους πλέον συγκεντρωμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (εφεξής Ε.Ε.Τ.Τ), για το 2020 ο αριθμός των παρόχων των υπηρεσιών κινητής και σταθερής τηλεφωνίας διαμορφώνεται όπως παρακάτω⁷³:

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Πάροχοι κινητών επικοινωνιών και κύριοι πάροχοι σταθερής τηλεφωνίας και ευρυζωνικών δικτύων

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Κινητή τηλεφωνία	3	3	3	4	4	4	4	4	3	3
Σταθερή τηλεφωνία	11	9	8	8	6	5	5	5	4	4

Πηγή: ΕΕΤΤ

Δηλαδή στην ελληνική αγορά, στο τέλος του 2020, δραστηριοποιούνταν μόλις 4 εταιρείες, στον χώρο των σταθερών και κινητών επικοινωνιών. Αντίθετα, στον χώρο των παρόχων υπηρεσιών διαδικτύου, οι πάροχοι (ενεργοί και μη) ανέρχονται σε 392, όμως αθροιστικά κατέχουν μερίδιο αγοράς στις συνολικές συνδέσεις μικρότερο του 5%.

Τα μερίδια αγοράς διαμορφώνονται σύμφωνα με την ίδια μελέτη της Ε.Ε.Τ.Τ όπως παρακάτω:

Σταθερές Επικοινωνίες: Υπάρχουν 4 πάροχοι με τα μερίδια αγοράς να διανέμονται κατά 55,2% στον όμιλο ΟΤΕ και κατά 44,8% στους υπόλοιπους παρόχους.

Κινητές Επικοινωνίες: Υπάρχουν 3 πάροχοι με τα μερίδια αγοράς να είναι:

- ΟΤΕ / COSMOTE – 46,0%
- VODAFONE – 29,2%
- WIND / NOVA – 24,8%

⁷² European Commission(2020) : European Industrial Strategy, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 04/02/2023 στην διεύθυνση https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrial-strategy_en

⁷³ Ε.Ε.Τ.Τ (2022): Επισκόπηση αγορών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και ταχυδρομικών υπηρεσιών 2020

Διαδίκτυο: Υπάρχουν αρκετοί πάροχοι με τα μερίδια αγοράς - Concentration Ratio Cr⁷⁴ να είναι:

- ΟΤΕ/COSMOTE – 45% - 55%
- VODAFONE – 15% - 25%
- WIND – 15% - 25%
- FORTHNET – 10% - 15%
- Λοιποί Πάροχοι – 1% - 5%

Από τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία της επίσημης εθνικής αρχής διατήρησης δεδομένων σχετικά με τις τηλεπικοινωνίες, γίνεται αντιληπτό πως ο κλάδος εμφανίζει χαρακτηριστικά ισχυρών ολιγοπωλίων, τα οποία είναι σε θέση να καθορίζουν την αγορά, τις χρεώσεις, καθώς και να δημιουργούν μεγάλα εμπόδια στην είσοδο νέων ανταγωνιστών στην αγορά (Keynes 1936)⁷⁵. Ο κλάδος διαμορφώθηκε σε ολιγοπωλιακό, με την σταδιακή πτώχευση εταιρειών, αλλά και σημαντικές εξαγορές / συγχωνεύσεις όπως:

2007: Απορρόφηση της Q-Telecom από την Wind Hellas

2015: Εξαγορά της Voice Net από τον όμιλο ΟΤΕ

2016: Απορρόφηση της Hellas Online από την Vodafone

2019: Απορρόφηση του ελληνικού παραρτήματος της κυπριακής εταιρείας Cyta Hellas από την Vodafone

Μάλιστα, εντός του 2022, ολοκληρώθηκε η εξαγορά της WIND HELLAS A.E. από την Ολλανδική πολυεθνική εταιρεία United Group, η οποία κατείχε το 100% του της Forthnet / Nova και άρα η αύξηση του μεριδίου αγοράς της νέας πλέον κοινής εταιρείας.

Αντίστοιχα, υπό τον έλεγχο ξένων επενδυτών βρίσκονται και οι άλλοι δύο βασικοί παίκτες της εγχώριας αγοράς, καθώς ο Όμιλος ΟΤΕ ανήκει κατά 51,4% στην γερμανική πολυεθνική εταιρεία Deutsche Telekom ενώ η Vodafone αποτελεί θυγατρική επιχείρηση της βρετανικής πολυεθνικής ομώνυμης επιχείρησης.

Αντίστοιχα όμως και οι περισσότεροι μικροί πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου, εντάσσονται στο δίκτυο μη ελληνικών εταιρειών, **κάτι που ανεβάζει το μερίδιο αγοράς των μη ελληνικών επιχειρήσεων και στον χώρο του διαδικτύου σε άνω του 95%.**

⁷⁴ Kenton W. (2020): Concentration ratio definition: CRi είναι ένας δείκτης που παρουσιάζει το μέγεθος ορισμένων επιχειρήσεων ενός κλάδου, σε σύγκριση με το σύνολο του κλάδου.

⁷⁵ Βλέπε Υποσημείωση 47

Ενδεικτικά παραδείγματα γνωστότερων μικρών παρόχων είναι:

- Η εταιρεία HCN που δραστηριοποιείται στην Θεσσαλονίκη και ανήκει στην αυστριακή πολυεθνική JM DATA GMBH
- Η εταιρεία Inalan με δραστηριότητα σε Θεσσαλονίκη και Αττική, είναι ουκρανικών συμφερόντων
- Η εταιρεία HtelCo με δραστηριότητα στην Θεσσαλονίκη, ανήκει στην αμερικανική εταιρεία VCC International Corp

Εντούτοις, παρόλη την επικράτηση των τριών πλέον πολυεθνικών εταιρειών στην χώρα μας, οι οποίες και συγκεντρώνουν τον συντριπτικά μεγαλύτερο όγκο συναλλαγών, οι χρεώσεις που ισχύουν για τις διάφορες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, είναι από τις ακριβότερες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενδεικτικά σύμφωνα με την φινλανδική εταιρεία ερευνών Rewheel Oly⁷⁶:

- Οι Έλληνες καταναλωτές πλήρωναν την 4^η υψηλότερη τιμή παγκοσμίως για δεδομένα κινητής τηλεφωνίας, στο τέλος του 2021
- Οι Έλληνες καταναλωτές πληρώνουν την υψηλότερη τιμή ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ για προγράμματα απεριόριστων δεδομένων στα κινητά τηλέφωνα
- Το κόστος που πληρώνουν οι Έλληνες καταναλωτές για γρήγορο σταθερό ίντερνετ είναι 141% υψηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ενώ συνολικά είναι η τρίτη πιο ακριβή χώρα στις σταθερές χρεώσεις μετά το Βέλγιο και την Κροατία.
- Μόλις το 1/5 των ελληνικών νοικοκυριών μπορούσαν να έχουν πρόσβαση στο δίκτυο οπτικών ινών με τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο να κυμαίνεται στο 50%
- Η διείσδυση των σταθερών ευρυζωνικών επικοινωνιών ταχύτητας τουλάχιστον 100mbps ανέρχεται στο 9% ενώ ο αντίστοιχος ευρωπαϊκός μέσος όρος κυμαίνεται στο 41%.

Συνοψίζοντας, ο ελληνικός κλάδος των τηλεπικοινωνιών, ο οποίος εμφανίζει στοιχεία ισχυρής ολιγοπωλιακής αγοράς, υστερεί σημαντικά από τους αντίστοιχους κλάδους των λοιπών ευρωπαϊκών χωρών. Η υστέρηση, αφορά τόσο το κομμάτι της ταχύτητας που μπορούν να αξιοποιούν για σταθερές συνδέσεις οι Έλληνες καταναλωτές, όσο και το τελικό κόστος που πληρώνουν για δεδομένα κινητής τηλεφωνίας όσο και για σταθερή σύνδεση διαδικτύου.

⁷⁶ Rewheel Oly(2022): “mobile data pricing, mobile operator competitiveness rankings, market modelling and analysis for year 2021”

2.4. Ο κλάδος του τουρισμού

Ο κλάδος του τουρισμού είναι από τους πλέον σημαντικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, καθώς και ο πλέον αναπτυσσόμενος. Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC 2022)⁷⁷, το ποσοστό συνεισφοράς του τουριστικού προϊόντος στο ελληνικό Α.Ε.Π. ανέρχεται σε περίπου 15% για το έτος 2021.

Το ποσοστό αυτό βέβαια, δεν αποτελεί την μοναδική συνεισφορά του τουριστικού κλάδου στο ελληνικό Α.Ε.Π, καθώς ο κλάδος, επηρεάζει άμεσα και λοιπούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας όπως μεταφορές, παραγωγή τροφίμων, λιανικό εμπόριο κτλ. Σύμφωνα με τον Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ 2022)⁷⁸ η συνολική συνεισφορά του κλάδου στο εθνικό Α.Ε.Π. υπερβαίνει το 25%.

Ο τουριστικός κλάδος, περιλαμβάνει τους διάφορους tour operators, ξενοδοχεία και λοιπά καταλύματα. Η ανάλυση για την κατηγορία των λοιπών καταλυμάτων (διαμερίσματα, εξοχικές κατοικίες) είναι πρακτικά αδύνατη, καθώς δεν υπάρχει δυνατότητα συγκέντρωσης στοιχείων για την ιδιοκτησία των καταλυμάτων. Επομένως, στα πλαίσια της παρούσης εργασίας, η ανάλυση αφορά τον χώρο των ξενοδοχειακών μονάδων.

Συνολικά στην χώρα, στο τέλος του 2021 λειτουργούσαν 10.098 οργανωμένες ξενοδοχειακές μονάδες με συνολική δυναμικότητα 880.000 κλίνες περίπου⁷⁹. Η πλειοψηφία των μονάδων, βρίσκεται στις πιο ανεπτυγμένες τουριστικά περιφέρειες της χώρας δηλαδή Ιόνια Νησιά, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη και Κεντρική Μακεδονία (ειδικά Π.Ε Χαλκιδικής). Βάσει της έρευνας της εταιρείας Horwath HTL⁸⁰ στην Ελλάδα, στα τέλη του 2018, το 8% των συνολικών ξενοδοχείων καθώς και το 12% των συνολικών κλινών, ανήκαν σε γκρουπ επιχειρήσεων και ξενοδοχειακούς ομίλους, αυξάνοντας το ποσοστό τους κατά 15% και 12,1% αντίστοιχα. Για το 2021, τα ποσοστά ανήλθαν στο 10% των ξενοδοχειακών μονάδων καθώς και το 32% των δωματίων (όχι κλινών) σύμφωνα με την νεότερη μελέτη της GBR Consulting⁸¹. Στην ίδια μελέτη μάλιστα, αναφέρεται πως το 70% των ξενοδοχείων της κατηγορίας πέντε αστέρων, καθώς και το 80% των αντίστοιχων δωματίων, ανήκουν σε ξενοδοχειακούς ομίλους, ενώ τα ποσοστά για την τετράστερη διαμονή ανέρχονται σε 22% και 40% αντίστοιχα. Δηλαδή, η πλειοψηφία των υπερπολυτελών καταλυμάτων, βρίσκονται υπό

⁷⁷ World Travel and Tourism Council (2022): "Global trends travel & tourism"

⁷⁸ ΣΕΤΕ (2022): «Στατιστικά στοιχεία ελληνικού τουρισμού» ηλεκτρονική πρόσβαση στις 08/02/2023 στην διεύθυνση <https://insete.gr/bi/recovery-tracker/>

⁷⁹ Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και προβλέψεων (2022): «ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΕΛΛΑΔΑΣ»

⁸⁰ Horwath HTL (2020): European Chains & Hotels Resort 2019

⁸¹ GBR (2021): Branded hotel rooms in Greece

ιδιοκτησία ή διαχείριση ομίλων, ενώ τα λιγότερα πολυτελή καταλύματα, ανήκουν κατά βάσει σε οικογενειακές ανεξάρτητες επιχειρήσεις.

Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψιν τα στοιχεία του Ινστιτούτου του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ) για το 2021⁸², από τον συνολικό εκτιμώμενο κύκλο εργασιών των ξενοδοχείων που ανήλθε σε 5,48 δις ευρώ (αφορά μόνο την είσπραξη των ξενοδοχείων εντός Ελλάδας και όχι την αμοιβή των διαφόρων tour operators), αυτός μοιράζεται όπως παρακάτω:

- Ξενοδοχεία 5* - 2,81 δις ευρώ ή 51,27%
- Ξενοδοχεία 4* - 1,52 δις ευρώ ή 27,73%
- Ξενοδοχεία 1*, 2* και 3* - 1,15 δις ευρώ ή 21%

Δηλαδή τα ξενοδοχεία 5* τα οποία κατά βάση ανήκουν σε μικρούς ή μεγαλύτερους τουριστικούς ομίλους, απορροφούν περισσότερο από το 50% των εσόδων του κλάδου. Την ίδια στιγμή, στην κατηγορία αυτή των 5 αστεριών, εντάσσεται ποσοστό μόλις 6-7% των συνολικών ξενοδοχειακών μονάδων της χώρας.

Για το έτος 2022 δεν έχουν δημοσιευθεί επίσημα στατιστικά στοιχεία αλλά υπάρχουν οι παρακάτω ξενοδοχειακοί όμιλοι με τις αντίστοιχες ιδιότητες ή υπό διαχείριση εγκαταστάσεις, σύμφωνα με τις ιστοσελίδες τους:

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Οι μεγαλύτεροι ξενοδοχειακοί όμιλοι στην Ελλάδα

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΟΜΙΛΟΥ	ΑΡ. ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ	ΑΡ.ΚΛΙΝΩΝ
GRECOTEL	37	17.800
TUI GROUP	73	17.000
HOTEL BRAIN	177	12.500
CHC HOTELS	40	10.205
SELECTED HIDEAWAYS	86	5.000
LAMWAY HOTELISING GROUP	23	3.500
ZEUS INTERNATIONAL	20	3.500
MITSIS HOTELS	19	3.000
AXIA HOSPITALITY	50	2.500
DER TOURISTIK	30	2.400
SANI/IKOS	9	2.300

⁸² ΙΝΣΕΤΕ (2022): «Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2021», ηλεκτρονική πρόσβαση στις 09/02/2023 στην διεύθυνση https://www.hhf.gr/wpcontent/uploads/2023/02/22_06_Tourism_and_Greek_Economy_2020-2021.pdf

DOMES RESORTS	13	2.000
SWOT HOSPITALITY	27	1.800
TRESOR HOSPITALITY	13	1.600

Από τους παραπάνω ξενοδοχειακούς ομίλους και με βάση τις οικονομικές τους καταστάσεις, μόνο οι όμιλοι Grecotel και Mitsis ανήκουν σε αποκλειστικά ελληνικά κεφάλαια. Οι υπόλοιπες εταιρείες, είτε αποτελούν θυγατρικές επιχειρήσεις πολυεθνικών ομίλων, είτε υπάρχει συμμετοχή στο κεφάλαιο τους από ξένα funds και επιχειρήσεις.

Ο κλάδος του τουρισμού στην Ελλάδα, δεν εμφανίζει όλα τα βασικά χαρακτηριστικά μιας ολιγοπωλιακής αγοράς καθώς υπάρχει ευρύς αριθμός επιχειρήσεων διαφόρων μεγεθών που διαμορφώνουν τις τιμές και τα τουριστικά πακέτα, ενώ υπάρχουν και πολλές διαφορετικές επιλογές υπηρεσίας για τους καταναλωτές. Επιπρόσθετα, υπάρχει πλέον μεγάλος αριθμός μη κύριων τουριστικών καταλυμάτων⁸³ όπως διαμερίσματα, επαύλεις, δωμάτια τύπου Loft κτλ, ο οποίος πλέον προσεγγίζει τον συνολικό αριθμό κλινών των παραδοσιακών ξενοδοχείων⁸⁴ και έχει κύκλο εργασιών περίπου 3.500.000,00€ για το 2022 με υπερδιπλασιασμό των εσόδων της την τελευταία εξαετία. Επομένως, δεν υπάρχουν τρία βασικά χαρακτηριστικά των ολιγοπωλίων, δηλαδή η δυνατότητα δημιουργίας εμποδίων εισόδου νέων ανταγωνιστών, η έλλειψη υποκατάστατων αγαθών – υπηρεσιών (στην προκειμένη περίπτωση υπάρχουν τα ξενοδοχεία λιγότερων αστεριών και τα μη κύρια τουριστικά καταλύματα) καθώς και η δυνατότητα επηρεασμού και καθορισμού των τιμών αποκλειστικά από μερικούς παίκτες.

Ωστόσο, ακόμα και χωρίς τα 3 αυτά χαρακτηριστικά, ο κλάδος του τουρισμού, όσον αφορά τα ξενοδοχειακά καταλύματα, εμφανίζει ισχυρό συγκεντρωτισμό των εσόδων σε μονάδες οι οποίες αποτελούν μέλη ομίλων, ενώ σταδιακά μειώνεται ο όγκος των εσόδων των μικρών ανεξάρτητων μονάδων που ανήκουν σε φυσικά πρόσωπα ή αποτελούν μικρές οικογενειακές κατά βάση επιχειρήσεις.

Τα παραπάνω πιστοποιούνται από την σταθερή αύξηση του αριθμού των ξενοδοχείων 4 και 5 αστέρων και του ποσοστού που καταλαμβάνουν στον συνολικό αριθμό μονάδων, όπως αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα από τα ετήσια στατιστικά στοιχεία από το 2011 έως και το έτος 2021 που δημοσιεύει το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος.

⁸³ Σύμφωνα με τον Ε.Ο.Τ μη κύρια τουριστικά καταλύματα είναι αυτά τα οποία αξιοποιούνται για βραχυχρόνια μίσθωση σε τουρίστες αλλά η κύρια χρήση τους δεν είναι αμιγώς ξενοδοχειακή

⁸⁴ Πανελλήνιος Σύλλογος Διαχειριστών Ακινήτων ΠΑ.ΣΥ.Δ.Α (2022): «Βραχυχρόνιες μισθώσεις ακινήτων στατιστικά στοιχεία και ανάλυση»

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Αριθμός ξενοδοχείων 4* και 5* για τα έτη 2011-2021⁸⁵

ΈΤΟΣ	4*	5*	ΣΥΝΟΛΟ	ΣΥΝ. ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ 4* ΚΑΙ 5*
2011	1234	334	1568	9648	16,25%
2012	1245	343	1588	9661	16,44%
2013	1277	361	1638	9677	16,93%
2014	1298	375	1673	9745	17,17%
2015	1340	419	1759	9757	18,03%
2016	1412	444	1856	9730	19,08%
2017	1485	496	1981	9783	20,25%
2018	1581	550	2131	9873	21,58%
2019	1664	610	2274	9971	22,81%
2020	1708	651	2359	10052	23,47%
2021	1767	700	2467	10098	24,43%

Ο παραπάνω πίνακας, αποτυπώνει ακριβώς την μεταβολή στο μερίδιο αγοράς που καταλαμβάνουν οι πολυτελείς ξενοδοχειακές μονάδες σε σχέση με το σύνολο των καταλυμάτων. Το μερίδιο έχει αυξηθεί από 16,25% σε 24,43% μέσα σε μία δεκαετία. Αξιοσημείωτο είναι ακόμα, το γεγονός πως τα τελευταία χρόνια, η αύξηση σε απόλυτα μεγέθη των ξενοδοχείων 4 και 5 αστέρων, είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των ξενοδοχειακών μονάδων. Αυτό το δεδομένο, ουσιαστικά δείχνει πως υπάρχει μια μικρή μείωση του αριθμού των μη πολυτελών ξενοδοχείων που λειτουργούν στην χώρα, παρόλη την γενικότερη αύξηση των κύριων τουριστικών καταλυμάτων και της εισερχόμενης τουριστικής κίνησης.

2.5 Ανάλυση επιμέρους κλάδων βιομηχανίας τροφίμων και ποτών

Τελευταίος κλάδος προς ανάλυση στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, είναι η βιομηχανία τροφίμων και ποτών. Λόγω της ύπαρξης πληθώρας υποκλάδων που υπάγονται σε αυτήν την κατηγορία, θα επιχειρηθεί ανάλυση των παρακάτω αγορών:

- Ζυθοποιία
- Αναψυκτικά – χυμοί

⁸⁵ Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο της Ελλάδος, ετήσια στατιστικά στοιχεία

- Σοκολατοβιομηχανίες
- Ελληνικός καφές

Ο τομέας της ζυθοποιίας αποτελεί έναν από τους παραδοσιακούς μεταποιητικούς κλάδους που λειτουργούν στην Ελλάδα, με το πρώτο εργοστάσιο παραγωγής να ανοίγει το 1864 (Άνοιγμα εργοστασίου ΦΙΞ). Μάλιστα, αποτελεί έναν κλάδο ο οποίος παρουσιάζει θετικό εμπορικό ισοζύγιο με τις εξαγωγές να υπερβαίνουν κατά 5,8 εκ ευρώ περίπου τις εξαγωγές για το έτος 2020 βάσει της μελέτης της εταιρείας ICAP⁸⁶.

Ο κλάδος κυριαρχείται από 2 μεγάλες εταιρείες, που αποτελούν θυγατρικές μεγάλων ομίλων του εξωτερικού, 2 ελληνικές σημαντικού μεγέθους επιχειρήσεις και από άνω των 40 μικροζυθοποιών, οι οποίες πωλούν τα προϊόντα τους κυρίως τοπικά και σε λίγα καταστήματα εστίασης ανά την χώρα.

Ο **κύκλος εργασιών** του κλάδου για το έτος 2021, υπολογίζεται σε περίπου **390** εκ ευρώ (αφαιρώντας τον ειδικό φόρο κατανάλωσης ο οποίος αποδίδεται στα κρατικά ταμεία). Τα μερίδια αγοράς του κλάδου, διανέμονται όπως παρακάτω, βάσει των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων στο ΓΕΜΗ:

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Μερίδια αγοράς κλάδου ζυθοποιίας 2021 – Στοιχεία από ΓΕΜΗ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	ΜΕΡΙΔΙΟ ΑΓΟΡΑΣ
ΑΘΗΝΑΙΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΙΑ	225.635.637,00 €	57,86%
ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΙΑ	96.069.450,00 €	24,63%
ΖΥΘΟΠΟΙΙΑ ΑΤΑΛΑΝΤΗΣ	33.267.000,00 €	8,53%
ΖΥΘΟΠΟΙΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ	22.726.038,00 €	5,83%
ΑΘΡΟΙΣΜΑ ΜΕΡΙΔΙΟΥ ΑΓΟΡΑΣ		96,85%

Βάσει του πίνακα, **υπάρχουν 2 εταιρείες οι οποίες συγκεντρώνουν αθροιστικά το 82,5% του συνολικού κύκλου εργασιών του κλάδου**. Οι 2 εταιρείες, αποτελούν θυγατρικές επιχειρήσεις πολυεθνικών ομίλων, καθώς η Αθηναϊκή Ζυθοποιία είναι θυγατρική επιχείρηση του μεγαλύτερου παγκοσμίως παραγωγού μπίρας (Heineken N.V.) ενώ η Ολυμπιακή Ζυθοποιία από το 2018 ανήκει 100% στον τέταρτο μεγαλύτερο παγκοσμίως παραγωγό μπίρας (Carlsberg).

⁸⁶ ICAP CRIF (2022): Κλαδική μελέτη ελληνικού κλάδου ζυθοποιίας

Ο χώρος της ζυθοποιίας, είναι ένας τομέας με εμφανή στοιχεία ισχυρής, αφελληνισμένης ολιγοπωλιακής αγοράς, ενώ είναι και ένας τομέας με πλήθος καταγγελιών προς τους δύο μεγαλύτερους παίκτες για υιοθέτηση αθέμιτων πρακτικών.

Επόμενος κλάδος που θα αναλυθεί, είναι ο κλάδος της παραγωγής και πώλησης αναψυκτικών, ο οποίος έχει ιστορική αναδρομή στην χώρα μας από το έτος 1950.

Ο κλάδος βάσει των στοιχείων του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών Αναψυκτικών (Σ.Ε.Β.Α)⁸⁷ έχει αθροιστικό κύκλο πωλήσεων περίπου 748 εκ ευρώ για το 2021 αθροίζοντας και τον κλάδο των χυμών αλλά και τις απευθείας εισαγωγές.

Τα μερίδια αγοράς, για τους μεγαλύτερους παίκτες, βάσει των οικονομικών καταστάσεων του 2021 αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα

ΠΙΝΑΚΑΣ 14. Μερίδια αγοράς κλάδου αναψυκτικών 2021 – Στοιχεία από ΓΕΜΗ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΕ ΕΚ. ΕΥΡΩ	ΜΕΡΙΔΙΟ ΑΓΟΡΑΣ
COCA COLA 3E	471,80	63,07%
PEPSICO	44,17	5,91%
ΛΟΥΞ ΜΑΡΛΑΦΕΚΑΣ	33,86	4,53%
ΒΙΚΟΣ	29,77	3,98%
ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΧΥΜΟΙ	25,36	3,39%
GREEN COLA	17,17	2,30%
ΕΨΑ	9,17	1,23%
ΝΕΚΤΑΡ ΚΟΥΡΤΙΔΗ	3,78	0,51%
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΛΙΑΦΑ	3,54	0,47%
ΑΘΡΟΙΣΜΑ ΜΕΡΙΔΙΟΥ ΑΓΟΡΑΣ		85,38%

Στον πίνακα, περιλαμβάνονται μόνο τα έσοδα των εταιρειών που εδρεύουν ή διατηρούν θυγατρική εταιρεία στην χώρα μας και δεν περιλαμβάνει π.χ τα έσοδα που έχουν η COCA COLA 3E και η PEPSICO από προϊόντα με τα σήματα τους που εισάγονται στην Ελλάδα από διάφορες εμπορικές επιχειρήσεις και πωλούνται εντός της χώρας. Ουσιαστικά, το συνολικό μερίδιο αγοράς που διατηρούν στην ελληνική

⁸⁷ ΣΕΒΑ ιστοσελίδα, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 10/02/2023 στην διεύθυνση <http://seva.com.gr/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%8D%CF%80%CF%89%CE%BC%CE%B1/%CE%BF-%CE%BA%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/>

επικράτεια οι δύο μεγάλοι παίκτες υπερβαίνει το ποσοστό του 68,98% που αποτυπώνεται στον πίνακα.

Έτσι, έχουμε ακόμα έναν σημαντικό κλάδο βιομηχανικής παραγωγής, ο οποίος σε ποσοστό άνω του 70% κυριαρχείται από 2 μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες αποτελούν θυγατρικές πολυεθνικών ομίλων.

Επόμενος κλάδος ανάλυσης της παρούσας μελέτης, είναι ο κλάδος της αγοράς σοκολάτας. Η αγορά αυτή, είναι από τους κλάδους με την μικρότερη επίδραση από την πανδημία του covid-19 ενώ είναι και ένας κλάδος στον οποίο τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας έχουν μικρή συνεισφορά.⁸⁸

Ο όγκος των λιανικών πωλήσεων της εγχώριας αγοράς κυμαίνεται στα 195 εκ ευρώ για το 2021 σύμφωνα με την πιο πρόσφατη έρευνα της Nielsen Iq⁸⁹. Ο κύκλος εργασιών αφορά μόνο τις πωλήσεις των σοκολατοβιομηχανιών στα οργανωμένα κανάλια λιανικής πώλησης, σούπερ μάρκετ – παντοπωλεία – περίπτερα και όχι τον συνολικό όγκο της εγχώριας αγοράς, ο οποίος περιλαμβάνει και πωλήσεις ειδών ως πρώτη ύλη σε άλλες βιομηχανίες, εξαγωγές κτλ.

Τα κατά προσέγγιση μερίδια αγοράς των μεγαλύτερων παικτών υπολογίζονται όπως παρακάτω σύμφωνα με την ως άνω έρευνα:

- ION – 36%
- MONDELEZ – 30%
- FERRERO – 8%
- MARS – 6%

Δηλαδή υπάρχουν 4 μεγάλοι παίκτες στην εγχώρια αγορά που συγκεντρώνουν το 80% του συνολικού κύκλου εργασιών ενώ διαθέτουν ευρέως αναγνωρισμένα εμπορικά σήματα. Από τις 4 εταιρείες, παραγωγική δραστηριότητα εντός της ελληνικής επικράτειας διατηρούν μόνο οι 2 μεγάλοι παίκτες ION και MONDELEZ.

Η ιστορία του κλάδου στην Ελλάδα δείχνει πως ανέκαθεν υπήρχε ισχυρή παρουσία ελάχιστων ισχυρών επιχειρήσεων που κυριαρχούσαν στην αγορά. Το 1861 άνοιξε ουσιαστικά το πρώτο εργαστήριο σοκολάτας, από τον Παυλίδη Σ. με την παραγωγή της σοκολάτας Παυλίδη και το 1873 άνοιξε το πρώτο εργοστάσιο. Αντίστοιχα ο μεγαλύτερος παίκτης της εγχώριας αγοράς, η ION, ιδρύθηκε το 1930 και έως και σήμερα οι 2 αυτές εταιρείες διατηρούν τα μεγαλύτερα μερίδια της ελληνικής αγοράς.

⁸⁸ New Money (2022): Οι πέντε εταιρείες που δίνουν μάχη στον κλάδο της αγοράς σοκολάτας, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 11/02/2023 στην διεύθυνση <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/business-stories/i-pente-eteries-pou-dinoun-machi-gia-ton-gliko-tziro-tis-sokolatas-stin-ellada/>

⁸⁹ Βλέπε υποσημείωση 50

Ωστόσο, η εταιρεία ΠΑΥΛΙΔΗΣ, το 1986 εξαγοράστηκε από την Ελβετική πολυεθνική εταιρεία Jacobs Suchard η οποία το 1991 συγχωνεύτηκε με την Αμερικάνικη πολυεθνική εταιρεία Kraft Foods Inc. η οποία πλέον ονομάζεται Mondelez International και αποτελεί την μεγαλύτερη εταιρεία παραγωγής και εμπορίας σνακ παγκοσμίως.

Αντίστοιχα η εταιρεία Ferrero αποτελεί 100% θυγατρική της ιταλικής πολυεθνικής εταιρείας Ferrero SpA η οποία αποτελεί την δεύτερη μεγαλύτερη επιχείρηση παραγωγής και εμπορίας σοκολάτας στην παγκόσμια αγορά. Η εταιρεία στην Ελλάδα διατηρεί αποκλειστικά εμπορική δραστηριότητα.

Το ίδιο ισχύει και για την Mars Hellas η οποία αποτελεί μέλος του αμερικανικού πολυεθνικού ομίλου Mars Inc η οποία και αποτελεί την τέταρτη μεγαλύτερη ιδιωτικά ελεγχόμενη επιχείρηση στις Η.Π.Α.

Ο κλάδος λοιπόν της παραγωγής και εμπορίας σοκολάτας και των συναφών προϊόντων επίσης εμφανίζει τόσο ισχυρή συγκέντρωση όσο έντονη κυριαρχία πολυεθνικών επιχειρήσεων. Άλλωστε το 20% του υπολοίπου μεριδίου αγοράς, συμπεριλαμβάνει και πωλήσεις μέσω των σημαντικών δικτύων λιανικής οι οποίες προέρχονται από απευθείας εισαγωγές προϊόντων, ειδικά για τα σούπερ μάρκετ (π.χ. η Lidl διανέμει σημαντικό όγκο εισαγόμενων προϊόντων σε μάρκες τις οποίες δεν διαθέτουν τα υπόλοιπα σούπερ μάρκετ) με φίρμες όπως η πολωνική Terravita, οι γερμανικές Schogetten, Fin Carre, Ritter Sport κ.ά. αλλά και τα σήματα της πολυεθνικής Nestle η οποία δεν έχει σημαντικό μερίδιο αγοράς στον κλάδο της σοκολάτας.

Ακόμα ένας κλάδος με ευρύτατη συγκέντρωση του κύκλου εργασιών σε λίγες, ισχυρές πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι ο κλάδος του ελληνικού καφέ. Η χώρα μας είναι από τις μεγαλύτερες κατά κεφαλήν καταναλώτριες καφέ παγκοσμίως, καθώς βρίσκεται στην 17 θέση της λίστας του παγκοσμίου οργανισμού Καφέ⁹⁰. Ωστόσο στην χώρα μας, παράγεται κατά βάσει ο ελληνικός καφές ενώ τα υπόλοιπα είδη εισάγονται. Στα ράφια των σούπερ μάρκετ που αποτελούν και το βασικό κανάλι λιανικής αγοράς, ο συνολικός όγκος αγορών καφέ για όλα τα είδη, ανέρχεται σε περίπου 400 εκ ευρώ, με το 32% ήτοι περίπου 130 εκ ευρώ να αντιστοιχούν στον ελληνικό καφέ σύμφωνα με την έρευνα της Nielsen⁹¹.

Ιστορικά στον ελληνικό χώρο, οι 2 ιστορικότερες και πλέον αναγνωρίσιμες μάρκες ελληνικού καφέ είναι οι Λουμίδης και Bravo. Οι 2 επιχειρήσεις έχουν εξαγοραστεί

⁹⁰ International Coffee Organization : Biggest coffee drinkers per capita ηλεκτρονική πρόσβαση στις 11/02/2023 στην διεύθυνση <https://kaucoffeemill.com/2019/01/30/the-countries-that-drink-the-most-coffee/>

⁹¹ Βλέπε υποσημείωση 50

από τους δύο μεγαλύτερους παίκτες της παγκόσμιας αγοράς καφέ, η μεν Λουμίδης από την Nestle το 1986 ενώ λίγα χρόνια αργότερα ο καφές Bravo εξαγοράζεται από την πολυεθνική εταιρεία Sara Lee ενώ σήμερα ανήκει στο χαρτοφυλάκιο της Ολλανδικής πολυεθνικής εταιρείας Jacobs Douwe Egberts. Οι 2 αυτές φίρμες απορροφούν περισσότερο από το 85% της ελληνικής κατανάλωσης μέσω των δικτύων των σούπερ μάρκετ με τα ποσοστά της πρώτης να κυμαίνονται στο 65%-75% ενώ της δεύτερης στο 10% - 15%. Ο υπόλοιπος κύκλος εργασιών μοιράζεται κατά βάσει σε προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας και μικρότερους παίκτες.

Τελευταίος κλάδος με τον οποίο ασχολείται η παρούσα εργασία είναι ο κλάδος των ζυμαρικών. Ο κλάδος των ζυμαρικών είναι ένας από τους βασικότερους κλάδους της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων, καθώς τα προϊόντα της είναι ευρέως διαδεδομένα και μάλιστα η χώρα μας αποτελεί τον 4^ο μεγαλύτερο καταναλωτή ζυμαρικών ανά κάτοικο παγκοσμίως⁹². Ο συνολικός ετήσιος κύκλος εργασιών λιανικής για την βιομηχανία ζυμαρικών υπολογίζεται σε 180 εκ ευρώ από την εταιρεία Nielsen⁹³ με σημαντικό ποσοστό να έχουν τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας τα οποία πωλούνται μέσω των σούπερ μάρκετ (περίπου 26%, τα οποία παρασκευάζονται ωστόσο από τις εγχώριες βιομηχανίες). Ο κλάδος, λόγω και της χαμηλής τιμής πώλησης των προϊόντων, εμφανίζει σταθερά αυξημένη ποσότητα πωλήσεων τόσο σε όγκο όσο και σε τιμές, ενώ παρουσιάζει και σημαντική εξαγωγική δραστηριότητα σε περίπου 45 χώρες παγκοσμίως.

Στον κλάδο των ζυμαρικών, υπάρχουν 4 σημαντικοί παίκτες οι οποίοι συγκεντρώνουν το 93% της ελληνικής αγοράς, με το υπόλοιπο ποσοστό να αφορά κατά βάσει μικρότερες οικογενειακές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται είτε τοπικά, είτε με ιδιαίτερα προϊόντα υψηλότερης ποιότητας τα οποία όμως δεν εμφανίζουν την ίδια ζήτηση, λόγω κόστους με τις βασικές κατηγορίες ζυμαρικών.

Οι 4 μεγαλύτεροι παίκτες της εγχώριας αγοράς και τα μερίδια τους, παρουσιάζονται παρακάτω:

- Barilla Hellas (ΜΙΣΚΟ, Barilla) – 43%
- ΜΕΛΙΣΣΑ – ΚΙΚΙΖΑΣ (Μέλισσα, ΑΒΕΖ, Primo Gusto) – 36%
- Eurimac (Famiglia, ΜΑΚΒΕΛ) – 8,5%
- Δάκος – Ήλιος (Ήλιος) – 5,5%

Δηλαδή και η αγορά των ζυμαρικών εμφανίζει υψηλή συγκέντρωση με 4 σημαντικές επιχειρήσεις εκ των οποίων οι δύο πρώτες, συγκεντρώνουν μερίδιο αγοράς σχεδόν 80%. Όσον αφορά το ιδιοκτησιακό καθεστώς των επιχειρήσεων, η εταιρεία Barilla αποτελεί θυγατρική της ιταλικής πολυεθνικής Barilla Group η οποία αποτελεί τον

⁹² International pasta organization (2022): Worldwide pasta consuming research

⁹³ Βλέπε υποσημείωση 90

μεγαλύτερο παραγωγό ζυμαρικών παγκοσμίως. Αντίστοιχα η εταιρεία Eurimas αποτελεί θυγατρική εταιρεία του ιταλικού πολυεθνικού ομίλου Euricom (ο οποίος στην Ελλάδα διατηρεί και επιχείρηση παραγωγής ρυζιού). Συνεπώς και στον κλάδο των ζυμαρικών, υπάρχει ισχυρή πολυεθνική παρουσία με άνω του 50% του μεριδίου αγοράς, να κατέχεται από πολυεθνικούς ομίλους του εξωτερικού.

Λόγω του πλήθους των επιμέρους αγορών που εντάσσονται στην βιομηχανία τροφίμων – ποτών, στα πλαίσια της παρούσας εργασίας δεν θα επιχειρηθεί ανάλυση περαιτέρω κλάδων. Παρόλα αυτά, παρατίθενται παρακάτω, σημαντικά ορόσημα – εξαγορές σημαντικών ελληνικών εταιρειών από πολυεθνικούς και ελληνικούς ομίλους – funds μετά το 2011, οι οποίοι απέκτησαν μέσω των συμφωνιών αυτών σημαντικά μερίδια της ελληνικής αγοράς:

ΈΤΟΣ 2015

- Εξαγορά εταιρείας αλλαντικών Λακωνική Τροφίμων από το fund Impala Investments

ΈΤΟΣ 2016

- Απόκτηση στρατηγικού μεριδίου του μετοχικού κεφαλαίου της κρητικής εταιρείας παραγωγής προϊόντων ζύμης ΑΦΟΙ ΧΙΩΤΑΚΗ από το fund Impala Investments
- Απόκτηση της εταιρείας παραγωγής προϊόντων καφέ Cafetex από το fund VNK Capital
- Εξαγορά του 70% της εταιρείας εμφιάλωσης νερού Σουρωτή από τον όμιλο Belterra Investments

ΈΤΟΣ 2017

- Εξαγορά του 70% της αλλαντοποιίας Χαρίνο από το fund Impala Investments
- Εξαγορά του πλειοψηφικού μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας παραγωγής και διάθεσης πολλαπλασιαστικού φυτικού υλικού Vitro Hellas από την ρωσική εταιρεία Demerus
- Εξαγορά του 50,01% του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας γαλακτοκομικών προϊόντων Quality Brands από την ιταλική πολυεθνική εταιρεία Granarolo SpA
- Εξαγορά της εταιρείας παραγωγής φυτικών τυριών Arivia από το fund Southbridge Europe Mezzanine SICAR. Σήμερα η επιχείρηση έχει εξαγοραστεί από τον ολλανδικό πολυεθνικό όμιλο Urfield.

- Εξαγορά του 70% του τυροκομείου Δομοκός από την εταιρεία γαλακτοκομικών προϊόντων Optima

ΈΤΟΣ 2018

- Εξαγορά της πλειοψηφίας του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας παραγωγής α'υλών ζαχαροπλαστικής και αρτοποιίας Olympic Foods από το Ινδικό fund Switz Group
- Εξαγορά του υπολοίπου 49% της Ολυμπιακής Ζυθοποιίας από την πολυεθνική εταιρεία Carlsberg International
- Απόκτηση μειοψηφικού μεριδίου της εταιρείας παραγωγής προϊόντων ντομάτας Damavand από το fund Diorama

ΈΤΟΣ 2019

- Η εταιρεία MINEPBA εξαγοράζεται από την ΕΛΑΙΣ ΖΕΥΣ Α.Ε. που ανήκει σε 2 επενδυτικά fund. Η εταιρεία διαθέτει τις γνωστές μάρκες ντοματοχυμοί Putnamo, βούτυρο Φαστ, ξίδι ΤΟΠ κτλ.
- Εξαγορά του 61% της εταιρείας παρασκευής κρητικών αρτοσκευασμάτων «Κρητών Άρτος» από το Ινδικό fund Switz Group
- Εξαγορά της εταιρείας παραγωγής ζυμών και προϊόντων ζύμης Κανάκης από τον νορβηγικό πολυεθνικό όμιλο Orkla Group
- Εξαγορά του 44,73% της εξαγωγικής εταιρείας παραγωγής προϊόντων αρτοποιίας από το fund Lime Partners
- Εξαγορά των εταιρειών ιχθυοκαλλιέργειας Νηρεύς και Σελόντα από την Andromeda Seafoods Group η οποία ανήκει στο αμερικανικό fund Amerra και στο κρατικό fund των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων Mubadala
- Εξαγορά ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας παραγωγής κατεψυγμένων προϊόντων ζύμης Ροδούλα, από το fund Elikonos
- Απόκτηση του 36% της εταιρείας παραγωγής τροφίμων σε κονσέρβα «Παλίρροια – Σουλιώτης» από το fund VNK Capital

ΈΤΟΣ 2020

- Εξαγορά του ομίλου Vivartia από το Γαλλικό fund (με έδρα στο Λουξεμβούργο) CVC Capital. Μέσω της εξαγοράς, ο νέος ιδιοκτήτης αποκτά

- τον έλεγχο των γαλακτοβιομηχανιών ΔΕΛΤΑ και ΔΩΔΩΝΗ, της εταιρείας λαχανικών ΜΠΑΡΜΠΑ ΣΤΑΘΗΣ και των εταιρειών εστίασης Goody's – Everest.
- Εξαγορά της leader εταιρείας στον χώρο των αλλαντικών Κρέτα Φαρμ από το fund Impala Investments
 - Εξαγορά ποσοστού 20% του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας Agrifreda (κατεψυγμένα λαχανικά, εμφιάλωση νερού, είδη ζαχαροπλαστικής) από το fund EOS Capital
 - Εξαγορά μειοψηφικού στρατηγικού ποσοστού της Ελληνικής Ζυθοποιίας Αταλάντης από το fund DECA Investments
 - Εξαγορά της εταιρείας παραγωγής αναψυκτικών Αφοί Κλιάφα καθώς και της εταιρείας εμφιάλωσης νερού Δουμπιά από την Ελληνικά Γαλακτοκομεία
 - Η βιομηχανία παγωτών Kayak αγόρασε το 100% της εταιρείας παραγωγής και διανομής frozen yoghurt Chillbox και το 50% της κρητικής παγωτοβιομηχανίας Κρητικά Παγωτά

ΈΤΟΣ 2021

- Εξαγορά της Chipita Global , εταιρείας παραγωγής κρουασάν και σνακ από την αμερικανική πολυεθνική εταιρεία Mondelez (να σημειωθεί πως μεγαλομέτοχος της Chipita Global ήδη από το 2010 ήταν η σαουδαράβικη εταιρεία Olaya)
- Εξαγορά της εταιρείας κατεψυγμένων αλιευμάτων Καλλιμάνης από την τουρκική πολυεθνική εταιρεία Dardanel
- Εξαγορά της πλειοψηφίας του μετοχικού κεφαλαίου της Μ. Αραμπατζής – Ελληνική Ζύμη από τον όμιλο Vivartia
- Εξαγορά της εταιρείας παραγωγής σαλτσών Mediterranean Foods (Brava, Delicia) από την ΜΙΝΕΡΒΑ
- Εξαγορά της κρητικής εταιρείας παραγωγής ελαιόλαδου Terra Creta από την MELISSA – ΚΙΚΙΖΑΣ
- Εξαγορά της εταιρείας παραγωγής και πώλησης συσκευασμένων άυλών ζαχαροπλαστικής «Σαμούρη» Ινδικό fund Switz Group
- Αγορά ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου της Leader εταιρείας παραγωγής νωπών λαχανικών Eurocatering (Φρεσκοούλης) από τα funds Eliconos 2 SCA Sicar και EOS Capital Partners
- Αγορά ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας παραγωγής και εξαγωγής κρεατοσκευασμάτων Megas Yeeros από το fund Eliconos 2 SCA Sicar
- Αγορά ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας εισαγωγής και επεξεργασίας αλιευμάτων Select Fish από το fund Eliconos 2 SCA Sicar

- Εξαγορά της πλειοψηφίας του μετοχικού κεφαλαίου της αρτοποιίας Bake Hellas από την βελγική πολυεθνική εταιρεία La Lorraine Bakery Group
- Εξαγορά της κορινθιακής εταιρείας εμφιάλωσης νερού Ζηρεία από την εταιρεία ΧΗΤΟΣ ΑΕΒΕ (Ζαγόρι)

ΈΤΟΣ 2022

- Εξαγορά της Ιχθυοτροφεία Κεφαλλονιάς από την ισπανική εταιρεία Grupo Profand
- Εξαγορά της θεσσαλικής εταιρείας παραγωγής χυμών Ελληνικοί Χυμοί από τα fund EOS Capital και BeSproke
- Ολοκλήρωση εξαγοράς του 100% του μετοχικού κεφαλαίου της αλλαντοποιίας Νίκας από το fund Cryred Investments
- Εξαγορά συνδεδεμένων εταιρειών παραγωγής αλλαντικών ‘Έδεσμα’ και σαλατών ‘Αμβροσία’ από την αλλαντοποιία Νίκας
- Εξαγορά της εταιρείας παραγωγής αναψυκτικών Three Cents από τον όμιλο Coca Cola
- Απόκτηση της οινοποιίας Μαλαματίνα από τον Όμιλο Mantis Group

Βάσει των παραπάνω δεδομένων, από τον κλάδο των τροφίμων και ποτών, αρκετές σημαντικές υπό-αγορές του κλάδου εμφανίζουν σημαντικό βαθμό συγκέντρωσης, με 3-4 μεγάλες επιχειρήσεις να συγκεντρώνουν ποσοστά άνω του 70%. Σημαντικό μερίδιο των επιχειρήσεων αυτών, βρίσκεται πλέον υπό τον έλεγχο μεγάλων πολυεθνικών ομίλων ή fund. Η τάση μάλιστα για συγκέντρωση της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών, ενισχύεται σταθερά κυρίως μέσω συμφωνιών εξαγορών και συγχωνεύσεων καθώς και εισδοχής επενδυτικών σχημάτων – fund στο μετοχικό κεφάλαιο ελληνικών επιχειρήσεων. Η παραπάνω τάση, γίνεται εμφανής από τα στοιχεία που συγκεντρώνει η PriceWaterHouse Coopers Hellas – PWC Hellas, ο όγκος των συναλλαγών για εξαγορές και συγχωνεύσεις στην Ελληνική Οικονομία κυμάνθηκαν όπως παρακάτω:

ΠΙΝΑΚΑΣ 15. M&A transactions in Greece - PWC⁹⁴ 2011-2021

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ Ε&Σ	ΑΞΙΑ Ε&Σ σε δις ευρώ
2011	8	1,6
2012	10	1,0
2013	17	3,4
2014	35	2,3
2015	29	1,5
2016	38	4,6

⁹⁴ PWC Hellas: (2022): “Deals in Greece 2021” and M&A transactions in Greek Market statistics ηλεκτρονική πρόσβαση στις 12/02/2023 στην διεύθυνση <https://www.pwc.com/gr/en/publications/greek-thought-leadership/deals-in-greece-2021.html>

2017	36	2,0
2018	51	3,7
2019	85	4,3
2020	59	4,1
2021	76	4,3

Να σημειωθεί ότι οι παραπάνω αριθμοί συμπεριλαμβάνουν και τις ιδιωτικοποιήσεις κρατικών επιχειρήσεων οι οποίες αυξάνουν τον όγκο των συναλλαγών, αλλά για τα έτη 2011-2015 αποτελούσαν και την πλειοψηφία των συναλλαγών.

Η παραπάνω τάση, συγκέντρωσης των διαφόρων κλάδων καθώς και εισαγωγής ξένων κεφαλαίων μέσω εξαγορών συμμετοχών σε ελληνικές επιχειρήσεις, υφίσταται και στους λοιπούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας (υπηρεσίες πληροφορικής, λοιπές χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, κατασκευές, real estate). Άλλωστε, στην ελληνική οικονομία, υπάρχει σχεδόν ανύπαρκτη είσοδος νέων ανταγωνιστών, λόγω της μεγάλης απαιτούμενης επένδυσης σε κεφάλαιο και παραγωγικούς πόρους, που κάνει ακριβώς την εξαγορά μιας υφιστάμενης επιχείρησης περισσότερο συμφέρουσα.⁹⁵

Όλα τα παραπάνω, συντελούν στην δημιουργία ολιγοπωλιακών τομέων στην ελληνική οικονομία με αρνητικές προοπτικές για τις μικρότερες επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν ακόμα την πλειοψηφία των οντοτήτων που δραστηριοποιούνται στην ελληνική αγορά και οι οποίες πλέον έχουν όλο και μεγαλύτερα εμπόδια στο να ανταγωνίζονται τους μεγαλύτερους ομίλους που κυριαρχούν πλέον στην ελληνική αγορά.

Άλλωστε, ένα από το βασικότερα προτερήματα των ισχυρών παικτών που λειτουργούν σε έναν ολιγοπωλιακό κλάδο, είναι η δημιουργία οικονομιών κλίμακας οι οποίες ακριβώς προσφέρουν στους μεγάλους παραγωγούς ανταγωνιστικό πλεονέκτημα κόστους (δηλαδή παράγουν και πωλούν με μικρότερο κόστος) έναντι των μικρότερων ανταγωνιστών τους, ειδικά με δεδομένο ότι οι κλάδοι δεν αποτελούν διαφοροποιημένα ολιγοπώλια⁹⁶, καθώς τα διαφοροποιημένα προϊόντα ουσιαστικά παράγονται και διανέμονται από μικρότερες επιχειρήσεις που λειτουργούν τοπικά και δεν αποτελούν σημαντικούς παίκτες.

Επιπλέον, οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις, διανέμοντας τον μεγαλύτερο όγκο των προϊόντων τους μέσω των αλυσίδων σούπερ μάρκετ, πιέζονται για χαμηλότερες τιμές, τις οποίες είναι σε θέση να προσφέρουν ακριβώς λόγω της επίτευξης οικονομιών κλίμακας. Αντίθετα, οι μικρότεροι παραγωγοί δεν δύνανται να

⁹⁵ Dwivedi, D. N., 2010, 'Managerial Economics', 7th edition

⁹⁶ Mansfield E. (1996), Managerial economics: theory, applications and cases

ακολουθήσουν τις τιμολογιακές πολιτικές των μεγαλύτερων ανταγωνιστών, με αποτέλεσμα τα προϊόντα τους, να πωλούνται είτε στις τοπικές αγορές, είτε να απευθύνονται σε μικρότερη μερίδα καταναλωτών οι οποίοι επιλέγουν τα προϊόντα τους σε ελάχιστες περιπτώσεις κυρίως όταν αναζητούν υψηλότερη ποιότητα, ειδικά εν μέσω πληθωριστικής κρίσης που επικρατεί στην ελληνική οικονομία εδώ και 15 περίπου μήνες. Το παραπάνω αποτυπώνεται και στην έρευνα της Ernst & Young σε συνεργασία με την MRB⁹⁷ όπου το 70% των καταναλωτών του δείγματος, δηλώνει ότι έχει περιορίσει τις δαπάνες σχετικά με τα προϊόντα που δεν αποτελούν είδη πρώτης ανάγκης, με την τιμή να αποτελεί πλέον τον βασικότερο παράγοντα επιλογής των αγορών. Ταυτόχρονα, το 56% έχει στραφεί και στα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας (τα οποία παράγονται από τους μεγάλους παραγωγούς με χαμηλότερο κόστος).

Η παραπάνω τάση συγκεντροποίησης των παραγωγικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας, είναι σε πλήρη συνάρτηση με το παγκόσμιο οικονομικό γίνεσθαι, όπου οι συμφωνίες εξαγωγών / συγχωνεύσεων καθώς και η τοποθέτηση ξένων κεφαλαίων σε όλες σχεδόν τις αγορές παγκοσμίως, έχει εντατικοποιηθεί πλήρως.

⁹⁷ EY Greece (2022), Οι Έλληνες καταναλωτές ανήσυχτοι και με νέες αγοραστικές συνήθειες, σε ένα διαρκώς πιο αβέβαιο περιβάλλον ηλεκτρονική πρόσβαση στις 12/02/2023 στην διεύθυνση: https://www.ey.com/el_gr/news/2022/07/ey-oi-ellines-katanalotes-anisixoi-kai-me-nees-agorastikes-sinitheies-se-ena-diarkos-pio-avevaio-periballon

3.Μεθοδολογία

3.1.Συλλογή δεδομένων

Στον παρόν κεφάλαιο, περιγράφεται αναλυτικά η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την διεξαγωγή της διερεύνησης, για το αν και κατά πόσο επηρεάζονται οι μικρές επιχειρήσεις λιανικής πώλησης τροφίμων, από την επικράτηση των μεγάλων αλυσίδων σούπερ μάρκετ στην ελληνική αγορά.

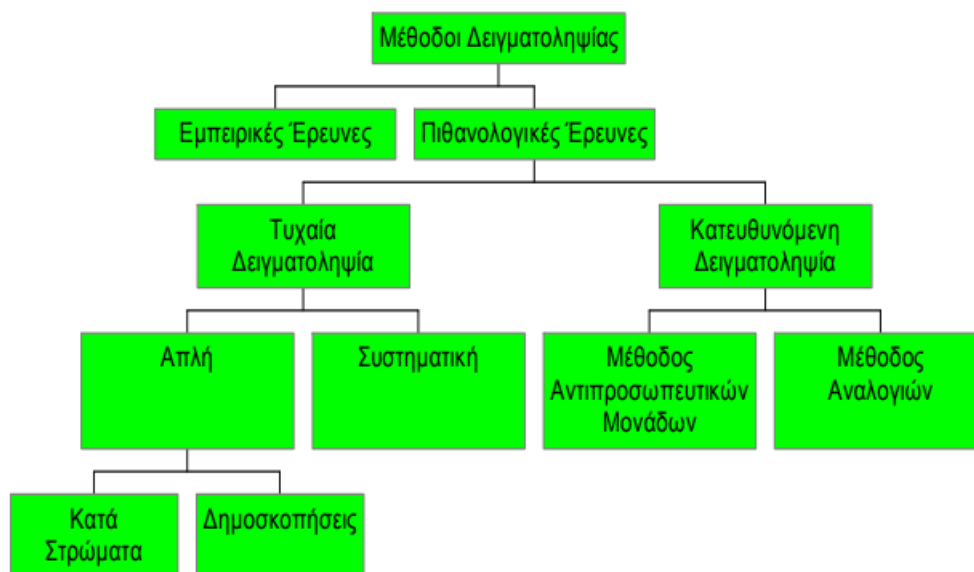
Ως μέθοδος συλλογής δεδομένων επιλέχθηκε η συμπλήρωση ειδικού ερωτηματολογίου με 26 ερωτήσεις. Ο συγκεκριμένος τρόπος συλλογής δεδομένων, είναι περισσότερο προσιτός στους ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων οι οποίοι καλούνται να τα συμπληρώσουν με αποτέλεσμα να μπορεί να απαντηθεί από μεγαλύτερο δείγμα επιχειρήσεων, ενώ η τυποποίηση των ερωτήσεων του, διευκολύνει την περαιτέρω αξιολόγηση των απαντήσεων.

Το βασικότερο μειονέκτημα του ερωτηματολογίου είναι ότι δεν βοηθά στην αποσαφήνιση περισσότερο ανοιχτών ερωτήσεων και περιορίζεται κυρίως σε απάντηση ερωτήσεων μονολεκτικά.

Παρόλα αυτά, το ερωτηματολόγιο παραμένει σήμερα ο απλούστερος, φθηνότερος και ταχύτερος τρόπος απεύθυνσης σε μεγαλύτερα δείγματα ανθρώπων για την διεξαγωγή ερευνών, γι αυτό άλλωστε και επιλέγεται από πλήθος ερευνητών και διάφορους οργανισμούς όπως η ΕΛΣΤΑΤ, εταιρείες δημοσκοπήσεων, ΜΜΕ κτλ.

Στην παρακάτω εικόνα, φαίνονται οι διάφορες μέθοδοι δειγματοληψίας για την δημιουργία αποτελεσματικών δειγμάτων έρευνας (Παπαδημητρίου 2001)⁹⁸

⁹⁸ Παπαδημητρίου Γ. (2001): Περιγραφική Στατιστική, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Παρατηρητής

Ως μέθοδος δειγματοληψίας, επιλέχθηκε η κατευθυνόμενη δειγματοληψία και συγκεκριμένα η μέθοδος αντιπροσωπευτικών μονάδων, καθώς το ερωτηματολόγιο αποστάλθηκε σε 85 επιχειρήσεις λιανικής για τις οποίες ο ερευνητής γνώριζε το αντικείμενο δράσης τους. Δεν επιλέχθηκε η τυχαία δειγματοληψία, καθώς θα μπορούσαν να απαντούν και άτομα τα οποία δεν είναι επιχειρηματίες λιανικής και επομένως τα δεδομένα που θα συλλέγονταν δεν θα ήταν αξιόπιστα, καθώς το δείγμα υπήρχαν σημαντικές πιθανότητες να είναι ακατάλληλο.

Βάσει των παραπάνω το σύνολο των συμμετεχόντων στην έρευνα, 82 από τους 85 παραλήπτες των ερωτηματολογίων, είναι επιχειρηματίες λιανικής με επικέντρωση σε τρεις κατηγορίες (κρεοπωλεία – παντοπωλεία – ιχθυοπωλεία) αποκλειόμενων τυχόν απαντήσεων από άτομα τα οποία δεν εντάσσονται στην κατηγορία αυτή (των επιχειρήσεων λιανικής).

3.2. Κατάρτιση ερωτήσεων

Όπως αναφέρθηκε, το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 26 ερωτήσεις, οι οποίες δεν απαιτούν ανοιχτή συμπλήρωση απαντήσεων. **Όλες οι δυνατές απαντήσεις στα εισαγωγικά ερωτήματα της έρευνας είναι ποιοτικές. Αντίστοιχα οι απαντήσεις από την ερώτηση 7 έως την 26 είναι απαντήσεις τάξεως (ordinal) από το 1-4 ή από το 1-5.**

Η επιλογή τόσο του αριθμού των ερωτήσεων, όσο και η αποφυγή ανοιχτών ερωτήσεων, αποσκοπούν στην ουσιαστική συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τους ερωτώντες.

Συχνά, παρατηρείται το φαινόμενο σε αντίστοιχης λογικής ερωτηματολόγια, αυτά να αποτελούνται από μεγάλο όγκο ερωτήσεων που κουράζουν τους ερωτώντες και τους οδηγούν να καταλήγουν να απαντούν ερωτήσεις από ένα σημείο και έπειτα, με έλλειψη συγκέντρωσης και περιορισμένο ενδιαφέρον. Ο κίνδυνος αυτός, που οδηγεί πολλές φορές στην μη συλλογή πραγματικών απαντήσεων αλλά απλά απαντήσεων «για την απάντηση» αποφεύγεται με την δημιουργία ενός ερωτηματολογίου, με λιγότερες αλλά στοχευμένες ερωτήσεις.

Με τον τρόπο αυτόν, το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων διατηρείται μέχρι το πέρας του ερωτηματολογίου, ενώ γίνεται και ευκολότερη η διαχείριση των απαντήσεων για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Το ερωτηματολόγιο είναι πρωτότυπο, καθότι άλλωστε δεν έχει υπάρξει σύμφωνα και με την αναζήτηση του γράφοντα, προηγούμενη αναλυτική μελέτη των ως άνω δεδομένων. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν προαιρετική και ανώνυμη επομένως δεν δύναται ο ερευνητής να γνωρίζει την ταυτότητα των συμμετεχόντων σε σχέση με το αρχικό δείγμα των 85 επιχειρήσεων.

3.3.Ερευνητικά ερωτήματα

Το εν θέματι ερωτηματολόγιο, απευθύνεται βασικώς σε τρεις κατηγορίες επιχειρήσεων: Κρεοπωλεία – Ιχθυοπωλεία – Παντοπωλεία. Αποστάλθηκε προς συμπλήρωση σε 85 επιχειρήσεις λιανικής που δραστηριοποιούνται σε όλη την ελληνική επικράτεια, η πλειοψηφία των οποίων εντάσσεται σε μία από τις παραπάνω κατηγορίες.

Η επιλογή των τριών κατηγοριών έγινε διότι αποτελούν βασικά παραδείγματα του κλάδου του λιανικού εμπορίου που επηρεάζονται από την ανάπτυξη των αλυσίδων σούπερ μάρκετ.

Τα παντοπωλεία ουσιαστικά αποτελούν επιχειρήσεις οι οποίες εμπορεύονται σχεδόν τα ίδια προϊόντα με τα σούπερ μάρκετ, ανεξαρτήτως μεγέθους, και άρα δέχονται από την φύση της λειτουργίας τους τον εντονότερο ανταγωνισμό από αυτά. Η πλειοψηφία των προϊόντων που πωλούνται μέσω των παντοπωλείων, είναι συσκευασμένα από τους παραγωγούς. Εδώ και πολλά χρόνια ουσιαστικά, παρατηρείται μια μείωση της δυναμικότητας των τοπικών παντοπωλείων, τα οποία

πλέον παίζουν συμπληρωματικό ρόλο στην καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών, η οποία κυρίως καταλήγει στις μεγάλες ή μικρές αλυσίδες.

Το κρέας, αποτελεί ένα από τα τρόφιμα για τα οποία, ειδικά μετά την πανδημία του covid-19, έχει ενισχυθεί σημαντικά η πώληση τους μέσω των αλυσίδων σούπερ μάρκετ. Σήμερα όλα τα καταστήματα των σούπερ μάρκετ, μικρού ή μεγάλου μεγέθους, διαθέτουν προϊόντα κρέατος νωπά ή κατεψυγμένα. Τα μικρότερα καταστήματα, διανέμουν τα προϊόντα κρέατος συσκευασμένα, ενώ τα μεγαλύτερα διαθέτουν και τα ίδια εσωτερικά κρεοπωλεία, τα οποία επεξεργάζονται και πωλούν φρέσκο κρέας, διατηρώντας ταυτόχρονα στα ράφια τους και συσκευασμένα είδη. Άρα πλέον και τα κρεοπωλεία, ανήκουν στις επιχειρήσεις που κατά τον γράφοντα, αντιμετωπίζουν όλο και πιο έντονο ανταγωνισμό από τις μεγάλες αλυσίδες, κυρίως λόγω κόστους αλλά και αλλαγής αντίληψης σχετικά με την τήρηση υγειονομικών κανόνων (ο καταναλωτής αγοράζει συσκευασμένο το προϊόν από μεγάλους παραγωγούς και δεν έρχεται σε οπτική επαφή με το τελικό στάδιο επεξεργασίας – συσκευασίας του τρόφιμου – άρα νιώθει πιο ασφαλής όταν αγοράζει ήδη συσκευασμένο το τρόφιμο).

Αντίθετα, από τα τρία είδη επιχειρήσεων, σε θεωρητικό πάντα πλαίσιο τα ιχθυοπωλεία είναι αυτά τα οποία αντιμετωπίζουν τον λιγότερο έντονο ανταγωνισμό. Ελάχιστα καταστήματα σούπερ μάρκετ (κυρίως τα πολύ μεγάλα κεντρικά τους καταστήματα) διαθέτουν εσωτερικά ιχθυοπωλεία, ενώ και οι πωλήσεις τους σε συσκευασμένα ψάρια και θαλασσινά, νωπά ή κατεψυγμένα είναι περιορισμένες, ειδικά αν τις συγκρίνουν με τις αντίστοιχες πωλήσεις σε κρέας ή γενικά συσκευασμένα λοιπά τρόφιμα και είδη.

Οι τρεις αυτές κατηγορίες ωστόσο, λαμβάνουν και άλλες ταξινομήσεις οι οποίες είναι εξίσου σημαντικές.

Η δεύτερη ταξινόμηση, αφορά τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολεί η κάθε επιχείρηση. Το δείγμα αφορά όπως αναφέρθηκε μόνο μικρές επιχειρήσεις, άρα όλες έχουν αριθμό εργαζομένων <50. Η ταξινόμηση γίνεται σε επιχειρήσεις που απασχολούν > 6 εργαζομένους, σε επιχειρήσεις που απασχολούν 2-5 εργαζόμενους και σε επιχειρήσεις στις οποίες απασχολείται αποκλειστικά και μόνο ο ιδιοκτήτης.

Η τρίτη ταξινόμηση, σχετίζεται με το αν η επιχείρηση που συμμετέχει στην έρευνα αποτελεί ή όχι αποκλειστικά οικογενειακή επιχείρηση (δηλαδή αν στο ιδιοκτησιακό της καθεστώς συμμετέχουν αποκλειστικά άτομα με συγγένεια α ή β βαθμού). Η ταξινόμηση επιλέχθηκε λόγω του ότι οι οικογενειακές επιχειρήσεις, όπως αναλύθηκε και στο κυρίως μέρος της έρευνας, αποτελούν ακόμα και σήμερα την πλειοψηφία των ελληνικών επιχειρήσεων, με μειωμένη όμως συμμετοχή τους στο συνολικό πληθυσμό των επιχειρήσεων.

Η τέταρτη ταξινόμηση, αφορά το πόσο «νέα» είναι η επιχείρηση στην αγορά. Οι απαντήσεις χωρίζονται σε 0-2 έτη λειτουργίας (άρα νεοεισερχόμενη επιχείρηση), 3-5 έτη, 6-10 έτη και >10 ετών δηλαδή παλιά και μάλλον εδραιωμένη επιχείρηση.

Η πέμπτη και τελική ταξινόμηση, είναι γεωγραφική και χωρίζει τις επιχειρήσεις σε δύο βασικές κατηγορίες: Βόρεια Ελλάδα (Μακεδονία, Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία) και Νότια Ελλάδα (Δυτική Ελλάδα, Αττική, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος).

Λαμβάνοντας υπόψιν τα παραπάνω, τα δύο κεντρικά βασικά ερευνητικά ερωτήματα του ερωτηματολογίου είναι:

- **Αν και με ποιον τρόπο επηρεάζεται η κάθε κατηγορία επιχείρησης (ανά είδος, μέγεθος, γεωγραφική τοποθέτηση, ηλικία) από την ραγδαία ανάπτυξη των αλυσίδων σούπερ μάρκετ;**
- **Πώς αντιλαμβάνονται οι επιχειρήσεις αυτές, την δημιουργία ολιγοπωλίων και την είσοδο πολυεθνικών επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία;**

Ο βασικός στόχος του ερωτηματολογίου δηλαδή, είναι να ερευνηθεί αν αυτές οι δύο νέες πραγματικότητες που κατά τον γράφονται αναπτύσσονται εντός της ελληνικής οικονομίας, γίνονται αντιληπτές από τις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις - κρεοπωλεία / ιχθυοπωλεία / παντοπωλεία καθώς και κατά πόσο επηρεάζουν την βιωσιμότητα τους και την γενικότερη λειτουργία τους.

Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από 4 μέρη:

Εισαγωγή – βασικά στοιχεία επιχειρήσεων δείγματος

Στο πρώτο μέρος, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε έξι βασικά ερωτήματα, που αφορούν τα βασικά στοιχεία της επιχείρησής τους ήτοι:

- Το είδος της επιχείρησης
- Τον αριθμό ετών που είναι ενεργή η επιχείρηση
- Τον αριθμό των ατόμων που απασχολεί
- Το αν η επιχείρηση είναι οικογενειακή ή όχι
- Την Περιφέρεια δραστηριοποίησης
- Την ύπαρξη ή όχι στην περιοχή δραστηριοποίησης τουλάχιστον ενός υποκαταστήματος σούπερ μάρκετ (σε περίπτωση αρνητικής απάντησης το ερωτηματολόγιο σταματούσε)

Πρώτο μέρος, γενική εκτίμηση για το αν επηρεάζεται η επιχείρηση ή όχι από την παρουσία αλυσίδας σούπερ μάρκετ στην περιοχή

Στο πρώτο κύριο μέρος του ερωτηματολογίου, οι επιχειρήσεις καλούνται να απαντήσουν γενικά για το αν επηρεάζει την καθημερινή τους λειτουργία, καθώς και την οικονομική τους δραστηριότητα η δραστηριοποίηση τουλάχιστον ενός σούπερ μάρκετ στην περιοχή τους.

Ουσιαστικά, στο μέρος αυτό, οι συμμετέχοντες δεν απαντούν εξειδικευμένα για το εάν οι επιχειρήσεις τους επηρεάζονται θετικά ή αρνητικά, αλλά για το αν επηρεάζονται εν γένει από τον ανταγωνισμό που τους δημιουργούν οι κοντινές αλυσίδες σούπερ μάρκετ.

Δεύτερο μέρος, εκτίμηση για το εάν η παρουσία αλυσίδας σούπερ μάρκετ επηρεάζει θετικά ή αρνητικά την επιχείρηση που συμπληρώνει το ερωτηματολόγιο

Στο δεύτερο μέρος, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να απαντήσουν πιο εξειδικευμένα για τον βαθμό επίδρασης τους από την λειτουργία των αλυσίδων σούπερ μάρκετ στην περιοχή τους.

Στο παρόν πεδίο, επιχειρείται να αξιολογηθεί αν η παρουσία και η λειτουργία των σούπερ μάρκετ επιδρά αρνητικά ή όχι στην βιωσιμότητα και στα οικονομικά μεγέθη των μικρών επιχειρήσεων λιανικής.

Οι ερωτώντες απαντάνε σχετικά με τον αριθμό των πελατών που εξυπηρετούν, τον συνολικό κύκλο εργασιών αλλά και τον τζίρο ανά επίσκεψη πελάτη καθώς και για την γενικότερη κερδοφορία – οικονομική τους ανάπτυξη. Η απάντηση πάντα συσχετίζεται με τον ανταγωνισμό από τις κοντινές αλυσίδες σούπερ μάρκετ και δεν είναι αόριστη π.χ λόγω της οικονομικής κρίσης, της πανδημίας κτλ.

Τρίτο μέρος, εκτίμηση για τα φαινόμενα του αφελληνισμού της ελληνικής οικονομίας και της δημιουργίας ολιγοπωλίων

Στο τελευταίο σκέλος του ερωτηματολογίου, οι ερωτώντες καλούνται να εκφράσουν την γνώμη τους για τις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στην ελληνική οικονομία και πραγματεύεται η παρούσα εργασία.

Δηλαδή, οι ερωτήσεις εξειδικεύονται στα φαινόμενα της συγκεντροποίησης των μεριδίων αγοράς σε διάφορους κλάδους (φαινόμενο εξαγοράς και απορροφήσεων) καθώς και της εισόδου πολυεθνικών επιχειρήσεων στην ελληνική αγορά.

Αρχικά, ερωτώνται οι επιχειρηματίες για το αν όντως τα φαινόμενα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία, έχουν γίνει αντιληπτά από αυτούς και στην συνέχεια καλούνται να εκφράσουν την γνώμη τους για το κατά πόσο αυτά επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά τις επιχειρήσεις αλλά και την ελληνική οικονομία εν γένει.

3.4. Στατιστικές μέθοδοι

Η πρώτη και απλούστερη μέθοδος ανάλυσης, είναι η περιγραφική στατιστική. Η ανάλυση του ερωτηματολογίου, θα αρχίσει με την απλή περιγραφική παρουσίαση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου, μέσω πινάκων συχνοτήτων και σχετικών συχνοτήτων και γραφικής απεικόνισης (ραβδογράμματα).

Με την περιγραφική ανάλυση ουσιαστικά γίνεται μια απλή συνοπτική παρουσίαση των δεδομένων του ερωτηματολογίου, χωρίς να χρησιμοποιούνται αριθμητικές μέθοδοι απεικόνισης, καθώς οι μεταβλητές – απαντήσεις είναι αποκλειστικά κατηγορικές.

Η περιγραφική στατιστική, είναι η απλούστερη μέθοδος παρουσίασης των δεδομένων ενός δείγματος, χωρίς ωστόσο να προχωράει σε μια βαθύτερη ανάλυση του αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των απαντήσεων.

Για τον λόγο αυτό στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, αξιοποιήθηκε και ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 ώστε να εντοπιστεί εάν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δημογραφικών δεδομένων των συμμετεχόντων στην έρευνα και των απαντήσεων τους στα επόμενα μέρη του ερωτηματολογίου. Για την ανάλυση των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο IBM SPSS Statistics που αποτελεί ένα γενικά εύχρηστο εργαλείο στατιστικής ανάλυσης.

Με το εργαλείο IBM SPSS Statistics , υπολογίστηκαν οι συχνότητες, τα μέτρα θέσης και διασποράς και έγινε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 τα αποτελέσματα του οποίου αποτυπώνονται στο **Παράρτημα Α** της παρούσας εργασίας στους αντίστοιχους πίνακες.

Οι δύο παραπάνω τεχνικές ανάλυσης, εξυπηρετούν στην ορθότερη αξιολόγηση, για το αν οι πολύ μικρές επιχειρήσεις λιανικής, επηρεαζόμενες από τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά, συμφωνούν με το βασικό πλαίσιο της παρούσας έρευνας, δηλαδή ότι τα φαινόμενα της δημιουργία ολιγοπωλίων και του αφελληνισμού είναι πραγματικά και τις επηρεάζουν άμεσα σε διάφορα θέματα της καθημερινής τους λειτουργίας.

4.Αποτελέσματα έρευνας

4.1.Περιγραφική στατιστική ανάλυση

Εισαγωγή Ερωτηματολογίου

Στην ενότητα αυτή, παρουσιάζονται τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, επιχειρήσεων λιανικής.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος των 82 36,60% αποτελεί επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου κρέατος – κρεοπωλεία. Το αντίστοιχο ποσοστό για τα παντοπωλεία – καταστήματα ψιλικών ανέρχεται σε 35,36% ενώ τα ιχθυοπωλεία αποτελούν το 23,20% των συμμετεχόντων. Αθροιστικά οι τρεις κατηγορίες που θα μελετηθούν, συγκεντρώνουν το 95,12% των απαντήσεων ή 78 στα 82 ερωτηματολόγια.

Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων που απάντησαν λοιπόν το ερωτηματολόγιο, 78 από τους 82 ή το 95,12% του δείγματος, έχουν άμεση σχέση με το λιανικό εμπόριο τροφίμων, ενώ οι υπόλοιπες τρεις απαντήσεις, προέρχονται από λοιπές επιχειρήσεις που ανήκουν γενικά στο λιανικό εμπόριο και θεωρητικά επηρεάζονται λιγότερο από την δραστηριότητα των σούπερ μάρκετ σε σχέση με τις επιχειρήσεις τροφίμων και για τον λόγο αυτόν δεν θα αναλυθούν περαιτέρω.

Οι κλάδοι δραστηριότητας βάσει των 78 απαντήσεων για τις οποίες και θα ακολουθήσει η στατιστική ανάλυση αποτυπώνονται όπως παρακάτω:

ΠΙΝΑΚΑΣ 16. Δραστηριότητα συμμετεχόντων

		Κλάδος δραστηριότητας			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ιχθυοπωλείο	19	24.4	24.4	24.4
	Κρεοπωλείο	30	38.5	38.5	62.8
	Λιανικό Εμπόριο Τροφίμων	29	37.2	37.2	100.0
	Total	78	100.0	100.0	

Στην συνέχεια παρουσιάζονται οι απόλυτες και σχετικές συχνότητες που σχετίζονται με τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολεί η κάθε επιχείρηση. Υπάρχουν 4 κατηγορίες, 0-1, 2-5, 6-10 και άνω των 10 εργαζομένων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17. Αριθμός απασχολούμενων ατόμων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	>10 και <50	2	2.6	2.6	2.6
	6-10	18	23.1	23.1	25.7
	2-5	38	48.7	48.7	74.4
	0-1	20	25.6	25.6	100.0
	Total	78	100.0	100.0	

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων προκύπτει επίσης, πως οι 76 από τις 78 επιχειρήσεις δηλαδή το 97,4% του δείγματος, απασχολούν λιγότερα από 10 άτομα δηλαδή εντάσσονται στις πολύ μικρές επιχειρήσεις. Αντίστοιχα, οι 2 επιχειρήσεις απασχολούν περισσότερα από 10 άτομα και λιγότερα από 50 και άρα εντάσσονται στις μικρές επιχειρήσεις.

Το σύνολο λοιπόν των συμμετεχόντων, αφορά πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες άλλωστε αποτελούν και την στοχευμένη κατηγορία - δείγμα της παρούσης έρευνας , καθώς αποκλείεται η αποστολή ερωτηματολογίων σε επιχειρήσεις μεσαίου και άνω μεγέθους.

Επιπλέον με βάση την τρίτη ερώτηση, οι 50 από τις 78 επιχειρήσεις (64,1%), αποτελούν οικογενειακές επιχειρήσεις (δηλαδή στην ιδιοκτησία τους συμμετέχουν μόνο άτομα της ίδιας οικογένειας) ενώ μόλις το 35,9% δηλαδή οι 28 από τις 78 αποτελούν μη οικογενειακές. Δηλαδή το δείγμα της έρευνας, ανταποκρίνεται και στην ελληνική πραγματικότητα όπου το 75% των ελληνικών επιχειρήσεων αποτελούν οικογενειακές επιχειρήσεις.⁹⁹

Με βάση την τέταρτη ερώτηση, οι επιχειρήσεις χωρίστηκαν σε παλιές και νέες. Ως νέες επιχειρήσεις, ορίστηκαν αυτές οι οποίες απάντησαν ότι είναι ενεργές 0-1 και 2-5 έτη, ενώ ως παλιές όλες οι υπόλοιπες (6-10 και >10 έτη).

Πίνακας 18. Χαρακτηρισμός βάσει ετών λειτουργίας

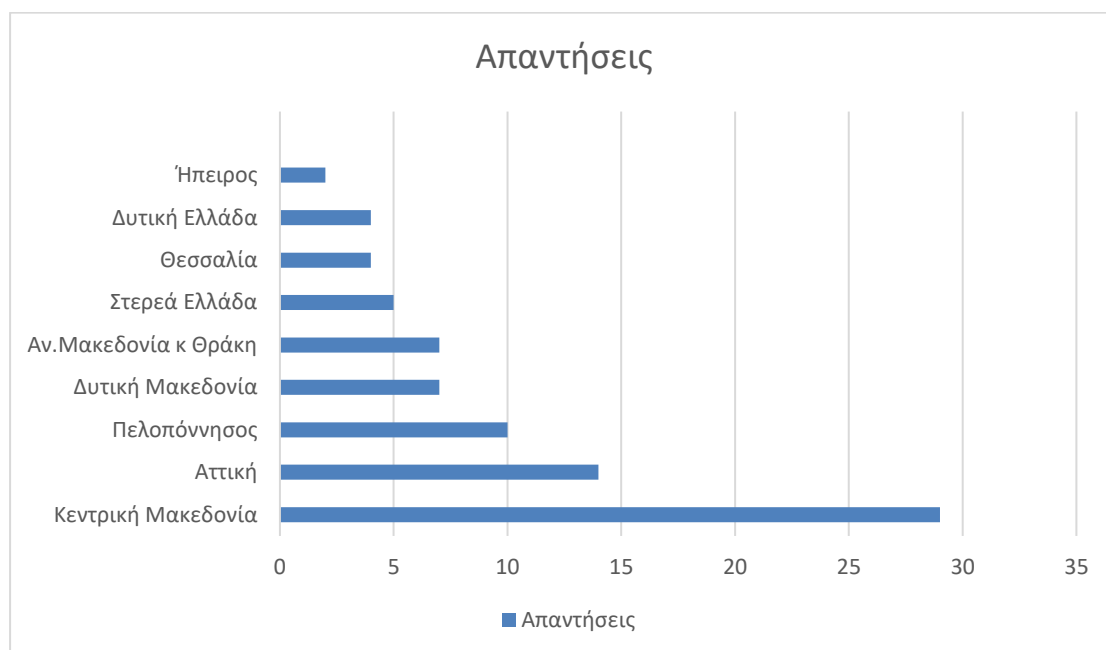
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Νέα	23	29.5	29.5	29.5
	Παλιά	55	70.5	70.5	100.0
	Total	78	100.0	100.0	

⁹⁹ Ernst & Young (2021) «Οι ελληνικές οικογενειακές επιχειρήσεις αντιμέτωπες με νέες προκλήσεις»

Η επικρατούσα τιμή (mode) σε αυτήν την περίπτωση ήταν η επιλογή λειτουργία για περισσότερα από δέκα έτη με απόλυτη συχνότητα 43.

Στο παρακάτω γράφημα, βάση της πέμπτης ερώτησης αποτυπώνεται και η προέλευση των επιχειρήσεων – συμμετεχόντων, αναλόγως με την Περιφέρεια στην οποία διατηρούν την έδρα τους.

Αρχικά, για στατιστικούς λόγους, παρουσιάζεται η γεωγραφική προέλευση και των 82 επιχειρήσεων οι οποίες απάντησαν το ερωτηματολόγιο και στην συνέχεια υπάρχει ειδικότερη ταξινόμηση τους.

ΓΡΑΦΗΜΑ 7. Γεωγραφική κατανομή συμμετεχόντων

Βάσει των απαντήσεων, προκύπτει πως έχουν συγκεντρωθεί απαντήσεις από τις 9 από τις 13 Περιφέρειες της χώρας, με την mode απάντηση (29 στις 82 ή 35,4%) να είναι προέλευση από την Κεντρική Μακεδονία ενώ δεύτερη σε απαντήσεις με 14/82 ή ποσοστό 17,1% έρχεται η Περιφέρεια Αττικής.

Ωστόσο, για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, οι επιχειρήσεις ομαδοποιούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες βάση της γεωγραφικής τους έδρας. Η μία κατηγορία είναι η Βόρεια Ελλάδα (Μακεδονία, Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία) που αθροιστικά συγκεντρώνει το 61,5% των απαντήσεων του εξεταζόμενου δείγματος.

Πίνακας 19.Γεωγραφική Κατανομή

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Βόρεια Ελλάδα	48	61.5	61.5	61.5
	Νότια Ελλάδα	30	38.5	38.5	100.0
	Total	78	100.0	100.0	

Η δεύτερη κατηγορία είναι η Νότιος Ελλάδα και συγκεντρώνει 30 απαντήσεις αποτελώντας το 38,5% των απαντήσεων του δείγματος.

Η τελευταία ερώτηση αφορά την ύπαρξη η μη καταστήματος μεγάλης αλυσίδας σούπερ μάρκετ σε κοντινή απόσταση με την έδρα των επιχειρήσεων του δείγματος.

Η πλειοψηφία, δηλαδή οι 81 από τις 82 επιχειρήσεις απάντησαν θετικά στην σχετική ερώτηση και άρα εκτιμάται ότι επηρεάζονται από τον ανταγωνισμό της αλυσίδας σούπερ μάρκετ. Η μία αρνητική απάντηση, δεν συμπλήρωσε τις υπόλοιπες ερωτήσεις καθώς το ερωτηματολόγιο σταματούσε σε περίπτωση σε αρνητικής απάντησης. Ωστόσο, για στατιστικούς λόγους καταγράφεται, χωρίς όμως να αξιοποιείται περαιτέρω στην στατιστική ανάλυση.

Το γεγονός ότι οι 81 συμμετέχοντες βρίσκονται σε κατάσταση ανταγωνισμού με κάποια αλυσίδα σούπερ μάρκετ στην περιοχή τους, αντικατοπτρίζει την σημερινή ελληνική πραγματικότητα, με τα σούπερ μάρκετ να βρίσκονται σχεδόν σε κάθε κατοικημένη περιοχή με σημαντικό πληθυσμό, μόνιμο ή αυξανόμενο κατά τις τουριστικές περιόδους.

1^ο μέρος ερωτηματολογίου

Το πρώτο κυρίως μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείται από 5 ερωτήσεις όπως αναλύθηκαν στην ενότητα 3.3. Ουσιαστικά οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν για το πόσο επηρεάζονται κάποια βασικά στοιχεία της δραστηριότητάς τους, από τον ανταγωνισμό των σούπερ μάρκετ. **Οι πιθανές απαντήσεις, δίνονταν σε γραμμική κλίμακα όπου το 1 συμβολίζει το καθόλου, το 2 το ελάχιστα, το 3 αρκετά και το 4 το πολύ.**

Η πρώτη ερώτηση (Q7), αφορά τον αριθμό των πελατών που επισκέπτονται την επιχείρηση – συμμετέχοντα. Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος (66/78 ή το 84,6%) απάντησε ότι το κοντινό σούπερ μάρκετ επηρεάζει τον αριθμό των πελατών, αρκετά ή πολύ. Ο μέσος όρος (mean) των απαντήσεων είναι 3,17 και η mode είναι η επιλογή 3 δηλαδή αρκετά. Η τυπική απόκλιση είναι μικρή επομένως οι περισσότερες απαντήσεις είναι συγκεντρωμένες κοντά στον μέσο όρο.

Αντίστοιχα αλλά με μικρότερη ένταση είναι τα ευρήματα στην επόμενη ερώτηση (Q8) που αφορά την συχνότητα που επισκέπτονται οι πελάτες τις επιχειρήσεις. Το 64,1%

των συμμετεχόντων απάντησε ότι η συχνότητα επηρεάζεται αρκετά ή πολύ. Έτσι, ο mean ισούται με 2,83 , η mode είναι ξανά η επιλογή 3 και η τυπική απόκλιση είναι μικρή.

Η τρίτη ερώτηση (Q9) αφορούσε το ποσό των χρημάτων που δαπανούν οι καταναλωτές ανά επίσκεψη στην επιχείρηση. Και σε αυτήν την ερώτηση η πλειοψηφία, ήτοι το 67,9% των συμμετεχόντων απάντησε ανάμεσα στην επιλογή αρκετά ή πολύ. Ο mean ισούται με 2,91, η mode απάντηση είναι η 3 και η διακύμανση είναι ίση με 0,809.

Τα πιο έντονα ευρήματα είναι στις 2 επόμενες ερωτήσεις (Q10 και Q11), που αφορούν τον κύκλο εργασιών και την βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, το 79,5% αποκρίθηκε ότι υπάρχει σημαντική επίδραση στον κύκλο εργασιών του (mean = 3.27), ενώ το 85,9% αποκρίθηκε αντίστοιχα για την βιωσιμότητα της επιχείρησης του (mean = 3.32). Η mode τιμή και για τις δύο ερωτήσεις, είναι η επιλογή 4, άρα η πλειοψηφία απάντησε ότι εκτιμούν πως επηρεάζονται πολύ και τα δύο αυτά μεγέθη από την ύπαρξη σούπερ μάρκετ.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των επιχειρήσεων που επέλεξαν την απάντηση καθόλου, κυμαίνεται σε όλες τις ερωτήσεις κάτω από το 3%. Δηλαδή ποσοστό άνω του 97% των συμμετεχόντων εκτιμάει ότι η λειτουργία τους επηρεάζεται έστω και ελάχιστα από τον ανταγωνισμό κάποιου τοπικού υποκαταστήματος σούπερ μάρκετ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20. Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής 1^{ου} μέρους ερωτηματολογίου

Statistics		
Συχνότητα Επίσκεψης		
N	Valid	78
	Missing	0
Mean		2.83
Mode		3
Std. Deviation		.763
Variance		.582

Statistics		
Δαπάνη ανά επίσκεψη		
N	Valid	78
	Missing	0
Mean		2.91
Mode		3
Std. Deviation		.809
Variance		.654

Statistics		
Αριθμός Πελατών		
N	Valid	78
	Missing	0
Mean		3.17
Mode		3
Std. Deviation		.746
Variance		.556

Statistics		
Κύκλος Εργασιών		
N	Valid	78
	Missing	0
Mean		3.27
Mode		4
Std. Deviation		.817
Variance		.667

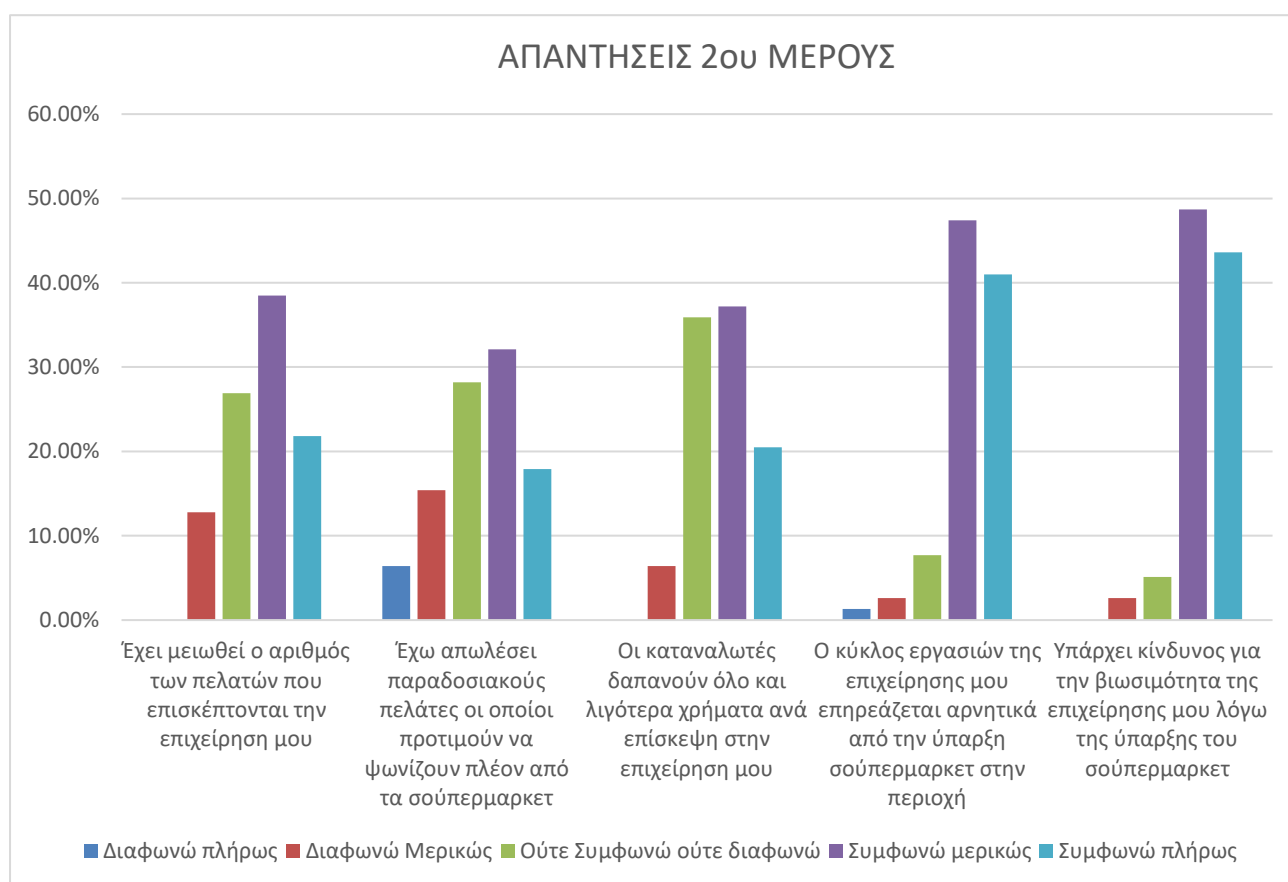
Statistics		
Βιωσιμότητα επιχείρησης		
N	Valid	78
	Missing	0
Mean		3.32
Mode		4
Std. Deviation		.747
Variance		.558

2^ο μέρος ερωτηματολογίου

Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου, ζητήθηκε από τις επιχειρήσεις, να καταγράψουν την συμφωνία τους σχετικά με πέντε προτάσεις / ερωτήσεις (Q12 έως Q16) που συσχετίζουν την λειτουργία τους με τον ανταγωνισμό από τα σούπερ μάρκετ.

Οι πιθανές απαντήσεις κυμαίνονταν από 1 έως 5, όπου το 1 εξέφραζε απόλυτη διαφωνία, το 2 μερική διαφωνία, το 3 ουδέτερη θέση, το 4 μερική συμφωνία και το 5 απόλυτη συμφωνία.

Το παρακάτω γράφημα, συνοψίζει τις απαντήσεις των συμμετεχόντων σχετικά με το αν συμφωνούν ή διαφωνούν με τις προτάσεις του ερωτηματολογίου.

ΓΡΑΦΗΜΑ 8. Απαντήσεις 2^{ου} μέρους

Η πρώτη ερώτηση του δεύτερου μέρους, σχετίζεται με τον αριθμό των πελατών που επισκέπτονται τις επιχειρήσεις και συνδέεται άμεσα με την πρώτη ερώτηση του πρώτου μέρους. Το 60,3% των απαντήσεων θεωρεί ότι έχει μειωθεί η επισκεψιμότητά τους, εξαιτίας της ύπαρξης των σούπερ μάρκετ. Μόλις το 12,8%

εκτιμά ότι δεν έχει επηρεαστεί η επισκεψιμότητα τους. Ο mean της ερώτησης (Q12) είναι 3,69 και η mode η απάντηση 4.

Συνεχίζοντας, στην δεύτερη ερώτηση, το 50,00% των επιχειρήσεων συμφωνεί ότι έχει απωλέσει παραδοσιακούς καταναλωτές οι πλέον έχουν στραφεί στα σούπερ μάρκετ, σε αντίθεση με το 21,8% που θεωρεί ότι δεν αντιμετωπίζει τέτοιο πρόβλημα. Ο mean είναι 3,40 και η mode είναι και πάλι η απάντηση 4.

Οι επόμενες τρεις ερωτήσεις εντάσσουν το οικονομικό ζήτημα για τις επιχειρήσεις. Στην τρίτη ερώτηση, το 57,7% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι έχει μειωθεί η καταναλωτική δαπάνη ανά επίσκεψη. Στην ίδια ερώτηση το 6,4% διαφωνεί με την πρόταση. Ο mean είναι 3,72 και η mode είναι η απάντηση 4.

Στην τέταρτη και στην πέμπτη ερώτηση αυξάνονται σημαντικά τα ποσοστά συμφωνίας από τις επιχειρήσεις. Ειδικότερα, το 88,5% συμφωνεί ότι ο κύκλος εργασιών του επηρεάζεται αρνητικά από τον ανταγωνισμό των σούπερ μάρκετ στην τέταρτη ερώτηση (Q15) του δεύτερου μέρους με τον mean να είναι 4,24. Όσον αφορά την ερώτηση για την βιωσιμότητα (Q16), το 92,3% συμφωνεί ότι υπάρχει αρνητική επίδραση από τα σούπερ μάρκετ με τον mean να είναι 4,33. Τα ποσοστά των διαφωνούντων για τις αντίστοιχες ερωτήσεις ανέρχονται σε μόλις 3,9% και 2,6%. Και στην ερώτηση Q15 και στην Q16 η mode τιμή είναι η επιλογή 4.

Παρατηρούμε ακόμα πως όλες οι ερωτήσεις, με εξαίρεση την πρώτη και δεύτερη ερώτηση του δεύτερου μέρους έχουν μικρή τυπική απόκλιση (αποτυπώνεται και στο γράφημα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 21. Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής 2^{ου} μέρους ερωτηματολογίου

Statistics			Statistics			Statistics		
Απώλεια παραδοσιακών πελατών			Μείωση αριθμού πελατών			Μείωση δαπάνης ανά επίσκεψη		
N	Valid	78	N	Valid	78	N	Valid	78
	Missing	0		Missing	0		Missing	0
Mean		3.40	Mean		3.69	Mean		3.72
Mode		4	Mode		4	Mode		4
Std. Deviation		1.143	Std. Deviation		.958	Std. Deviation		.866
Variance		1.308	Variance		.917	Variance		.751

Αρνητική επιρροή στον κύκλο εργασιών		
N	Valid	78
	Missing	0
Mean		4.24
Mode		4
Std. Deviation		.809
Variance		.654

Κίνδυνος για την βιωσιμότητα		
N	Valid	78
	Missing	0
Mean		4.33
Mode		4
Std. Deviation		.696
Variance		.485

3^ο μέρος ερωτηματολογίου

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου που αποτελείται από δέκα ερωτήσεις (Q17-Q26), οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να εκφράσουν την συμφωνία τους σε 9 προτάσεις που σχετίζονται με τα 2 φαινόμενα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία, δηλαδή την δημιουργία ολιγοπωλίων στην ελληνική οικονομία καθώς και τον αφελληνισμό της.

Η πρώτη ερώτηση (Q17), αφορά το αν οι αλυσίδες σούπερ μάρκετ, αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των μικρών επιχειρήσεων λιανικής, εξαιτίας και νομοθετικών παρεμβάσεων των κυβερνήσεων. Το ποσοστό που συμφωνεί με τον ισχυρισμό, ανέρχεται σε 85,9% έναντι μόλις 3,8% που διαφωνεί με την πρόταση. Ο mean είναι 4,31 και η επικρατούσα τιμή είναι η επιλογή 5.

Οι επόμενες τέσσερις ερωτήσεις (Q18-Q21) σχετίζονται με το φαινόμενο της δημιουργίας ολιγοπωλίων ενώ οι υπόλοιπες ερωτήσεις του τρίτου μέρους με το ζήτημα του αφελληνισμού της ελληνικής οικονομίας.

Οι απαντήσεις σχετικά με τα 2 φαινόμενα που αναλύθηκαν, αποτυπώνονται στα 2 παρακάτω διαγράμματα:

ΓΡΑΦΗΜΑ 9. Απαντήσεις σχετικά με τα ολιγοπώλια

Οι απαντήσεις σχετικά με το κατά πόσο αντιλαμβάνονται την ύπαρξη του φαινομένου αλλά και το αν θεωρούν ότι αυτό έχει θετικές επιδράσεις στην ελληνική οικονομία και στην ύπαρξη των μικρών επιχειρήσεων είναι αρκετά διακριτές.

Αρχικά το 80,8% των απαντήσεων εκτιμά ότι υπάρχει όντως δημιουργία ολιγοπωλιακών κλάδων στην Ελλάδα. Ο mean της δεύτερης ερώτησης (Q18) είναι 4,17 και η mode η απάντηση 4.

Το 88,5% θεωρεί ότι το φαινόμενο αυτό, δεν προσφέρει κάτι θετικό στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας (εδώ η ερώτηση διαμορφώνεται θετικά άρα οι απαντήσεις 1 και 2 δηλώνουν διαφωνία με την ερώτηση και άρα συμφωνία με την θέση του γράφοντα και επομένως ο mean είναι 1,53 και η mode είναι η απάντηση 1) και συνδυαστικά το 87,1% θεωρεί ότι δεν αποτελεί δείγμα θετικής πορείας της ελληνικής οικονομίας (όπως και στην δεύτερη ερώτηση ο mean είναι 1,67 και η mode είναι η απάντηση 1).

Ακόμα μεγαλύτερο, 89,7%, είναι το ποσοστό του δείγματος που θεωρεί ότι η ανάπτυξη ολιγοπωλίων αποτελεί κίνδυνο για την βιωσιμότητα των μικρών ελληνικών επιχειρήσεων (εδώ ο mean είναι 4,32 και η mode είναι η επιλογή 4).

Με βάση τις απαντήσεις αυτές, προκύπτει το αρχικό συμπέρασμα πως γενικά οι μικρές επιχειρήσεις λιανικής που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, εκτιμούν πως το φαινόμενο της συγκεντροποίησης της αγοράς σε διάφορους κλάδους της ελληνικής οικονομίας υφίσταται και μάλιστα τις επηρεάζει αρνητικά, όπως αρνητικά επηρεάζει και γενικότερα την ελληνική οικονομία.

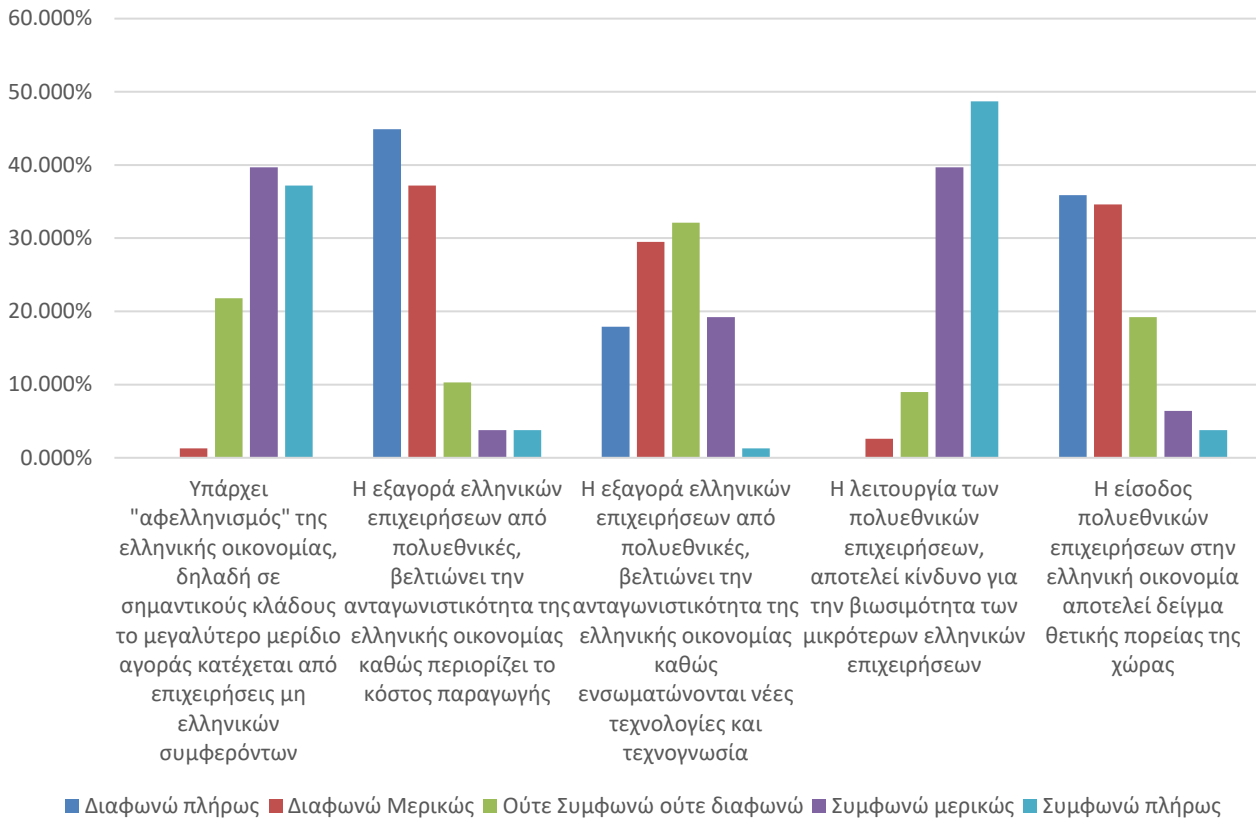
Τα παραπάνω, αποτυπώνονται τόσο στο γράφημα 9 όσο και στα μέτρα θέσης που αναλύθηκαν καθώς και από τις σχετικές συχνότητες των απαντήσεων. Οι σχετικές συχνότητες των απαντήσεων που είτε δεν αποδέχονται την ύπαρξη του φαινομένου είτε δεν αποδέχονται ότι επηρεάζει αρνητικά την ελληνική οικονομία – μικρές επιχειρήσεις είναι μικρότερες του 5% σε όλες τις ερωτήσεις.

Και στο τρίτο και τελευταίο κύριο κομμάτι του ερωτηματολογίου που σχετίζεται με το φαινόμενο του αφελληνισμού της ελληνικής οικονομίας, φαίνεται να υπάρχει σημαντικό ποσοστό απαντήσεων προς μία κατεύθυνση.

Καταρχάς, το 76,9% των απαντήσεων εκτιμούν πως όντως το φαινόμενο υφίσταται και οι πολυεθνικές πλέον παίζουν όσο και σημαντικότερο ρόλο στην ελληνική οικονομία σύμφωνα με τις απαντήσεις στην έκτη ερώτηση (Q22). Η μέση τιμή των απαντήσεων είναι 4,13 και η mode είναι η απάντηση 4.

Όσον αφορά τον ρόλο που παίζει το φαινόμενο στην ελληνική οικονομία, το 82,1% θεωρεί πως εξέλιξη αυτή δεν περιορίζει το κόστος παραγωγής. Η ερώτηση γίνεται με θετική οπτική, άρα η διαφωνία με την άποψη συνεπάγεται συμφωνία με την θέση του γράφοντα. Βάσει τούτου, η mean είναι 1,85 και η mode είναι η απάντηση 1.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΓΡΑΦΗΜΑ 10. Απαντήσεις σχετικά με τον αφελληνισμό της ελληνικής οικονομίας

Συνδυαστικά, στην τελευταία ερώτηση (Q26) το 70,5% δεν θεωρεί πως αποτελεί μια θετική εξέλιξη για την ελληνική οικονομία και την πορεία της χώρας έναντι ποσοστού 10,2% που έχει αντίθετη άποψη. Η ερώτηση δίνεται με θετική θέση και έτσι η μέση τιμή είναι 2,08 και η επικρατούσα είναι η επιλογή 1.

Επιπλέον, το 88,5% θεωρεί πως το φαινόμενο αυτό, δημιουργεί σημαντικούς κινδύνους για την βιωσιμότητα των ελληνικών επιχειρήσεων (mean = 4,35 και mode = 5). Συνυπολογίζοντας, το 89,7% που απάντησε το ίδιο για το φαινόμενο της δημιουργία ολιγοπωλίων, ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των συμμετεχόντων εκφράζει ανησυχίες για την βιωσιμότητα των μικρών επιχειρήσεων.

Η μόνη ερώτηση στην οποία οι απαντήσεις είναι περισσότερο «κεντραρισμένες» είναι η ερώτηση (Q24) όπου αναφέρεται στο θετικό αντίκτυπο που έχει η είσοδος των πολυεθνικών επιχειρήσεων που φέρνει νέες τεχνολογίες και τεχνογνωσία οι οποίες δεν υπήρχαν στην ελληνική οικονομία. Το ποσοστό που δεν αποδέχεται τον

Θετικό αντίκτυπο ανέρχεται σε 45,7% ενώ το 22,2% συμφωνεί με την πρόταση με την κατανομή των απαντήσεων να είναι περισσότερο προς την κανονική. Αξιοσημείωτο για την ερώτηση είναι πως η mode τιμή είναι η επιλογή 3, δηλαδή η πιο συχνή απάντηση ήταν η μη έκφραση άποψης επί του ζητήματος. Αντίστοιχα η μέση τιμή είναι 2,56.

4.2. Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2

Στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, αξιοποιήθηκε για την εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 .

Ο έλεγχος ανεξαρτησίας διενεργείται για να εξετάσουμε αν οι κατηγορικές μεταβλητές (απαντήσεις του ερωτηματολογίου) του κυρίως μέρος του ερωτηματολογίου είναι σε στατιστική εξάρτηση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, δηλαδή αν επηρεάζονται οι απαντήσεις που έδωσαν οι συμμετέχοντες από τα βασικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων.

Ο έλεγχος μπορεί να εφαρμοστεί, καθώς το δείγμα είναι μεγαλύτερο από τον αριθμό 25 και αντίστοιχα μικρότερα από τον αριθμό 250. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες είναι ανεξάρτητες επιχειρήσεις, οι οποίες δεν σχετίζονται με κανέναν τρόπο μεταξύ τους αλλά ούτε και με τον ερευνητή.

Η μηδενική υπόθεση H_0 σε κάθε έλεγχο, θα είναι πως δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα στα δημογραφικά χαρακτηριστικά και στις απαντήσεις των συμμετεχόντων που αφορούν το κύριο μέρος του ερωτηματολογίου.

Οι τρεις απαντήσεις που αφορούν γενικά επιχειρήσεις του λιανικού εμπορίου οι οποίες δεν εντάσσονται στις κατηγορίες Κρεοπωλείο, Ιχθυοπωλείο ή Παντοπωλείο-Ψιλικά όπως αναφέρθηκε, δεν συμμετέχουν στους ελέγχους ανεξαρτησίας.

Οι έλεγχοι ανεξαρτησίας, αφορούν τα 5 βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων (κλάδος, απασχολούμενο προσωπικό, έτη λειτουργίας, οικογενειακή ή όχι επιχείρηση και γεωγραφική ταξινόμηση). Για κάθε ερώτηση, λαμβάνεται η μηδενική υπόθεση H_0 ότι δηλαδή δεν υπάρχει συσχέτιση του δημογραφικού χαρακτηριστικού της επιχείρησης με τις απαντήσεις που έδωσε στις υπόλοιπες ερωτήσεις.

Έλεγχος με βάση τον τομέα που ανήκει η επιχείρηση

Από τα αποτελέσματα του ελέγχου του Pearson¹⁰⁰ που αποτυπώνονται στον πίνακα 22 του Παραρτήματος Α, παρατηρούμε ότι για τις απαντήσεις του δεύτερου μέρους (Q7-Q11) δεν μπορούμε να απορρίψουμε την μηδενική υπόθεση ότι δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του κλάδου δραστηριότητας της επιχείρησης (Κρεοπωλείο, Ιχθυοπωλείο, Παντοπωλείο) και των απαντήσεων.

Εξαίρεση αποτελεί μόνο η επιρροή στον κύκλο εργασιών όπου η P value = 0,001 < 0,05 και άρα υπάρχει στατιστική σημαντικότητα. Δηλαδή ο κλάδος που ανήκει η επιχείρηση σχετίζεται με το πόσο επηρεάζεται ο κύκλος εργασιών της από την ύπαρξη κοντινής αλυσίδας σούπερ μάρκετ.

Αντίστοιχα και στην ερώτηση σχετικά με το αν επηρεάζεται αρνητικά ο κύκλος εργασιών (Q15), η P value = 0,15 < 0,05 και άρα υπάρχει συσχέτιση καθώς δεν μπορούμε να απορρίψουμε την μηδενική υπόθεση ότι τα δεδομένα μας είναι ανεξάρτητα.

Συσχέτιση υπάρχει ακόμα και στην τελευταία ερώτηση (Q26) όπου P value = 0,01 < 0,05 σχετικά με το αν εκτιμάει η επιχείρηση ότι η είσοδος των πολυεθνικών επιχειρήσεων αποτελεί θετικό δείγμα για την ελληνική οικονομία.

Για όλες τις υπόλοιπες απαντήσεις, θεωρείται με βάση τον έλεγχο του Pearson ότι δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στον κλάδο που ανήκει η επιχείρηση και της απάντησης που έδωσε στο ερωτηματολόγιο.

Έλεγχος με βάση τον αριθμό των απασχολούμενων ατόμων

Ο δεύτερος έλεγχος ανεξαρτησίας, αφορά τον αριθμό των ατόμων που απασχολεί η επιχείρηση, όπου και έγινε διαχωρισμός σε επιχειρήσεις που απασχολούν 0-5 άτομα και όσες απασχολούν άνω των 6 ατόμων. Τα αποτελέσματα των ελέγχων παρουσιάζονται στον Πίνακα 23 του Παραρτήματος Α.

¹⁰⁰ Pearson K. (1900) : "On the criterion that a given system of deviations from the probable in the case of a correlated system of variables is such that it can be reasonably supposed to have arisen from random sampling", *Philosophical Magazine*. Series 5. **50** (302): 157–175.

Για τις ερωτήσεις του δεύτερου μέρους έγινε και το exact test του Fisher¹⁰¹. Από τους ελέγχους ανεξαρτησίας, προκύπτει πως οι απαντήσεις για την συχνότητα επίσκεψης των πελατών, σχετίζονται με τα απασχολούμενα άτομα στην επιχείρηση ($P \text{ value} = 0,039 < 0,05$ αν και η Fisher $P\text{-Value} = 0,058 > 0,05$ δεν την λαμβάνουμε υπόψιν καθώς δεν υπάρχουν κελιά με αναμενόμενη συχνότητα μικρότερη του 5).

Αντίθετα για τις απαντήσεις σχετικά με τον κύκλο εργασιών, αν και η Pearson $P \text{ value} = 0,046 < 0,05$, θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν την $P \text{ Value}$ από το exact test του Fisher $= 0,057 > 0,05$ καθώς το 25% των κελιών έχει αναμενόμενη συχνότητα μικρότερη του 5. Συνεπώς, δεν απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση και έτσι οι μεταβλητές θεωρούνται ανεξάρτητες.

Για καμία άλλη απάντηση του ερωτηματολογίου δεν προκύπτει συσχέτιση με τον αριθμό των ατόμων που απασχολεί η επιχείρηση.

Έλεγχος με βάση το αν η επιχείρηση είναι οικογενειακή

Οι επόμενοι έλεγχοι ανεξαρτησίας, σχετίζονται με το αν η επιχείρηση που συμπλήρωσε το ερωτηματολόγιο είναι οικογενειακή ή όχι. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 24 του Παραρτήματος Α.

Από τους ελέγχους, προκύπτει πως η απάντηση που δόθηκε σχετικά με την δαπάνη των πελατών ανά επίσκεψη σχετίζεται με το αν η επιχείρηση είναι οικογενειακή ή όχι. Συγκεκριμένα η Fisher $P \text{ Value} = 0,048 < 0,05$ και άρα υπάρχει στατιστική σημαντικότητα. Επιλέχθηκε το exact test του Fisher καθώς το 25% των κελιών είχαν αναμενόμενη συχνότητα < 5 .

Επίσης, η απάντηση πως οι πελάτες έχουν περιορίσει την δαπάνη ανά επίσκεψη συνδέεται με το αν η επιχείρηση είναι οικογενειακή καθώς $P \text{ Value} = 0,036 < 0,05$ και άρα η μηδενική υπόθεση δεν μπορεί να απορριφθεί.

Για καμία άλλη απάντηση του ερωτηματολογίου δεν προκύπτει συσχέτιση με το αν η επιχείρηση είναι οικογενειακή ή όχι.

¹⁰¹ Fisher, R. A. (1922). "On the interpretation of χ^2 from contingency tables, and the calculation of P". Journal of the Royal Statistical Society. 85 (1): 87–94

Έλεγχος με βάση τα χρόνια που η επιχείρηση είναι ενεργή

Όσον αφορά την παλαιότητα των επιχειρήσεων – συμμετεχόντων και τις απαντήσεις που επέλεξαν να δώσουν, οι επιχειρήσεις χωρίστηκαν σε νέες (0-5 έτη λειτουργίας) και παλιές (λειτουργία άνω των 6 ετών). Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 25 του Παραρτήματος Α.

Εδώ φαίνεται πως υπάρχει μεγαλύτερη συσχέτιση με τις απαντήσεις που δόθηκαν. Αρχικά, η απάντηση σχετικά με την απώλεια παραδοσιακών πελατών, δεν είναι ανεξάρτητη καθώς $Pearson P Value = 0,013 < 0,05$. Συσχέτιση υπάρχει και στις απαντήσεις για την μείωση της δαπάνης του πελάτη ανά επίσκεψη ($Pearson P value = 0,001 < 0,05$) και στην αρνητική επίδραση στον κύκλο εργασιών ($Pearson P value = 0,034 < 0,05$, Fisher P Value = $0,041 < 0,05$)

Αντίστοιχα η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και στις παρακάτω ερωτήσεις του τελευταίου μέρους του ερωτηματολογίου που σχετίζεται γενικότερα με την ελληνική οικονομία:

Για τον αν υπάρχει δημιουργία ολιγοπωλίων (Q18), $Pearson P Value = 0,001 < 0,05$

Για το αν τα ολιγοπώλια δημιουργούν κινδύνους για τις μικρές επιχειρήσεις (Q20): $Pearson P Value = 0,01 < 0,05$

Για το αν ο αφελληνισμός της ελληνικής οικονομίας δημιουργεί κινδύνους για τις μικρές επιχειρήσεις (Q25): $Pearson P Value = 0,017 < 0,05$

Έλεγχος με βάση την γεωγραφική κατανομή

Ο τελευταίος έλεγχος ανεξαρτησίας, αφορά την γεωγραφική χωροθέτηση των επιχειρήσεων που αποτελούν το δείγμα της έρευνας και το αν αυτές εντάσσονται στην Βόρεια ή στην Νότια Ελλάδα, σύμφωνα με τον διαχωρισμό που περιγράφηκε. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 26 του Παραρτήματος Α.

Από τον έλεγχο χ^2 προκύπτει το συμπέρασμα πως οι απαντήσεις για την δαπάνη ανά επίσκεψη ($P Value = 0,005 < 0,05$) αλλά και τον κύκλο εργασιών ($P Value = 0,017 < 0,05$) σχετίζονται με την γεωγραφική χωροθέτηση.

Από τους ελέγχους, δε προκύπτει η απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης για κάποια άλλη απάντηση του ερωτηματολογίου και άρα δεν προκύπτει συσχέτιση μεταξύ των απαντήσεων που δόθηκαν και της έδρας της επιχείρησης.

Το σύνολο των ευρημάτων του ελέγχου ανεξαρτησίας χ^2 του Pearson παρουσιάζονται όπως αναφέρθηκε στο Παράρτημα Α που συνοδεύει την παρούσα εργασία.

5. Συμπεράσματα - Επίλογος

5.1. Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία – έρευνα είχε ως κεντρικό στόχο να μελετήσει και να αναδείξει εάν εντός της ελληνικής οικονομίας, συντελούνται δύο ταυτόχρονες μεταβάσεις: Α) Η δημιουργία ολιγοπωλιακών κλάδων όπου λίγοι ισχυροί παίκτες ρυθμίζουν την αγορά και Β) η μεταβίβαση της ιδιοκτησίας των ελληνικών επιχειρήσεων σε μη Έλληνες ιδιοκτήτες (funds, πολυεθνικές και ξένους μετόχους).

Για την αρχική γενική έρευνα και την συγκέντρωση δεδομένων, αξιοποιήθηκαν όλες οι διαθέσιμες επίσημες πηγές τόσο ελληνικές όσο και διεθνείς καθώς και στοιχεία από τις δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων που εξετάστηκαν.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την προσωπική έρευνα του γράφοντα από τις διαθέσιμες πηγές, είναι πως καταρχάς εντός της Ελληνικής οικονομίας, αναπτύσσονται όντως τόσο το φαινόμενο της μετάβασης σε ολιγοπωλιακούς κλάδους, όσο και της εισροής ξένων κεφαλαίων με την μεταβίβαση της ιδιοκτησίας σημαντικών ελληνικών επιχειρήσεων.

Η παραπάνω διαπίστωση, φαίνεται να έχει εφαρμογή στην πλειοψηφία των σημαντικών κλάδων, που συνεισφέρουν το μεγαλύτερο ποσοστό του εθνικού προϊόντος, ακόμα και σε αυτούς για τους οποίους δεν υλοποιήθηκε συγκέντρωση δεδομένων εντός της παρούσης εργασίας.

Μάλιστα υπάρχουν κλάδοι που περιγράφονται αναλυτικά στο κυρίως μέρος της εργασίας, στους οποίους άνω του 85% του μεριδίου αγοράς συγκεντρώνεται σε 3-4 επιχειρήσεις εκ των οποίων κάποιες ανήκουν σε ξένα κεφάλαια ή αποτελούν μέρη πολυεθνικών ομίλων

Ταυτόχρονα με την προσωπική έρευνα του γράφοντα και την ανάλυση οικονομικών στοιχείων, αξιοποιήθηκε και η μέθοδος συλλογής δεδομένων μέσω ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο αποστάλθηκε σε πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, δραστηριοποιούμενες στον χώρο του λιανικού εμπορίου τροφίμων. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα προήλθαν από 9 από τις 13 Περιφέρειες της Ελλάδας, και ταξινομήθηκαν σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά.

Με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν στο ερωτηματολόγιο, οι μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες εντάσσονται στον κλάδο της λιανικής πώλησης τροφίμων και οι οποίες έχουν να ανταγωνιστούν τις μεγάλες αλυσίδες σούπερ μάρκετ, σε έναν κλάδο ο

οποίος εμφανίζει μεγάλες τιμές συγκεντροποίησης αλλά και δραστηριοποίησης ξένων κεφαλαίων, φαίνεται να κατανοούν και να αποδέχονται ότι όντως τα δύο αυτά φαινόμενα αναπτύσσονται εντός της ελληνικής οικονομίας.

Επιπρόσθετα, οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν για το αν εκτιμούν πως αυτές οι μεταβάσεις αποτελούν θετικές εξελίξεις για τις μικρές επιχειρήσεις αλλά και την ελληνική οικονομία γενικότερα.

Τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, ανέδειξαν και πάλι με σημαντικά ποσοστά απαντήσεων, ότι τα φαινόμενα αυτά όντως γίνονται αντιληπτά από τις μικρές επιχειρήσεις και μάλιστα αξιολογούνται σε μεγάλο ποσοστό αρνητικά τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για την ελληνική οικονομία.

Στην συνέχεια ελέγχθηκε, με τον έλεγχο ανεξαρτησίας χ^2 του Pearson, κατά πόσο τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων επηρεάζουν τις απαντήσεις τους στα διάφορα ερωτήματα. Το αποτέλεσμα ήταν, πως λόγω και του υψηλού ποσοστού συμφωνίας των συμμετεχόντων στις απαντήσεις τους, πως αυτές κατά βάσει δεν επηρεάζονται από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Δηλαδή η γεωγραφική προέλευση, η παλαιότητα, ο κλάδος κτλ. με βάση τον στατιστικό έλεγχο δεν προέκυψε ότι επηρεάζουν την στάση αλλά και τις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

5.2.Συζήτηση - προβληματισμοί

Η επεξεργασία των δεδομένων, σε πολλούς κλάδους ήταν πρωτότυπη από τον γράφοντα καθώς άλλωστε κατά την αναζήτηση βιβλιογραφίας και άλλων ερευνών, τα αποτελέσματα ήταν πολύ περιορισμένα.

Η ανάγκη ωστόσο για την διεξαγωγή της έρευνας και την συγγραφή της παρούσας εργασίας, προέκυψε από το γεγονός ότι τα φαινόμενα αυτά, κατά τον γράφοντα, αναπτύσσονται ραγδαία και επηρεάζουν το σύνολο της ελληνικής οικονομίας και των παραγωγικών ανθρώπων. Έτσι, θεωρήθηκε πολύ σημαντικό να επιχειρηθεί μια προσπάθεια συγκέντρωσης δεδομένων και στατιστικών στοιχείων, αλλά και των απόψεων των άμεσα επηρεαζόμενων, δηλαδή των μικρών επιχειρήσεων (στην περίπτωση της έρευνας αυτών που δραστηριοποιούνται στην λιανική πώληση τροφίμων).

Συμπληρωματικά, επειδή ειδικά οι ειδήσεις και οι ανακοινώσεις περί ξένων επενδύσεων, τις παρουσιάζουν ως πανάκεια για το οικονομικό πρόβλημα της χώρας,

θεωρήθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν και οι απόψεις των μικρών επιχειρήσεων επί του ζητήματος.

Επιπρόσθετα, επειδή η προστασία του ανταγωνισμού και η αποφυγή της ανάπτυξης μονοπωλιακών και ολιγοπωλιακών κλάδων θεωρείται θεμελιώδης για την λειτουργία της ελεύθερης αγοράς και της ανοικτής οικονομίας, βάση και του Κεφαλαίου VII της εφαρμοζόμενης Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεωρήθηκε χρήσιμο να παρουσιαστούν δεδομένα που τεκμηριώνουν ότι αυτή η διακήρυξη παραβιάζεται όλο και συχνότερα στην χώρα μας.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις, θεωρούνται από τον γράφοντα όχι απλά αρνητικές εξελίξεις, αλλά άμεσοι κίνδυνοι όχι μόνο για την δημιουργία καρτέλ, αλλά και για την ουσιαστική δυνατότητα των μικρότερων ελληνικών επιχειρήσεων να υπάρχουν εντός των ολιγοπωλιακών κλάδων. Πλέον και με τις συνθήκες που δημιουργούνται, θα έχουν να ανταγωνιστούν πολύ μεγάλους παίκτες, οι οποίοι απολαμβάνουν πολλά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα (χαμηλότερο κόστος αγοράς πρώτων υλών, απορρόφηση όλου του ικανού εργατικού δυναμικού, lobbying κ.ά.). Ως συνέπεια των παραπάνω, οι μικρές οντότητες θα αναγκάζονται είτε να παύουν την λειτουργία τους και να αναζητούν εργασία στους μεγάλους παίκτες (προλεταριοποίηση των επιχειρηματιών) και στο εξωτερικό ή θα οδηγούνται σε περαιτέρω εξαγορές / απορροφήσεις.

Οδηγείται λοιπόν η ελληνική οικονομία στην δημιουργία πολύ κλειστών ολιγοπωλιακών κλάδων, ουσιαστικά μονοπωλίων. Μάλιστα, οι ιδιοκτήτες αυτών των ολιγοπωλίων – μονοπωλίων, φαίνεται ότι δεν θα βρίσκονται καν εντός της ελληνικής επικράτειας, ενώ συχνά δεν θα έχουν καν φυσική υπόσταση (π.χ. στο παράδειγμα των funds).

Όλα τα παραπάνω, αποτέλεσαν το εφαλτήριο για την συγγραφή της παρούσας εργασίας η οποία μπορεί μόνο να παρουσιάσει με οικονομικά στοιχεία αλλά και καταγραφή απόψεων την ύπαρξη ή όχι των δύο φαινομένων.

5.3.Περιορισμοί - Προτάσεις

Στην παρούσα μελέτη, τέθηκαν εξ αρχής ορισμένοι σημαντικοί περιορισμοί.

Αρχικά, η έλλειψη σχετικής βιβλιογραφίας και αναλύσεων επί του ζητήματος για την ελληνική περίπτωση οι οποίες και δυσκόλεψαν την συγκέντρωση δεδομένων.

Δεύτερον, το ερωτηματολόγιο, απευθύνθηκε σε προσωπικές – επαγγελματικές επαφές του γράφοντα και μάλιστα σε συγκεκριμένες κατηγορίες επιχειρήσεων. Έτσι

η έρευνα επιδέχεται διερεύνηση και της θέσης άλλων επιχειρήσεων, διαφορετικών κλάδων. Επιπλέον, δεν συγκεντρώθηκαν απαντήσεις από επιχειρήσεις εκτός της ηπειρωτικής Ελλάδας, με αποτέλεσμα να υπάρχει περιθώριο για περαιτέρω αναζήτηση απαντήσεων και από επιχειρήσεις των νησιωτικών περιοχών.

Τρίτον, το ίδιο το μέσον της συγκέντρωσης των θέσεων των ελληνικών επιχειρήσεων έχει συγκεκριμένους περιορισμούς. Το ερωτηματολόγιο από μόνο του, ενώ είναι αρκετά εύχρηστο και μπορεί να υπερβεί τα χωροχρονικά εμπόδια, συγκεντρώνει απλά απαντήσεις κατηγορηματικές ή σε κλίμακα. Έτσι, δεν υπήρξε περιθώριο στους συμμετέχοντες να καταγράψουν πιο αναλυτικά τις θέσεις τους επί των ζητημάτων και τους προβληματισμούς τους ή να προτείνουν βελτιώσεις επί των ερωτήσεων. Άρα μια πιθανή περαιτέρω έρευνα, ίσως θα έπρεπε να αξιοποιήσει και άλλες μεθόδους συγκέντρωσης απόψεων, όπως είναι π.χ. οι προσωπικές συνεντεύξεις ή η αποστολή ερωτήσεων με απαντήσεις και ανοικτού τύπου.

Επίσης, επειδή τα φαινόμενα που μελετά η παρούσα εργασία όπως αναφέρθηκε επηρεάζουν άμεσα την οικονομική καθημερινότητα της Ελλάδας, θεωρείται απαραίτητο να γίνουν και άλλες έρευνες που θα τα αναδεικνύουν και θα προσπαθήσουν να αποτυπώσουν την επίδραση τους επί της ελληνικής οικονομίας αλλά και επί της καθημερινότητας των Ελλήνων πολιτών. Ιδιαίτερο δε ενδιαφέρον θα είχε η ανάλυση και άλλων κλάδων με τις οποίες δεν ασχολήθηκε η παρούσα εργασία (κατασκευές, real estate , πρωτογενής τομέας) οι οποίοι επίσης συμμετέχουν σημαντικά στον σχηματισμό του Εθνικού Προϊόντος.

Επιπλέον, ενδιαφέρον θα είχε και η συγκέντρωση απόψεων από λοιπές επιχειρήσεις, από τις οποίες δεν συγκέντρωσε αποτελέσματα το ερωτηματολόγιο (καθότι απευθυνόταν βασικά στο λιανικό εμπόριο τροφίμων) αλλά θεωρείται ότι επηρεάζονται άμεσα από την κατάσταση που περιγράφηκε (π.χ μικρές ξενοδοχειακές και μη κύριες τουριστικές μονάδες, βιοτεχνίες τροφίμων κτλ) ώστε να υπάρξει μια πιο σφαιρική κατανόηση και της δικής τους γνώμης και τοποθέτησης.

Τέλος, σημαντική χρησιμότητα θα είχε και μια προσπάθεια σύνδεσης των δύο φαινομένων, με τις πραγματικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας (ρυθμός ανάπτυξης, βαθμός συμμετοχής του κάθε κλάδου στο Α.Ε.Π.) και των διαφόρων οικονομικών μεταβλητών (διαθέσιμο εισόδημα καταναλωτών, αγοραστική δύναμη, ποσοστά ανεργίας κτλ). Με τον τρόπο αυτόν, θα τεκμηριωθεί αποτελεσματικότερα αν τα φαινόμενα αυτά εντέλει ωφελούν ή όχι την ελληνική οικονομία και τους Έλληνες πολίτες.

Βιβλιογραφία

1. Atiyah P.S (1995), An Introduction to the Law of Contract, 5th Edition, North Carolina, Clarenton Law Series
2. Basel Committee on Banking Supervision (2010), Basel III international regulatory framework for banks
3. Cournot A. (1838), Recherches sur les Principes Mathématiques de la Théorie des Richesses
4. Diann D. (2021), Definition of Industry 4.0, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 18/11/2022 , available at:
<https://www.techtarget.com/searcherp/definition/Industry-40>
5. Dwivedi,D. N., 2010, 'Managerial Economics', 7th edition, Vikas publishing house, New Delhi
6. Ernst & Young Greece (2021), Οι ελληνικές οικογενειακές επιχειρήσεις αντιμέτωπες με νέες προκλήσεις, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 15/03/2023, available at
https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/el_gr/topics/family-business/etoimes-gia-tin-epomeni-mera/oi-ellinikes-oikogeneiak-es-epixeiriseis-antimetopes-me-nees-prokliseis.pdf
7. Ernst & Young Greece (2022), Οι Έλληνες καταναλωτές ανήσυχοι και με νέες αγοραστικές συνήθειες, σε ένα διαρκώς πιο αβέβαιο περιβάλλον, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 12/02/2023, available at
https://www.ey.com/el_gr/news/2022/07/ey-oi-ellines-katanalotes-anisixoi-kai-me-nees-agorastikes-sinitheies-se-ena-diarkos-pio-avevaio-periballon
8. European Commission (2015), European Economy, Autumn-Statistical Annex, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 18/11/2022, available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/european-economic-forecast-autumn-2015_en
9. European Commission (2020): SME definition guideline
10. European Commission(2020) , European Industrial Strategy, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 04/02/2023 available at: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrial-strategy_en
11. Eurostat (2022) Governments finance statistics, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 25/11/2022, available at:
https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Government_finance_statistics
12. Eurostat(2022) , House or flat owning or renting , ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023, available at:
<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/housing/bloc-1a.html>
13. Horwarth HTL (2020) , European Chains & Hotels Resort 2019, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 08/02/2023 available at:

- <https://horwathhtl.com/publication/european-chains-hotels-report-2019/>
14. International Monetary Fund (2022) Central Government Debt map for year 2021
 15. International pasta organization (2022): Worldwide pasta consuming research, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 10/02/2023, available at <https://internationalpasta.org/>
 16. Investopedia (2017): PIIGS definition, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 18/11/2022, available at: <https://www.investopedia.com/terms/p/piigs.asp>
 17. Johnson A. (2022) , Greece and Albanians, The Economist, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023 available at: <https://www.economist.com/europe/2012/01/14/heading-home-again>
 18. ICAP CRIF (2022): Κλαδική μελέτη ελληνικού κλάδου ζυθοποιίας
 19. International Coffee Organization (2021), Biggest coffee drinkers per capita ηλεκτρονική πρόσβαση στις 11/02/2023 available at: <https://kaucoffeemill.com/2019/01/30/the-countries-that-drink-the-most-coffee/>
 20. Fisher, R. A. (1922). "On the interpretation of χ^2 from contingency tables, and the calculation of P". Journal of the Royal Statistical Society. 85 (1): 87–94
 21. Kenton W. (2020): Concentration ratio definition, Investopedia
 22. Keynes J.M (1936): General theory of employment, interest and money, London, Palgrave Macmillan,
 23. Kiyosaki R. (2011), Rich Dad Poor Dad: What the Rich Teach Their Kids About Money That the Poor and Middle Class Do Not! , New York, Warner Books
 24. Labrianidis L and Pratsinakis M (2016): Greece new emigration at time of crisis, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 15/01/2023, available at: <https://www.lse.ac.uk/HellenicObservatory/Assets/Documents/Publications/GreeSE-Papers/GreeSE-No99.pdf>
 25. Mankiw G and Ball M.L (2013), Macroeconomics and the financial system, Boston, Cengage
 26. Mansfield E. (1996), Managerial economics: theory, applications and cases, μτφρ Μπήτρος Γ., εκδόσεις Μπένοσ Αθήνα
 27. Nielsen IQ (2022) , Greek supermarket analysis for year 2021, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 02/02/2023 , available at <https://www.nielsen.com/insights/type/case-study/>
 28. Pearson K. (1900) : "On the criterion that a given system of deviations from the probable in the case of a correlated system of variables is such that it can be reasonably supposed to have arisen from random sampling", Philosophical Magazine. Series 5. 50 (302): 157–175
 29. PWC Hellas: (2022): “Deals in Greece 2021” and M&A transactions in Greek Market statistics ηλεκτρονική πρόσβαση στις 12/02/2023 available at:

<https://www.pwc.com/gr/en/publications/greek-thought-leadership/deals-in-greece-2021.html>

30. Rewheel Oly (2022), mobile data pricing, mobile operator competitiveness rankings, market modelling and analysis for year 2021, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 05/02/2023, available at: <https://research.rewheel.fi/insights/>
31. Spokesmen for the Royal Society (1963): The term first referred in the British Parliament for the scientists that were emigrating to USA and Canada
32. World Travel and Tourism Council (2022), Global trends travel & tourism, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 08/02/2023, available at <https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/EIR2022-Global%20Trends.pdf>
33. Βελεσιώτου Α. (2022), Πόσο κοστίζουν οι συναλλαγές μας με τις τράπεζες, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 05/02/2023, available at <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/trapezes/poso-kostizoun-i-sinallages-mas-me-tis-trapezes-i-promithies-gia-logarismous-dania-ke-kartes-pinakes/>
34. διαΝΕΟσις Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης (2022):, Τι πιστεύουν οι νέοι; , ηλεκτρονική πρόσβαση στις 15/01/2023, available at: <https://www.dianeosis.org/research/ti-pistevoyn-oi-ellines-2022/>
35. Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (2022): Επισκόπηση αγορών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και ταχυδρομικών υπηρεσιών 2020, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 07/02/2023, available at: <https://www.eett.gr/>
36. Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2010) Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2009, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 22/11/2022, Available at : <https://www.hba.gr/UplFiles/Ereunesmeletes/EllinikoTrapezikoSistema2011.pdf>
37. Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2022), οι κωδικοί ενεργών Τραπεζών το Δ τρίμηνο του 2022, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 05/02/2023, available at <https://www.hba.gr/info/hebicbankcodes>
38. Ελληνική Στατιστική Αρχή (2020), Δημοσιονομικά Στοιχεία Περιόδου 2006-2009 , ηλεκτρονική πρόσβαση στις 22/11/2022, Available at: <https://www.statistics.gr/documents/20181/3b240598-bc71-4a19-a239-5e4cc20ff4dd>
39. Ελληνική Στατιστική Αρχή (2021): Απογραφές πληθυσμού 1821-2011, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 17/01/2023 , available at: <https://www.statistics.gr/2021-pop-priv-results>
40. Ελληνική Στατιστική Αρχή (2022), Η Ελληνική Οικονομία, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 18/11/2022, available at: https://www.statistics.gr/documents/20181/17775450/greek+economy_18-11-2022.pdf/d9eae7b5-ded6-be2a-d688-65b0892d8692
41. Ελληνική Στατιστική Αρχή (2022), Ετήσιοι Εθνικοί λογαριασμοί, Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ανά Κλάδο 2021, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 18/11/2022, available at: <https://www.statistics.gr/documents/20181/97281732-dafd-71fd-f584-22323be30a65>

42. Ελληνική Στατιστική Αρχή (2022) , Ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της απογραφής 2021, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 17/01/2023 , available at: https://elstat-outsourcers.statistics.gr/Census2022_GR.pdf
43. Ελληνική Στατιστική Αρχή (2023): Η ελληνική οικονομία, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 20/01/2023 , available at: <https://www.statistics.gr/the-greek-economy>
44. Ελληνική Στατιστική Αρχή (2023), Εμπορικές συναλλαγές της Ελλάδας, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 20/01/2023, available at: <https://www.statistics.gr/documents/20181/c114f450-da91-135c-d611-24ed5090ceec>
45. Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και προβλέψεων (2022), ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 07/02/2023 available at <https://www.itep.gr/>
46. ΙΝΣΕΤΕ (2022) , Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2021, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 09/02/2023 available at:
47. https://www.hhf.gr/wpcontent/uploads/2023/02/22_06_Tourism_and_Greek_Economy_2020-2021.pdf
48. Καλαμαρά Λ. (2022), Οι ελληνικές μικρομεσαίες παλεύουν για την επιβίωσή τους: Το ΕΣΠΑ, τα εμπόδια και η στήριξη, Εφημερίδα Καθημερινή, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023, available at: <https://www.naftemporiki.gr/business/1361277/oi-ellinikes-mikromesaies-palevoun-gia-tin-epiviosi-tous-to-espata-ebodia-kai-i-stirixi/>
49. Μορφίδης Σ. (2022), Οι πέντε εταιρείες που δίνουν μάχη στον κλάδο της αγοράς σοκολάτας, Ιστοσελίδα New Money, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 11/02/2023 available at <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/business-stories/i-pente-eteries-pou-dinoun-machi-gia-ton-gliko-tziro-tis-sokolatas-stin-ellada/>
50. Νίκας Σ. (2012), Κούρεμα» 197 δισ. κατά 53,5%, με όφελος 105,4 δισ. Ευρώ, Εφημερίδα Καθημερινή, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 18/11/2022, available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/452671/koyrema-197-dis-kata-53-5-me-ofelos-105-4-dis-eyro/>
51. Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο της Ελλάδος (2023) , ετήσια στατιστικά στοιχεία, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 08/02/2023, available at <https://www.grhotels.gr/>
52. Ο.Δ.ΔΗ.Χ (2021) Δημόσιο Χρέος & Δανεισμός Ετήσια Ενημερωτική Έκδοση
53. Οικονομικός Ταχυδρόμος: ,Attica Bank: Στο 69,5% το ποσοστό του ΤΧΣ, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023, available at: <https://www.ot.gr/2022/12/06/epixeiriseis/trapezes/attica-bank-sto-695-to-pososto-tou-txs/>
54. Πανελλήνιος Σύλλογος Διαχειριστών Ακινήτων ΠΑ.ΣΥ.Δ.Α (2022) , Βραχυχρόνιες μισθώσεις ακινήτων στατιστικά στοιχεία και ανάλυση , ηλεκτρονική πρόσβαση στις 07/02/2023, available at: <https://www.pasida.gr/>
55. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (2022) , International Migration and Integration, research on students aged 15-18 years old
56. Πανόραμα ελληνικών σούπερ μάρκετ (2022), Εκδόσεις Boussias
57. Παπαδημητρίου Γ. (2001): Περιγραφική Στατιστική, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Παρατηρητής

58. Πρατσινάκης Μ. (2021): Μετανάστευση, ενσωμάτωση, σχέσεις με την Ελλάδα και προοπτικές επιστροφής, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 16/01/2023, available at: https://www.dianeosis.org/wpcontent/uploads/2021/03/greek_diaspora_report_A.pdf
59. Ρουσάνογλου Ν. (2022) , Μειώνεται το ποσοστό της ιδιοκατοίκησης στην Ελλάδα ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023, available at: <https://www.kathimerini.gr/economy/562133659/meionetai-to-pososto-tis-idiokatoikisis/>
60. Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών Αναψυκτικών (2022), Ετήσια στατιστικά στοιχεία, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 10/02/2023, available at <http://seva.com.gr/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%8D%CF%80%CF%89%CE%BC%CE%B1/%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/>
61. Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (2022), Στατιστικά στοιχεία ελληνικού τουρισμού, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 08/02/2023 available at: <https://insete.gr/bi/recovery-tracker>
62. Στουρνάρας Ι. (2022) , Η πορεία των ελληνικών τραπεζών από το 2010 έως σήμερα , Εφημερίδα Ναυτεμπορική, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 06/02/2023, available at: <https://www.naftemporiki.gr/afieromata/1313796/i-poreia-ton-trapezon-apo-to-2010-eos-simera/>
63. Στουρνάρας Ι. (2023), Συνέντευξη στην ετήσια έκδοση του περιοδικού Κ Επιχειρείν, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 07/02/2023, available at <https://www.kathimerini.gr/pages/k-epicheirein-2023/562238752/giannis-stournaras-oi-ellinikes-trapezes-prepei-na-ayxisoyn-peraitero-ta-kefalaiia-toys/>
64. Στρατόπουλος Γ. (2016), Η ανατομία του δημόσιου χρέους , Protagon.gr , ηλεκτρονική πρόσβαση στις 19/11/2022, available at: <https://www.protagon.gr/themata/focus/poioi-einai-oi-megaloi-prwtagwnistes-tis-krisis-44341082501>
65. Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (2023), Έργα σε εξέλιξη και επικείμενα έργα, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 31/01/2023 available at: <https://hradf.com/axiopiisi-chartofilakiou/epikimena-erga/>
66. Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (2023), Το χαρτοφυλάκιο μας, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 01/02/2023, available at: <https://hfsf.gr/our-portfolio/piraeus-bank/#>
67. Τράπεζα της Ελλάδος (2022), Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 05/02/2023, available at <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekseliksh-daneiwn-kai-kathysterhsewn>
68. Τράπεζα της Ελλάδας (2022) Τα βασικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 23/11/2022, Available at : <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/isozygio-plhrwmwn/ta-vasika-megeth>

69. Τράπεζα της Ελλάδας (2023), Καταθέσεις και ρέπος των μη ΝΧΙ στα ΝΧΙ στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος), ηλεκτρονική πρόσβαση στις 15/01/2023, available at: <https://opendata.bankofgreece.gr/el/dataset/19>
70. Τράπεζα της Ελλάδας (2022): Μελέτες και αναλύσεις για την ελληνική αγορά ακινήτων, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 02/02/2023 , available at: <https://www.bankofgreece.gr/statistika/agora-akinhtwn/meletes-kai-analyseis-gia-thn-ellhnikh-agora-akinhtwn>
71. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου στατιστικά στοιχεία καθεστώτος golden visa του ν. 4251/2014
72. Υπουργείο Οικονομικών (2021), Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0, ηλεκτρονική πρόσβαση στις 03/02/2023, available at: <https://greece20.gov.gr/>

Παράρτημα Α. Αποτελέσματα ελέγχων ανεξαρτησίας

ΠΙΝΑΚΑΣ 22. Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για τον κλάδο δραστηριότητας

Pearson Chi-Square Tests

		Κλάδος δραστηριότητας
Αριθμός Πελατών	Chi-square	5.206
	df	2
	Sig.	.074
Συχνότητα Επίσκεψης	Chi-square	1.173
	df	2
	Sig.	.556
Δαπάνη ανά επίσκεψη	Chi-square	5.494
	df	2
	Sig.	.064
Κύκλος Εργασιών	Chi-square	13.596
	df	2
	Sig.	.001*
Βιωσιμότητα επιχείρησης	Chi-square	5.545
	df	2
	Sig.	.063 ⁱ
Μείωση αριθμού πελατών	Chi-square	.866
	df	4
	Sig.	.929 ⁱ
Απώλεια παραδοσιακών πελατών	Chi-square	3.474
	df	4
	Sig.	.482
Μείωση δαπάνης ανά επίσκεψη	Chi-square	6.714
	df	4
	Sig.	.152
Αρνητική επιρροή στον κύκλο εργασιών	Chi-square	12.340
	df	4
	Sig.	.015 ^{a,*} , ^c
Κίνδυνος για την βιωσιμότητα	Chi-square	4.911
	df	4
	Sig.	.297 ⁱ , ^c

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

c. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

Pearson Chi-Square Tests

		Κλάδος δραστηριότητας
Ανταγων. Πλεονέκτημα και κυβερνητική πολιτική για τα Σ.Μ.	Chi-square	6.129
	df	4
	Sig.	.190
Υπάρχει δημιουργία ολιγοπωλίων?	Chi-square	2.958
	df	4
	Sig.	.565 ^a ,
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	3.791
	df	4
	Sig.	.435 ^a
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τα ολιγοπώλια;	Chi-square	6.072
	df	4
	Sig.	.194
Είναι τα ολιγοπώλια δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	4.556
	df	4
	Sig.	.336 ^{a,b}
Υπάρχει αφελληνισμός;	Chi-square	4.320
	df	4
	Sig.	.364
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	3.153
	df	4
	Sig.	.532
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω εισαγωγής τεχνολογίας;	Chi-square	6.886
	df	4
	Sig.	.142
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τον αφελληνισμό;	Chi-square	5.861
	df	4
	Sig.	.210
Είναι η είσοδος των πολυεθνικών δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	17.608
	df	4
	Sig.	.001 ^{a,*}

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

b. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23.Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για τα απασχολούμενα άτομα

Pearson Chi-Square Tests

		Απασχολούμενα άτομα
Αριθμός Πελατών	Chi-square	.861
	df	1
	Sig.	.354 ^a
Συχνότητα Επίσκεψης	Chi-square	4.265
	df	1
	Sig.	.039 [*]
Δαπάνη ανά επίσκεψη	Chi-square	.052
	df	1
	Sig.	.820
Κύκλος Εργασιών	Chi-square	3.970
	df	1
	Sig.	.046 ^{a,*}
Βιωσιμότητα επιχείρησης	Chi-square	4.416
	df	1
	Sig.	.036 ^{a,*}
Μείωση αριθμού πελατών	Chi-square	1.478
	df	2
	Sig.	.478
Απώλεια παραδοσιακών πελατών	Chi-square	.272
	df	2
	Sig.	.873
Μείωση δαπάνης ανά επίσκεψη	Chi-square	5.209
	df	2
	Sig.	.074 ^a
Αρνητική επιρροή στον κύκλο εργασιών	Chi-square	3.508
	df	2
	Sig.	.173 ^{a,c}
Κίνδυνος για την βιωσιμότητα	Chi-square	2.241
	df	2
	Sig.	.326 ^{a,c}

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

c. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

Pearson Chi-Square Tests

		Απασχολούμενα άτομα
Ανταγων. Πλεονέκτημα και κυβερνητική πολιτική για τα Σ.Μ.	Chi-square	1.089
	df	2
	Sig.	.580 ^{a,b}
Υπάρχει δημιουργία ολιγοπωλίων?	Chi-square	2.762
	df	2
	Sig.	.251 ^{a,b}
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	3.508
	df	2
	Sig.	.173 ^a
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τα ολιγοπώλια;	Chi-square	.901
	df	2
	Sig.	.637 ^{a,b}
Είναι τα ολιγοπώλια δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	1.530
	df	2
	Sig.	.465 ^{a,b}
Υπάρχει αφελληνισμός;	Chi-square	.485
	df	2
	Sig.	.785
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	3.152
	df	2
	Sig.	.074 ^a
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω εισαγωγής τεχνογνωσίας;	Chi-square	.509
	df	2
	Sig.	.775
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τον αφελληνισμό;	Chi-square	.728
	df	2
	Sig.	.695
Είναι η είσοδος των πολυεθνικών δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	3.635
	df	2
	Sig.	.162

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

b. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24.Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για τις οικογενειακές επιχειρήσεις

Pearson Chi-Square Tests

		Οικογενειακή επιχείρηση ή όχι
Αριθμός Πελατών	Chi-square	.178
	df	1
	Sig.	.673 ^a
Συχνότητα Επίσκεψης	Chi-square	.001
	df	1
	Sig.	.980 ^a
Δαπάνη ανά επίσκεψη	Chi-square	4.146
	df	1
	Sig.	.042 ^{a,*}
Κύκλος Εργασιών	Chi-square	.539
	df	1
	Sig.	.463
Βιωσιμότητα επιχείρησης	Chi-square	.001
	df	1
	Sig.	.972
Μείωση αριθμού πελατών	Chi-square	.187
	df	2
	Sig.	.911
Απώλεια παραδοσιακών πελατών	Chi-square	.319
	df	2
	Sig.	.852
Μείωση δαπάνης ανά επίσκεψη	Chi-square	6.651
	df	2
	Sig.	.036 ^{a,*}
Αρνητική επιρροή στον κύκλο εργασιών	Chi-square	1.793
	df	2
	Sig.	.408
Κίνδυνος για την βιωσιμότητα	Chi-square	2.493
	df	2
	Sig.	.287

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

- *. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.
- a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.
- c. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

Pearson Chi-Square Tests

		Οικογενειακή επιχείρηση ή όχι
Ανταγων. Πλεονέκτημα και κυβερνητική πολιτική για τα Σ.Μ.	Chi-square	2.158
	df	2
	Sig.	.340 ^a
Υπάρχει δημιουργία ολιγοπωλών?	Chi-square	1.864
	df	2
	Sig.	.394 ^a
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	1.793
	df	2
	Sig.	.408 ^a
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τα ολιγοπώλια;	Chi-square	.770
	df	2
	Sig.	.680 ^{a,b}
Είναι τα ολιγοπώλια δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	.608
	df	2
	Sig.	.738 ^{a,b}
Υπάρχει αφελληνισμός;	Chi-square	2.129
	df	2
	Sig.	.345 ^{a,b}
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	2.199
	df	2
	Sig.	.333 ^a
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω εισαγωγής τεχνολογίας;	Chi-square	2.574
	df	2
	Sig.	.276 ^a
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τον αφελληνισμό;	Chi-square	1.379
	df	2
	Sig.	.502 ^{a,b}
Είναι η είσοδος των πολυεθνικών δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	.528
	df	2
	Sig.	.768 ^a

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

- a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.
- b. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25.Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για τα έτη λειτουργίας

Pearson Chi-Square Tests

		Έτη δραστηριοποίη σης
Αριθμός Πελατών	Chi-square	.308
	df	1
	Sig.	.579 ^a
Συχνότητα Επίσκεψης	Chi-square	.815
	df	1
	Sig.	.367 ^a
Δαπάνη ανά επίσκεψη	Chi-square	.533
	df	1
	Sig.	.465 ^a
Κύκλος Εργασιών	Chi-square	.622
	df	1
	Sig.	.430 ^a
Βιωσιμότητα επιχείρησης	Chi-square	.291
	df	1
	Sig.	.589 ^a
Μείωση αριθμού πελατών	Chi-square	2.116
	df	2
	Sig.	.347 ^a
Απώλεια παραδοσικών πελατών	Chi-square	8.728
	df	2
	Sig.	.013 ^{a,*}
Μείωση δαπάνης ανά επίσκεψη	Chi-square	13.110
	df	2
	Sig.	.001 ^{a,*}
Αρνητική επιρροή στον κύκλο εργασιών	Chi-square	6.764
	df	2
	Sig.	.034 ^{a,*} ,c
Κίνδυνος για την βιωσιμότητα	Chi-square	1.649
	df	2
	Sig.	.438 ^{a,c}

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

c. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

Pearson Chi-Square Tests

		Έτη δραστηριοποίη σης
Ανταγων. Πλεονέκτημα και κυβερνητική πολιτική για τα Σ.Μ.	Chi-square	4.159
	df	2
	Sig.	.125 ^{a,b}
Υπάρχει δημιουργία ολιγοπωλίων?	Chi-square	14.351
	df	2
	Sig.	<.001 ^{a,b,*}
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	1.362
	df	2
	Sig.	.506
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τα ολιγοπώλια;	Chi-square	9.224
	df	2
	Sig.	.010 ^{a,b,*}
Είναι τα ολιγοπώλια δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	3.657
	df	2
	Sig.	.161 ^{a,b}
Υπάρχει αφελληνισμός;	Chi-square	2.430
	df	2
	Sig.	.297
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	.723
	df	2
	Sig.	.697
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω εισαγωγής τεχνογνωσίας;	Chi-square	.336
	df	2
	Sig.	.845
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τον αφελληνισμό;	Chi-square	8.138
	df	2
	Sig.	.017 ^{a,b,*}
Είναι η είσοδος των πολυεθνικών δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	3.322
	df	2
	Sig.	.190

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

b. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26.Αποτελέσματα ελέγχου ανεξαρτησίας για την γεωγραφική κατανομή

Pearson Chi-Square Tests

		Γεωγραφική κατανομή
Αριθμός Πελατών	Chi-square	1.560
	df	1
	Sig.	.212 ^a
Συχνότητα Επίσκεψης	Chi-square	1.171
	df	1
	Sig.	.279
Δαπάνη ανά επίσκεψη	Chi-square	7.843
	df	1
	Sig.	.005 [*]
Κύκλος Εργασιών	Chi-square	5.732
	df	1
	Sig.	.017 [*]
Βιωσιμότητα επιχείρησης	Chi-square	2.225
	df	1
	Sig.	.136 ^a
Μείωση αριθμού πελατών	Chi-square	.474
	df	2
	Sig.	.789
Απώλεια παραδοσικών πελατών	Chi-square	2.265
	df	2
	Sig.	.322
Μείωση δαπάνης ανά επίσκεψη	Chi-square	3.402
	df	2
	Sig.	.183 ^a
Αρνητική επιρροή στον κύκλο εργασιών	Chi-square	2.072
	df	2
	Sig.	.355 ^a
Κίνδυνος για την βιωσιμότητα	Chi-square	4.063
	df	2
	Sig.	.131 ^{a,c}

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

c. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

Pearson Chi-Square Tests

		Γεωγραφική κατανομή
Ανταγων. Πλεονέκτημα και κυβερνητική πολιτική για τα Σ.Μ.	Chi-square	1.974
	df	2
	Sig.	.373
Υπάρχει δημιουργία ολιγοπωλίων?	Chi-square	3.979
	df	2
	Sig.	.137 ^a
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	3.450
	df	2
	Sig.	.178 ^a
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τα ολιγοπώλια;	Chi-square	.682
	df	2
	Sig.	.711
Είναι τα ολιγοπώλια δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	4.656
	df	2
	Sig.	.097
Υπάρχει αφελληνισμός;	Chi-square	1.238
	df	2
	Sig.	.539
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής;	Chi-square	.542
	df	2
	Sig.	.763
Βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα λόγω εισαγωγής τεχνολογίας;	Chi-square	.138
	df	2
	Sig.	.933
Δημιουργείται κίνδυνος για τις μικρες επιχ. από τον αφελληνισμό;	Chi-square	1.320
	df	2
	Sig.	.517
Είναι η είσοδος των πολυεθνικών δείγμα θετικής πορείας	Chi-square	1.041
	df	2
	Sig.	.594 ^a

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

a. More than 20% of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

b. The minimum expected cell count in this subtable is less than one. Chi-square results may be invalid.

Παράρτημα Β. Ερωτηματολόγιο

Επίδραση των σούπερ μάρκετ στην λειτουργία των μικρών επιχειρήσεων λιανικής

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου -

Executive MBA in Financial Planning

Περιγραφή ερευνητικού σκοπού:

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος της έρευνας που διεξάγεται στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης των μεταπτυχιακών μου σπουδών στον τομέα της Διοίκησης και του Χρηματοοικονομικού Σχεδιασμού για Στελέχη Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (Executive MBA). Διερευνά την επίδραση της επικράτησης των μεγάλων αλυσίδων σούπερ μάρκετ στο λιανικό εμπόριο και κατά πόσο επηρεάζουν την λειτουργία και την βιωσιμότητα των μικρότερων επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου.

Οι απαντήσεις είναι απολύτως εμπιστευτικές και οι πληροφορίες που θα προκύψουν θα χρησιμοποιηθούν για ακαδημαϊκούς σκοπούς. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν ξεπερνά τα 10 λεπτά και η υποβολή του αποτελεί την αποδοχή της συμμετοχής σας στην έρευνα.

Ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας και βρίσκομαι στη διάθεση σας για επιπλέον πληροφορίες και διευκρινίσεις.

Μαντινιώτης Θεοχάρης - Οικονομολόγος / Σύμβουλος Επιχειρήσεων

* Indicates required question

Βασικά στοιχεία επιχείρησης

1. 1. Σε ποιον κλάδο λιανικής δραστηριοποιείται η επιχείρησή σας; *

Mark only one oval.

- Ψιλικά - Είδη Καπνού
- Λιανική πώληση τροφίμων - Παντοπωλείο
- Κρεοπωλείο
- Ιχθυοπωλείο
- Other: _____

2. 2.Πόσα άτομα απασχολεί η επιχείρησή σας; *

Mark only one oval.

- 0-1 - Εργάζεται μόνο ο ιδιοκτήτης
- 2-5
- 6-10
- >10 και <50

3. 3.Αποτελεί η επιχείρησή σας οικογενειακή επιχείρηση, δηλαδή συμμετέχουν στην ιδιοκτησία της μόνο μέλη της οικογένειάς σας; *

Mark only one oval.

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

4. 4.Πόσα χρόνια είναι ενεργή η επιχείρησή σας; *

Mark only one oval.

- 0-2
- 3-5
- 6-10
- >10

5. Σε ποια Περιφέρεια δραστηριοποιείται η επιχείρησή σας; *

Mark only one oval.

- Ανατολική Μακεδονία και Θράκη
- Κεντρική Μακεδονία
- Δυτική Μακεδονία
- Ήπειρος
- Θεσσαλία
- Στερεά Ελλάδα
- Πελοπόννησος
- Αττική
- Δυτική Ελλάδα

6. Υπάρχει σε κοντινή απόσταση από την επιχείρησή σας, υποκατάστημα κάποιας γνωστής αλυσίδας σούπερ μάρκετ; *

Εάν η απάντηση είναι όχι, ευχαριστούμε για την συμμετοχή σας!

Mark only one oval.

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

Πόσο θεωρείτε ότι έχει επηρεάσει η ύπαρξη τουλάχιστον ενός σούπερμαρκετ την επιχείρησή σας στα παρακάτω ζητήματα:

Καθόλου:1 , Ελάχιστα:2, Αρκετά:3, Πολύ:4

7. 7.Αριθμός πελατών που επισκέπτονται την επιχείρησή μου *

Mark only one oval.

Καθόλου

1

2

3

4

Πολύ

8. 8.Συχνότητα που επισκέπτονται οι καταναλωτές την επιχείρησή μου *

Mark only one oval.

Καθόλου

1

2

3

4

Πολύ

9. 9.Ποσό χρημάτων που δαπανούν οι καταναλωτές στην επιχείρησή μου ανά επίσκεψη *

Mark only one oval.

Καθόλου

1

2

3

4

Πολύ

10. 10.Πορεία κύκλου εργασιών της επιχείρησής μου *

Mark only one oval.

Καθόλου

1

2

3

4

Πολύ

11. 11.Βιωσιμότητα της επιχείρησής μου *

Mark only one oval.

Καθόλου

1

2

3

4

Πολύ

Πόσο συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις σχετικά με την επίδραση των σούπερμαρκετ στην επιχείρησή σας

Διαφωνώ πλήρως:1, Διαφωνώ μερικώς:2, Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ:3, Συμφωνώ μερικώς:4, Συμφωνώ πλήρως:5

12. Έχει μειωθεί ο αριθμός των πελατών που επισκέπτονται την επιχείρησή μου *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

13. Έχω απωλέσει παραδοσιακούς πελάτες οι οποίοι προτιμούν να ψωνίζουν πλέον από τα σούπερμαρκετ *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

14. 14.Οι καταναλωτές δαπανούν όλο και λιγότερα χρήματα ανά επίσκεψη στην επιχείρησή μου *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

15. Ο κύκλος εργασιών της επιχείρησής μου επηρεάζεται αρνητικά από την ύπαρξη σούπερμαρκετ στην περιοχή *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

16. Υπάρχει κίνδυνος για την βιωσιμότητα της επιχείρησής μου λόγω της ύπαρξης του σούπερμαρκετ *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

Και τέλος πόσο συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις σχετικά με την ελληνική οικονομία

Διαφωνώ πλήρως:1, Διαφωνώ μερικώς:2, Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ:3, Συμφωνώ μερικώς:4, Συμφωνώ πλήρως:5

17. Τα σούπερμάρκετ έχουν αποκτήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα λόγω και νομοθετικών παρεμβάσεων από τις ελληνικές κυβερνήσεις (π.χ άνοιγμα τις Κυριακές, απελευθέρωση προϊόντων που μπορούν να πωλούν κ.ά.) *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

18. Υπάρχει δημιουργία ολιγοπωλίων στην ελληνική οικονομία, δηλαδή σε πολλούς κλάδους όλο και λιγότερες επιχειρήσεις καταλαμβάνουν όλο και μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

19. Η εξαγορά μικρών επιχειρήσεων από μεγαλύτερες, βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας καθώς περιορίζει το κόστος παραγωγής *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

20. Η δημιουργία ολιγοπωλιακών κλάδων, αποτελεί κίνδυνο για την βιωσιμότητα των μικρότερων ελληνικών επιχειρήσεων *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

21. 21. Η δημιουργία ολιγοπωλιακών κλάδων αποτελεί δείγμα θετικής πορείας της χώρας *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

22. Υπάρχει "αφελληνισμός" της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή σε σημαντικούς κλάδους το μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς κατέχεται από επιχειρήσεις μη ελληνικών συμφερόντων *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

23. Η εξαγορά ελληνικών επιχειρήσεων από πολυεθνικές, βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας καθώς περιορίζει το κόστος παραγωγής *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

24. Η εξαγορά ελληνικών επιχειρήσεων από πολυεθνικές, βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας καθώς ενσωματώνονται νέες τεχνολογίες και τεχνογνωσία *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

25. Η λειτουργία των πολυεθνικών επιχειρήσεων, αποτελεί κίνδυνο για την βιωσιμότητα των μικρότερων ελληνικών επιχειρήσεων *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

26. 26. Η είσοδος πολυεθνικών επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία αποτελεί δείγμα θετικής πορείας της χώρας *

Mark only one oval.

Διαφωνώ πλήρως

1

2

3

4

5

Συμφωνώ πλήρως

This content is neither created nor endorsed by Google.

Google Forms